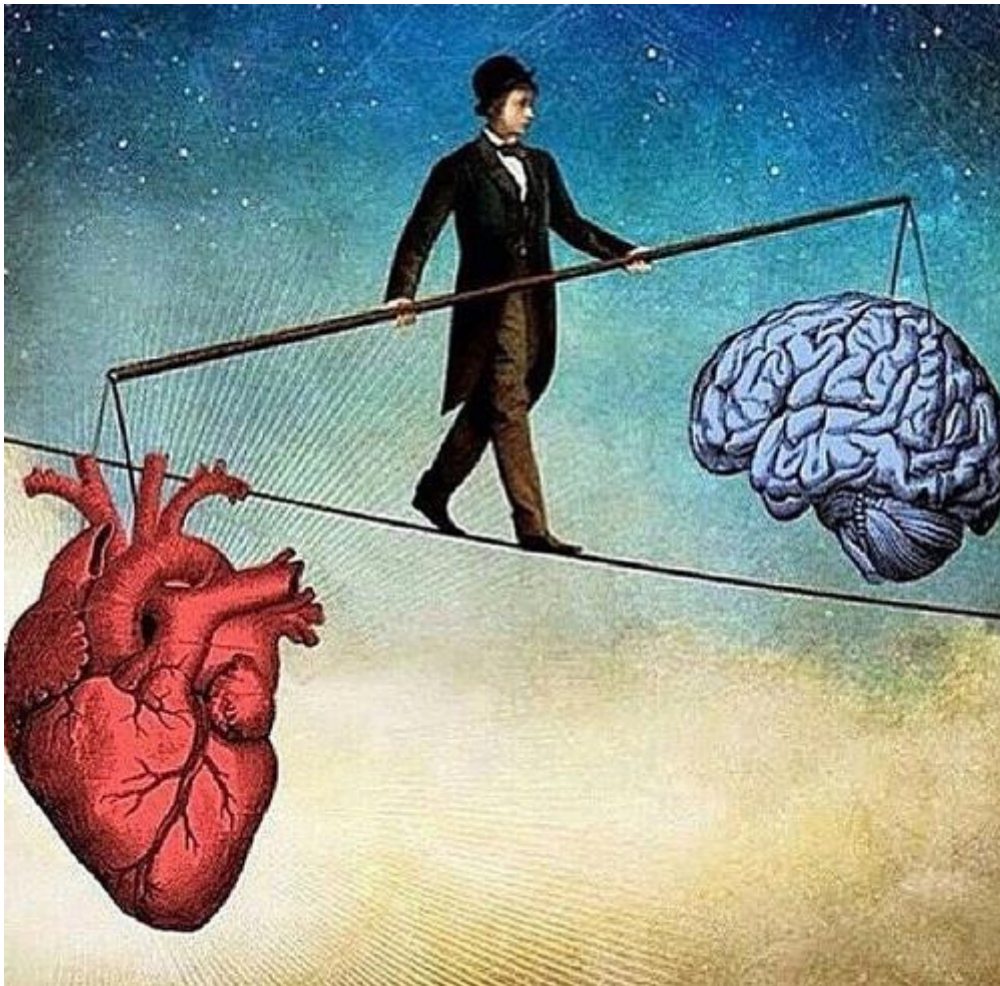

Poëtische journalistiek

Hoe **gedichten** de **journalistiek** verrijken

Afstudeeronderzoek Ruben Jelle Hofma
Hbo-journalistiek, Christelijke Hogeschool Ede
Verdiepingsminor Cultuur & Religie

Ede, 1 juni 2016

Onderzoeker

Ruben Hofma (*1992) is poëzierecensent voor diverse media waaronder literair tijdschrift Liter en is dichter en boekhandelaar.

Contact: Hakselseweg 17F, 6713 KT Ede / 06-4024 9592
Studentnummer: 100020

Begeleider

Johan Snel (*1961) is historicus en docent aan de opleiding Journalistiek aan de Christelijke Hogeschool Ede. Hij publiceerde onder meer de studies *Recht van Spreken* (Boekencentrum, 2010) en *Tien journalistieke idealen* (Boom, 2016).

Opleiding

Hoger beroepsonderwijs – Journalistiek, Christelijke Hogeschool Ede
Contact: Oude Kerkweg 100, 6717 JS Ede / 0318-696 300

It is difficult
to get the news from poems
yet men die miserably every day
for lack
of what is found there.

Fragment uit: 'Asphodel, That Greeny Flower'
(William Carlos Williams, *Journey to Love*, 1955)

Tot een jaar of tien geleden was het woord engagement een vies woord voor wie met poëzie te maken had.
Vandaag niet meer. Sinds 11 september 2001 kan je ook niet volhouden dat je als dichter buiten de
geschiedenis moet of kunt staan. [...]
Vandaag betekent engagement in de poëzie dat je in de wereld staat en rondkijkt, dat je betrokkenheid
opbrengt voor wat er met de wereld en de mensen gebeurt, dat je de stemmen van de verschillende
betrokkenen laat weerklinken in de taal van het gedicht.

(Ramsey Nasr, MO.be: 'Een nieuwe definitie voor engagement', 23 mei 2005)

Reporters say what happened, where, when, why; poets say how, and what it was like.

(Stephen Burt, niemanreports.org: 'Poetry: the news that stays news', 13 juni 2013)

Poetry seems unlikely to replace standard [...] narratives and even less likely to supplant the inverted
pyramid, but its future and the future of news may be bound together at the margins.
We are just beginning to imagine how both will evolve and the ways in which they might work together in
narrative reporting.

(Andrea Pitzer, niemanstoryboard.com: 'Poetry as narrative journalism? You'd be surprised', 21 januari 2010)

Poëzie is je vriend niet, poëzie is de valse waakhond in je tuin.

(Gerrit Komrij, *Poëzie is geluk*, 2000)

What matters in either case is the truth of the feeling – the feel of the truth.

(Archibald MacLeish, *Paris Review*, 1974)

Stappen van liefde

Inhoud

- 1 Inleiding / In den beginne was het woord 6**
 - 1.1 De toenadering tussen poëzie en journalistiek 7
 - 1.2 Hoe gedichten de journalistiek kunnen verrijken 8
 - 1.3 Wat, waar en waarom daar gedichten (kunnen) zijn 8
 - 1.4 Verantwoording 9
- 2 Wat zijn gedichten? / Verkenning van het uiterlijk 10**
 - 2.1 Een gedicht is 'een ding van woorden' 11
 - 2.2 Poëzie volgens de theorieën 12
 - 2.3 Traditionele poëzie, light verse en liedteksten 13
 - 2.4 Vrije poëzievormen 14
 - 2.5 Prozapoëzie, stift- en bewegende gedichten 16
 - 2.6 Readymades, flarfgedichten en documentaire poëzie 17
- 3 Welke functies hebben gedichten in de journalistiek? / Verkenning van het innerlijk 19**
 - 3.1 Disclaimer tussen haakjes 20
 - 3.2 Genrediversiteit, cultuureducatie en publieksparticipatie 21
 - 3.3 Poëziebesprekingen, poëzie-educatie en nieuwsfeiten 22
 - 3.4 Amusement en portrettering 24
 - 3.5 Eerbetoen en mobilisatie 27
 - 3.6 Verwerking, agendering, perspectiefverrijking en inleving 30
 - 3.7 Analyse, opinie en samenvatting 32
- 4 Welke ontwikkelingen betreffen gedichten bij de journalistiek? / Constatering van een klik 35**
 - 4.1 De verhalende journalistiek van nu 36
 - 4.2 De nieuwe journalistiek en literaire non-fictie 37
 - 4.3 Het bestaansrecht van verhalende journalistiek 38
 - 4.4 Journalistieke principes en literaire technieken 39
 - 4.5 Een toename van engagement in poëzie 40
 - 4.6 Engagement in poëziebundels 42
 - 4.7 Actueel geëngageerde poëzie in de media 43
 - 4.8 Het Dichterschap des Vaderlands 45
 - 4.9 Stadsdichters en andere instituutdichters 48
 - 4.10 Documentaire poëzie 52
 - 4.11 Poëzie als verhalende journalistiek 53
 - 4.12 Creativiteit en betrokkenheid in de journalistiek 55

5 Hoe kunnen gedichten de journalistiek verder verrijken? / Verlangen naar meer 57

- 5.1 Gedichten in verhalende of verslaggevende journalistiek 58
- 5.2 Gedichten in combirubrieken 60
- 5.3 Gedichten als autonoom genre 61
- 5.4 Andere verrijking door poëzie 63
- 5.5 Receptie, toegankelijkheid en samenwerking 64
- 5.6 Het nut van gedichten in de journalistiek 67

6 Conclusie / Samensmelting 68

- 6.1 Een samensmelting van poëzie en journalistiek 69
- 6.2 Gedichten als verhalende journalistiek 69
- 6.3 Gedichten als autonome artikelen en in andere vormen 70
- 6.4 De functies van gedichten in de journalistiek 71
- 6.5 'Geen enkele reden om poëzie uit te sluiten' 72
- 6.6 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek 72

7 Nawoord (met liefde gemaakt) / Terugblik 74

8 Bronnen en literatuur / Wat vooraf ging 75

9 Bijlagen / Waarmee het gepaard ging 82

- 1 Overzicht: gedichten in de media 83
- 2 Redacteur en dichter Arnoud van Adrichem: 'Zo voeg je dus iets toe aan de werkelijkheid' 91
- 3 Journalist Bert Heuvelman: 'Gedichten zijn momenten van reflectie' 93
- 4 Journalist Henk Blanken: 'Het lijkt me geweldig om zo'n productie te maken' 94
- 5 Poëzierecensent Janita Monna: 'Mensen hoeven niet "bang" te zijn voor gedichten' 95
- 6 Journalist Joyce Roodnat: 'De artistieke vrijheid van poëzie brengt veel met zich mee' 97
- 7 Journalist en dichter Rien van den Berg: 'Poëzie kan een journalistiek genre zijn' 98
- 8 Tsead Bruinja: 'Je moet toegankelijker schrijven' 99

In den beginne was het woord

1 Inleiding

- 1.1 De toenadering tussen poëzie en journalistiek 7
- 1.2 Hoe gedichten de journalistiek kunnen verrijken 8
- 1.3 Wat, waar en waarom daar gedichten (kunnen) zijn 8
 - 1.4 Verantwoording 9

'Waarom begin je hier eigenlijk over?' [...]

'Jij ziet het niet zitten?'

*'Nee!' Het klonk als een verlossing. Hij vatte moed. 'Als jij het wilt, is dat jouw keuze en daarmee uit.'
Altijd een beetje te ver gaan in het begin. Ruimte scheppen. Voorsprong nemen.**

(*De schuingedrukte citaten onderaan de eerste bladzijde van elk hoofdstuk, zijn afkomstig uit het liefdesverhaal van Ides en Natalie van David van Reybrouck, gepubliceerd op De Correspondent, op 1 januari 2016.)

‘Als journalistiek platform publiceren we niet vaak fictie. Deze bijzondere eerste dag van het nieuwe jaar is een goed moment om die gewoonte te doorbreken. Met het liefdesverhaal van Ides en Natalie. Durven de twee eindelijk echt voor elkaar te kiezen?’¹ Zo wordt het verhaal ‘De Meeuwen’ van David van Reybrouck op De Correspondent geïntroduceerd. Deze scriptie betreft eveneens een liefdesverhaal, maar geen fictie. Dit gaat over de heimelijke relatie tussen poëzie en journalistiek, over gedichten uitgezonden of gepubliceerd door de media.

Journalistiek en poëzie zijn zeer verschillende vakgebieden. Beoefenaren van deze vakken gaan op een verschillende manier om met taal en tekst. Ze kennen andere intenties, werkwijzen, producten, publieken en publicatieplaatsen. Het ene vakgebied is alom vertegenwoordigd en geaccepteerd en het andere laat hier en daar van zich zien of horen en wordt voornamelijk voorzichtig benaderd.

Correctie – dat is niet helemaal waar; de laatste twee decennia, vooral de jaren na de eeuwwisseling, lijken in Nederland en Vlaanderen in de journalistiek en in de poëzie ontwikkelingen gaande waardoor juist toenadering is ontstaan tussen het werk van journalisten en dichters. Journalistiek is bijvoorbeeld niet meer slechts de objectieve, neutrale stijve hark en poëzie is niet meer alleen het romantische, orakelende zolderkamergenre. Natuurlijk blijven verschillen bestaan in attitude, werkwijze, focus en functies, maar toenemende overlap op bepaalde vlakken maakt samenwerkingen tussen journalisten en dichters logisch(er).

1.1 De toenadering tussen poëzie en journalistiek

In de Nederlandstalige poëzie bestaat sinds de eeuwwisseling een dichterlijk ambacht dat ik voor het gemak aanduid met de term instituutdichter (afgeleid van de woorden van Ramsey Nasr, voormalig Dichter des Vaderlands: ‘Er wordt altijd gesproken over “het instituut Dichter des Vaderlands”; nu, dat instituut bestaat uit maar één persoon.’²): Dichters des Vaderlands, stadsdichters, dorpsdichters, provinciedichters, beekdichters, dijkdichters, huisdichters, noem het maar: ze bestaan. Naar dit verschijnsel in Nederland en Vlaanderen deed ik in 2013 voor mijn studie enig onderzoek. Instituutdichters schrijven over lokale, regionale of nationale actualiteiten en in veel gevallen publiceren journalistieke media, voornamelijk kranten, hun gedichten.

Zij zijn niet de enige dichters die betrokken zijn bij het nieuws en actuele gebeurtenissen; onder niet-gebonden dichters is toenemend expliciet engagement bij actuele ontwikkelingen. Dat is alleen al te merken aan de gedichten die in de media verschijnen na (rampzalige) gebeurtenissen die landelijk veel indruk maken. Het zegt ook wat dat het Poetry International Festival 2016 in het teken staat van poëzie en de mediacratie. Bovendien bestaat in Nederland en Vlaanderen sinds kort documentaire poëzie, waarin disciplines als de journalistiek en de geschiedschrijving samenkomen.

De journalistiek, zowel offline en online als op radio, televisie en in crossmediale vormen, maakt op haar beurt in producties op lokaal, regionaal en landelijk niveau gebruik van gedichten. Of sprake is van een toename van poëziegebruik in het vak, is niet onderzocht en is zeer lastig te berekenen. De komst van landelijke evenementen als de Poëzieweek en het engagement in de poëzie hebben ontegenzeggelijk wel gezorgd voor veel gedichten in de journalistiek. Niet alleen als nieuwsonderwerp, ook als op zichzelf staande artikelen.

De verhalende journalistiek, in de printmediawereld ook wel gelabeld literaire journalistiek en in de context van radio en televisie bekend als journalistieke storytelling, brengt journalistiek en

¹ Reybrouck, D. van (2016, 1 januari). Een nieuw jaar, een nieuw begin. Tijd voor een liefdesverhaal. / De Meeuwen. Verkregen: 12 april 2016

² Moll, M. (2013, 2 februari). ‘Ik kan niet zeggen dat het gezond was’. Uit: Algemeen Dagblad

verhalende vormen bij elkaar. De verhalende vorm, waar literaire technieken bij komen kijken, maakt de actualiteiten invoelbaar en belicht ze vanuit een andere, persoonlijker hoek. In de buurt van de verhalende vorm vertoeft de poëzie, die eveneens gebruikmaakt van literaire technieken, die al tijden een beroep doet op het gevoel en andere perspectieven aanreikt en nu dus duidelijker betrokken raakt bij actualiteiten. Je denkt: 'Durven de twee eindelijk echt voor elkaar te kiezen?'

1.2 Hoe gedichten de journalistiek kunnen verrijken

Mijn journalistieke scholing en interesse in poëzie maken me nieuwsgierig naar wat gedichten de journalistiek te bieden hebben, waarom gedichten überhaupt voorkomen in haar publicaties en uitzendingen en waarom de journalistiek niet méér gebruikmaakt van de kwaliteiten van poëzie. De genoemde veranderingen in de twee vakgebieden maken die vragen bijzonder interessant en, als je het mij vraagt, de antwoorden relevant. De antwoorden bieden een blik op wat in de journalistiek (on)mogelijk is en waarom dat (on)mogelijk is. Die inzichten kunnen vervolgens een bewustere en efficiëntere omgang creëren van journalisten met gedichten.

Ervan uitgaande dat gedichten de journalistieke berichtgeving verrijken – waarom anders worden ze regelmatig gepubliceerd door media? – besloot ik de onderzoeksvraag als volgt te formuleren:

Hoe kunnen gedichten de journalistiek verrijken?

Met de uitkomsten van mijn onderzoek beoog ik inspiratie te bieden aan vele journalisten: zij die werkzaam zijn bij landelijke dagbladen, lokale kranten, radio- en televisieprogramma's en online media in alle solo-, cross- en multimediale vormen. In dit onderzoek ligt wel het accent op nationale websites en kranten, omdat daarin simpelweg de meeste en kwalitatiefste gedichten verschijnen, maar ook radio-, televisie-, regio- en lokale journalistiek biedt deze scriptie vast en zeker inspiratie.

Het onderzoek focust op de Nederlandse journalistiek en poëzie. Daarnaast komt een deel van de Vlaamse journalistiek en poëzie aan bod. Daartoe heb ik besloten omdat Nederland en Vlaanderen dezelfde taal delen en er daardoor interlandelijke samen- en wisselwerkingen zijn. Mogelijk valt tevens iets te leren van de manier waarop de media van de zuiderburen omgaan met gedichten, en Vlaamse journalisten kunnen misschien leren van de noorderburen. Wat de verrijking door poëzie betreft, besteedt deze scriptie eveneens enige aandacht aan poëzie en journalistieke media in andere buitenlandse landen, voornamelijk de Verenigde Staten, omdat daarvan invloed uitgaat op onze journalistiek en poëzie (zoals deze scriptie zijdelings toont).

1.3 Wat, waar en waarom daar gedichten (kunnen) zijn

Doordat gedichten in het onderwijs nauwelijks aan bod komen en het genre in de media geen prominente plaats heeft, is het beeld dat velen hebben van gedichten zacht gezegd armoedig. Het strookt niet met de hedendaagse werkelijkheid van de poëzie. Een adequate kennismaking is dus nuttig. **Wat zijn gedichten?** In het eerste hoofdstuk beantwoord ik die vraag zo inzichtelijk en geestverruimend mogelijk met een stukje theorie en een bescheiden staalkaart aan poëzievormen.

Welke functies hebben gedichten in de journalistiek? Daaraan gaat een andere vraag vooraf, namelijk: welke journalistieke media publiceren gedichten? Uit vooronderzoek bleek: vrijwel alle. Om reden van haalbaarheid onderzocht ik van zestien verschillende media uit Nederland en Vlaanderen de gedichtpublicaties over de periode 1 januari 2010 tot 1 maart 2016. Op basis daarvan is de functieanalyse tot stand gekomen die etaleert hoe gedichten in de media ingezet (kunnen) worden.

2010 is niet alleen een ruime vijf jaar geleden, wat de periode die ik heb onderzocht mooi afbakt, het is ook een jaar waarin het gebruik van het wereldwijde web door de journalistiek ruim erkend en geëxploiteerd wordt als publicatieplatform, met alle onbeperkte artikelen en vormexperimenten met tekst van dien – vruchtbare bodems voor poëzie.

Als eenmaal duidelijk is hoe de journalistiek gedichten inzet, zoomt het onderzoek uit en volgt beantwoording van de vraag: **welke ontwikkelingen betrekken gedichten bij de journalistiek?** Het antwoord hierop plaatst de huidige relatie tussen de vakgebieden in een context, een context die tegelijk blootlegt welke rol gedichten in de toekomst spelen in de media. De beantwoording beslaat twee grote ontwikkelingen. De eerste ontwikkeling is de verhalende journalistiek, de andere ontwikkeling heeft als sleutelwoord engagementpoëzie.

Hoe kunnen gedichten de journalistiek verder verrijken? Hiervoor interviewde ik enkele journalisten betrokken bij verhalende journalistiek en/of gedichten in de media en dichters die expliciet betrokken zijn bij het nieuws of actuele ontwikkelingen. Zij geven aan wat de (on)mogelijkheden zijn met gedichten in de journalistiek. Voorafgaand aan de informatie uit de interviews, ga ik in op enkele bijzondere buitenlandse projecten waarin gedichten de journalistiek aanvullen. Samen levert dit een beeld op van hoe gedichten de Nederlandse en Vlaamse journalistiek verder kunnen aanvullen.

1.4 Verantwoording

Eerst het volgende: in dit onderzoek citeer ik gedichten. Voor overname van deze gedichten heb ik geen toestemming nodig, want voor wetenschappelijk onderzoek is dat overbodig. Voor overname van de gedichten uit dit onderzoek moet wel toestemming aan de betreffende auteur, redactie of uitgever gevraagd worden, vanzelfsprekend tenzij het wetenschappelijke doeleinden dient.

Dit onderzoek valt binnen de verdiepingsminor cultuur en religie. Poëzie is bovenal een cultuuruiting en ik ga in deze scriptie niet in op de economische consequenties van de publicatie van gedichten door de media, of op vraag en aanbod van gedichten in de media. Wel gaat deze scriptie over de recente geschiedenis en de functies van poëzie te midden van de journalistiek en hoe het journalistieke ambacht omgaat met een tekstvorm die door de journalistiek niet volledig geadopteerd is. Het gaat om overtuigingen, gewoonten, normen en waarden, kortom: cultuur. En het gaat om de toekomst van deze cultuur.

Deze scriptie mag opgevat worden als een verkennende studie in de engste en schrikbarendste zin van het woord; in Nederland noch in Vlaanderen is eerder op deze manier, met dit perspectief en met deze omvang onderzoek verricht naar gedichten in de journalistiek. Deze scriptie kan het startpunt zijn voor uiteenlopend vervolgonderzoek. Dit onderzoek bestrijkt trouwens niet alle gedichten die in de journalistiek te vinden zijn, maar het gaat wel over een belangrijk deel daarvan.

Ik had kunnen onderzoeken of gedichten een genre kunnen vormen in de journalistiek, maar dat is niet interessant; het is al een genre, ook in de journalistiek (hetzij beoefend door dichters, meestal niet door journalisten). Bovendien kun je stellen, op basis van de geschiedenis, dat gedichten al sinds de eerste kranten een genre zijn in journalistieke media.

Voor de consciëntieuze bronvermelding, in de vorm van voetnoten, heb ik gekozen omdat ik het prettig vind wanneer informatie snel en duidelijk te herleiden is, zeker wanneer het nieuw onderzoeksterrein betreft. Vanwege de verwijzingen naar audio, video en online verdiepende artikelen, komt het avontuur van dit onderzoek het meest tot zijn recht wanneer je het digitaal verorbert.

Hoewel ik me als poëziefhebber betrokken voel bij ontwikkelingen in de poëzie, heb ik me voor dit afstudeeronderzoek natuurlijk journalistiek gedragen, dat wil zeggen dat ik me heb gebaseerd op de feiten en heb gefocust op wat de journalistiek aan mijn bevindingen kan hebben.

Ruben Hofma

Verkenning van het uiterlijk

2 Wat zijn gedichten?

- 2.1 Een gedicht is 'een ding van woorden' 11
- 2.2 Poëzie volgens de theorieën 12
- 2.3 Traditionele poëzie, light verse en liedteksten 13
- 2.4 Vrije poëzievormen 14
- 2.5 Prozapoezie, stift- en bewegende gedichten 16
- 2.6 Readymades, flarfgedichten en documentaire poëzie 17

*Hij herkende haar silhouet uit duizenden. [...] Haar silhouet.
Nu eens in het licht, dan weer in de schaduw.*

Gedichten voldoen niet altijd aan het beeld dat we van gedichten hebben. Dit is een veranderende werkelijkheid; nieuwe gedichtsvormen ontstaan en daarmee ontspruiten uitzonderingen op wat al lang geen regels meer kent. Onder poëzie-experts leidt de vraag wat poëzie is, daardoor wel eens tot hoofdbrekens. Dat is te merken aan de manier – een gebruik van nuances en uitzonderingen tot en met – waarop zij in hun theoretische boeken over poëzie schrijven. De omschrijving van gedichten wordt steeds langer en lastiger en een van de weinige zekerheden over gedichten, is dat ze overal over kunnen gaan en in allerlei gedaanten verschijnen.

Een woordenboek erop naslaan om te leren wat gedichten zijn, biedt geen soelaas. Natuurlijk is te stellen dat, wanneer je poëzie als verzamelterm voor gedichten opvat, ‘de enige verantwoorde definitie van poëzie deze [is]: poëzie is poëzie als er poëzie op staat. Met andere woorden, poëzie is poëzie als de auteur, de uitgever of de criticus besloten heeft dat het poëzie is.’³ Om bij de vraag van dit hoofdstuk te blijven: een gedicht is dus een gedicht als het de naam gedicht heeft gekregen. Dat klinkt logisch, want ik draag de naam Ruben omdat die mij is gegeven. Maar hoe komt een auteur, uitgever of criticus tot de categorisering “gedicht”?

2.1 Een gedicht is ‘een ding van woorden’

In alle gevallen bestaat een gedicht uit tekst. En hoewel gedichten uit tekst bestaan, trad de bekende dichter Lucebert ooit op met action poems (zoals het “gedicht” ‘Herfst’, dat volledig bestond uit de dichter die een glas water over zijn hoofd kieperde⁴) en publiceerde Anton Dautzenberg een bundel met, volgens hem, gedichten, die bestaan uit gekleurde rondjes bij wijze van snookerballen.⁵ Dat is allemaal fascinerend als experiment of grap, maar om het helder en menens te houden horen die nu even niet bij het gedichtengenre.

Gerrit Komrij, een dichter wiens visie veel invloed kreeg op de receptie en het begrip van poëzie, beschreef het gedicht bondig als ‘Een ding van woorden dat er op de bladzijde min of meer uitspringt en dat min of meer anders klinkt dan normale omgangstaal.’⁶ Aan de onderscheidende verspreiding van de tekst op het papier en aan de onderscheidende (ordering van de) woorden binnen de tekst is volgens Komrij dus een gedicht te herkennen. Dat is echter net iets te bondig.

Ten opzichte van proza verschilt poëzie volgens dichter en poëziedocent Cees van der Pluijm in uiterlijke vorm door de aanwezigheid van veel, betekenisvol wit om de tekst heen. Een gedicht is vaak te herkennen door de opdeling in strofen. De regels ervan kennen enjambement en wisselende lengtes en gedichten kunnen zich bedienen van doelmatig(e) beeldspraak, ritme, metrum, inspringingen, afwijkende interpunctie, klinkerrijm, alliteraties, de herhaling van leestekens, woorden en zinnen en andere poëzie- of literaire technieken.⁷ Dit allemaal ten bate van de esthetiek en/of betekenissen van gedichten.

Een kort uitstapje: in Nederland en Vlaanderen denken veel mensen nog altijd dat gedichten moeten rijmen, met name aan het eind van de zinnen. Het tegendeel is waar. De voorloper van de lyrische poëzie, de klassieke epiek, was in Europa en in gebieden daarbuiten rijmloos.⁸ Het eindrijm werd overgenomen uit Latijnse en Griekse kerkliederen en uit de Romaanse poëzie, waarna het uitgroeide tot een populaire verstechniek. In de poëzie anno 2016 wordt juist weinig gerijmd.

³ Schotanus, Y. (2010). Dichten doe je zo. Poëtische technieken en hoe ze te gebruiken. Amsterdam: Augustus

⁴ Haans, A. (z.d.). Mystieke ervaringen in Nederlandse poëzie in de eerste helft van de 20^e eeuw. Verkregen: 5 februari 2016

⁵ Hofma, R. (2013, 7 mei). Taal is maar een model. Verkregen: 9 februari 2016

⁶ Komrij, G. (2000). Poëzie is geluk. Amsterdam: Bert Bakker

⁷ Pluijm, C. van der (2003). Schrijven van gedichten en verhalen. Amsterdam: LJ Veen

⁸ Bork, G.J., e.a. (va. 2012). Rijm. Verkregen: 15 april 2016

2.2 Poëzie volgens de theorieën

De uiterlijke vorm en technieken die teksten tot gedichten maken, zijn nu helder. Enige poëzietheorie is een goede aanvulling. In theorieën tot pakweg het jaar 2010 komen consequent terugkerende kenmerken van gedichten voor. Die kenmerken, op een rij gezet door onder anderen schrijfdocent Yke Schotanus, zijn; een gedicht zegt meer met minder, een gedicht is kunst, een gedicht moet iets specifiek teweegbrengen, een gedicht is een betekeniseenheid, een gedicht is gemaakt van taal en in een gedicht gaat het niet alleen om de inhoud maar ook om de formulering. Sommige punten, zoals dat een gedicht meer met minder zegt, zijn niet meer op alle gedichtvormen van toepassing.

Een gedicht zegt meer met minder. Met dit eerste kenmerk wordt zoal bedoeld dat in een gedicht één woord of regel meerdere betekenissen kan hebben en dat een grote ontwikkeling gevat kan worden in enkele woorden; 'Poëzie is verdichte, oftewel geconcentreerde taal', aldus Schotanus. Dat een gedicht kunst genoemd wordt, kan verschillende redenen hebben. Het kan aan de techniek liggen waarmee een gedicht is ontstaan, aan de originaliteit of de schoonheid van de vorm of de opbouw van het gedicht. Poëzie is kunst doordat het op een afwijkende, eigenzinnige manier omgaat met taal. Daardoor kan het sterker en langer dan andere tekstgenres de aandacht op zich vestigen.

Een gedicht moet iets teweeg brengen. Dit raakt aan het nut en de functie van poëzie. Schotanus somt op dat gedichten het onzegbare kunnen uitdrukken, de lezer in contact kunnen brengen met het goddelijke, gevoelens kunnen uitdrukken die met gewone woorden niet uit te drukken zijn, het begrip van iets ordenen, het moreel besef kunnen versterken, de werkelijkheid onder ogen kunnen brengen (op een manier waarop de lezer de werkelijkheid misschien nog niet zag) of mensen kunnen verenigen. Zoals Komrij stelt in *Poëzie is geluk*; poëzie biedt 'De ervaring van het bijzondere. De confrontatie met het vreemde. De verschuivingen van tijd en perspectief. De verheving door de bezinning. De bevrijding die in de juichkreet schuilt. De vergankelijkheid van de ontroering. Een vooruitzicht op communicatie. Een vluchtroute voor de onrust.'

Alles in een gedicht kan met elkaar in verband worden gebracht, ten minste, als je er vanuit gaat dat het gedicht een betekeniseenheid vormt. Al lijken sommige gedichten willekeurige tekst te bevatten, achter de samenstelling van een gedicht zitten bewuste keuzes. Wel kan in bepaalde gevallen de betekeniseenheid verschillend geïnterpreteerd worden.

Dat een gedicht gemaakt is van taal spreekt voor zich, Dautzenbergs "snookerballengedichten" ten spijt. Taal is essentieel voor gedichten omdat zowel de manier van formulering als de inhoud in poëzie belangrijk zijn. Bij de formulering komen allerlei technieken kijken die typisch zijn geworden voor gedichten. Hoogleraar letterkunde Geert Buelens formuleert mooi hoe moderne poëzie vaak werkt: 'Een eenvoudige mededeling blijkt in allerlei richtingen gelezen en begrepen te kunnen worden, waardoor de complexe werking van de taal gedemonstreerd wordt en het waarnemings- en begripsvermogen op scherp worden gesteld. Onwillekeurig treedt zo ook een vertraging van die vermogens op, waardoor inderdaad alle aandacht op het taalmateriaal gericht wordt. [...] Poëzie is een ander taalspel dan de logica, de journalistiek of de politiek en gebruikt bijgevolg de taal op een andere manier.'⁹

Hoogleraar algemene literatuurwetenschap Wim Bronzwaer noemde poëzie "gestoorde" taal, vertroebelde taal, die niet transparant is, maar bemoeilijkt door subjectieve elementen, bijbetekenissen en complicaties in de vormgeving welke een begripsvertragend effect hebben.'¹⁰ Hoewel niet alle gedichten geschreven staan in "gestoorde taal", is het een belangrijke karaktereigenschap van poëzie en een oorzaak van het feit dat poëzie meestal langzamer gelezen wordt dan proza. Bronzwaer vervolgt: 'Bij poëtisch taalgebruik zijn we niet zozeer geïnteresseerd in

⁹ Buelens, G. (2008). Oneigenlijk gebruik. Over de betekenis van poëzie. Nijmegen: Vantilt

¹⁰ Bronzwaer, W. (1993). Lessen in lyriek. Nijmegen: Sun

empirische feitelijkheden waarnaar wordt verwezen, maar in de wijze waarop het taalgebruik door de storingen waaraan het is blootgesteld andere, nieuwe betekenissen voortbrengt.'

2.3 Traditionele poëzie, light verse en liedteksten

In de poëzie zijn drie genres te onderscheiden: epiek, dramatiek en lyriek. Onder anderen Van der Pluijm merkt op dat de hedendaagse dichtkunst nagenoeg alleen uit lyriek bestaat, daarom volgt hierna alleen een bredere uiteenzetting van lyrische poëzie. Dramatiek is kortweg het meest objectieve genre van de drie, omdat de auteurs ervan niet aan het woord komen, maar het handelen beschrijven van hun personages. Epiek is een tussenvorm waarin zowel auteur als personages aan het woord kunnen komen. De epiek is het meest verhalend, denk aan een epos. De lyriek, waarin de auteur het woord heeft, is onder te verdelen in twee soorten poëzie; de vormvaste poëzie die verdeeld is over traditionele lyriek, light verse en liedteksten en de vrije poëzie waartoe hermetische poëzie, parlandopoëzie, associatieve poëzie, concrete poëzie en nonsenspoëzie behoren.

De vormvaste poëzie is te herkennen aan traditionele eigenschappen als rijm, metrum en strofenbouw. Sommige traditionele vormen hebben een naam, bijvoorbeeld het sonnet, dat twee keer vier en twee keer drie regels telt. Het gedicht van Komrij hieronder is een mooi voorbeeld.

De taalsmid¹¹

De klinker en de medeklinker zijn
De weke onderbuik en het korset.
Dichter is hij die, schijnbaar zonder pijn,
Het vormeloze in de steigers zet.

Zijn woorden, corpulent of slank van lijn,
Verenigen zich vloeiend tot couplet.
De moeiteeloosheid, niet het rookgordijn,
Is zijn geheim. Met taal gaat hij naar bed.

De taal, van A tot Z, is zijn fles wijn.
Halfdronken wordt er, zomaar voor de pret,
Een kind verwekt, een epos of kwatrijn,

Of iets daartussenin, zeg een sonnet,
Terwijl de lezer onbekend blijft met
Zijn worsteling met spekvet en balein.

Traditionele poëzie, zoals het sonnet, werd in de vorige eeuw veelvuldig geschreven en wordt nog steeds gebezigd door dichters als Menno Wigman (in bijvoorbeeld *Mijn naam is legioen*, 2012), Jan Kuijper (*Ondoden*, 2013) en Maria Barnas (*Jaja de oerknal*, 2014). Gerrit Komrij, de eerste Dichter des Vaderlands van 2000 tot 2004, dichtte ook in traditionele lyriek.

Onder anderen Annie M.G. Schmidt en de derde Dichter des Vaderlands (2005 – 2009), Driek van Wissen, schreven light verse; Drs. P en Ivo de Wijs staan eveneens bekend om hun light verse en behoren tevens tot de groep lied- en raptekstenschrijvers. De traditie van sinterklaasgedichten levert ieder jaar ook een boel light verse op. Lars van der Werf is in het light verse-genre een zoete nieuweling. Dit is een versje van hem:

[Neem in m'n ogen een]¹²

Neem in m'n ogen een
duik, trek baantjes

¹¹ Komrij, G. (2000). *Alle gedichten tot gisteren*. Amsterdam: De Arbeiderspers

¹² Werf, L. van der (2016). *Heb lief*. Amsterdam: Meulenhoff

door m'n darmen, zwem
bij m'n hart in een
fuik en verdrink in
m'n armen

2.4 Vrije poëzievormen

Vrije vormen regeren het rijk der poëzie al lange tijd, vooral sinds de Vijftigers zich lieten gelden. De Vijftigers is de verzamelnaam van de groep dichters die zich vanaf het einde van de jaren '40 qua vorm en inhoud afzette tegen de traditionele dichtkunst van hun tijd en daarvoor. Die traditionele dichtkunst stond qua vorm en inhoud sterk onder de invloed van de romantiek.¹³ De Vijftigers, onder wie Lucebert, Gerrit Kouwenaar, Ellen Warmond en Remco Campert, waren destijds behoorlijk vernieuwend in vorm en inhoud. Een voorbeeld van de poëzie van de Vijftigers is het bekende gedicht 'ik tracht op poëtische wijze...' van Lucebert.¹⁴

[ik tracht op poëtische wijze]

ik tracht op poëtische wijze
dat wil zeggen
eenvouds verlichte waters
de ruimte van het volledig leven
tot uitdrukking te brengen

ware ik geen mens geweest
gelijk aan menigte mensen
maar ware ik die ik was
de stenen of vloeibare engel
geboorte en ontbinding hadden mij niet aangeraakt
de weg van verlatenheid naar gemeenschap
de stenen stenen dieren dieren vogels vogels weg
zou niet zo bevuild zijn
als dat nu te zien is aan mijn gedichten
die momentopnamen zijn van die weg

in deze tijd heeft wat men altijd noemde
schoonheid schoonheid haar gezicht verbrand
zij troost niet meer de mensen
zij troost de larven de reptielen de ratten
maar de mens verschrikt zij
en treft hem met het besef
een broodkruimel te zijn op de rok van het universum

niet meer alleen het kwade
de doodsteek maakt ons opstandig of deemoedig
maar ook het goede
de omarming laat ons wanhopig aan de ruimte
morrelen

ik heb daarom de taal
in haar schoonheid opgezocht
hoorde daar dat zij niet meer menselijks had
dan de spraakgebreken van de schaduw
dan die van het oorverdovend zonlicht

(Lezen in verticale volgorde, kolommen aangebracht voor ruimtebesparing)

De gedichten van Lucebert kunnen tot de hermetische poëzie gerekend worden. In deze poëziesoort bestaan gedichten uit niet-gangbare, onalledaagse woordkeuzes en zinsbouw en speelt beeldspraak een essentiële rol. Bekende dichters die deze poëzievorm hanteerden zijn Gerrit Kouwenaar en Hans Faverey.

In parlandopoëzie als het gedicht van Toon Tellegen hieronder wordt juist gestreefd naar alledaags taalgebruik, hoewel in deze poëzie woorden en zinnen net zo goed betekenisvol zijn. Meer parlandopoëzie vind je in het oeuvre van Judith Herzberg, Jules Deelder en Remco Campert.

[Voorwaarden waaraan een]¹⁵

Voorwaarden waaraan een
gedicht moet voldoen

Het moet pijnlijk zijn:
altijd, hoe dan ook.

Ik moet het er nooit mee eens
zijn.

Met een lantaarn en een vergrootglas moet ik -

¹³ Scholten, H. (1989). Lyriek is de moeder der politiek. Opstellen over literatuur. Baarn: De Prom

¹⁴ Lucebert (2011). Verzamelde gedichten. Amsterdam: De Bezige Bij

¹⁵ Tellegen, T. (1998). Gewone gedichten. Amsterdam: Querido

op mijn knieën en vervolgens op mijn buik -
de logica zoeken,
die het telkens laat vallen.

Het moet zich verheffen - daar mag geen twijfel over zijn -
het moet zich altijd verheffen uit zijn nederige stoel,
de ramen opendoen
en zingen - luidkeels, schor en onzinnig -
over de liefde en over mij,
de geur van rozen en onsterfelijkheid, bijna geloofwaardig,
om zich heen,

en nog pijnlijker moet het zijn, nog veel pijnlijker.

Associatieve poëzie komt voor in zowel de parlandopoëzie als de hermetische poëzie (zie het gedicht hiervoor van Lucebert) en soms in rationelere vormvaste poëzie. Dit soort gedichten komt veel voor en hangt aan elkaar van uiteenlopende associaties die dikwijls eigenschappen van het surrealisme hebben.

Gedichten van de soort concrete poëzie komen niet veel voor. Deze gedichten vertonen op de bladspiegel een duidelijke vorm, zoals van een muziekstuk – denk aan de klassieker ‘Boem paukeslag’ van Paul van Ostaïjen – of de Mont Ventoux. Over de Ventoux bedacht Nanne Nauta het volgende gedicht:

Mont
Mont Ventoux
De Mont Ventoux
De Mont Ventoux op
Fiets de Mont Ventoux op
Ik fiets de Mont Ventoux op
De Mont Ventoux op fietsen is saai
De Mont Ventoux op fietsen is erg saai
De Mont Ventoux op fietsen is een saaie activiteit
De Mont Ventoux op fietsen is een erg saaie activiteit
Doe het zelf en je vindt dit opeens een sprankelend gedicht
(Er zijn er die zeggen dat het zoets als de liefde is)

‘Mont Ventoux’ van Nanne Nauta¹⁶

Nonsensgedichten tot slot bestaan bijvoorbeeld uit kreten, brabbeltaal of uitingen van dieren. C. Buddingh’ en John O’Mill waren bekende producenten van nonsensgedichten. Een andere bekende dichter die wel eens nonsensgedichten schreef, was Jan Hanlo. Hij is de auteur van het onvergetelijke gedicht ‘De mus’.

De mus¹⁷

Tjielp tjielp - tjielp tjielp tjielp
tjielp tjielp tjielp - tjielp tjielp
tjielp tjielp tjielp tjielp tjielp tjielp
tjielp tjielp tjielp

Tjielp
etc.

Dat de vrije vorm het rijk der poëzie regeert, is goed te merken aan de *De 100 beste gedichten*, een sinds 1996 jaarlijks terugkerende bloemlezing uit Nederlandse en Vlaamse poëziebundels.¹⁸ De

¹⁶ Nauta, N. (2006). Dit is een regel. Haarlem: Uitgeverij Holland

¹⁷ Hanlo, J. (2009). Tjielp tjielp. Amsterdam: G.A. Van Oorschot

¹⁸ Meest recent: Hart, K. ‘t (2016). De 100 beste gedichten voor de VSB Poëzieprijs 2016. Amsterdam: De Arbeiderspers

edities van *De 100 beste gedichten* leggen een duidelijke trend bloot van steeds minder traditionele gedichten, steeds minder vaste versvormen en steeds minder rijm. Het keurslijf van de poëzie is verregaand uitgerekt en voorlopig lijkt aan de uitrekking geen eind te komen.

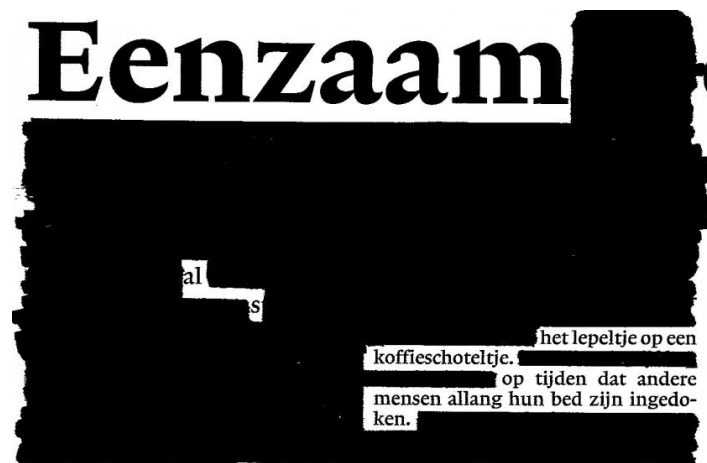
2.5 Prozapoëzie, stift- en bewegende gedichten

In de loop der jaren is er een aantal vormen van poëzie bij gekomen, waarvan sommige pas heel recent de kop hebben opgestoken. In de Lage Landen al ruim een eeuw oud is het verschijnsel prozapoëzie. Bij deze soort horen de gedichten die qua uiterlijk op proza lijken, doordat de regels over de gehele bladspiegel lopen en dus niet voortijdig zijn afgebroken.¹⁹ Qua inhoud zijn prozagedichten echter door beeldspraak, interpunctie, de opbouw van zinnen en/of herhaling van klanken en noem maar op wel als poëzie waar te nemen. Schrijvers van prozagedichten zijn bijvoorbeeld Xavier Roelens, Piet Gerbrandy, Nyk de Vries en Florence Tonk. Het titelloze prozagedicht hieronder is van Fred Papenhove.

[zonder titel]²⁰

Sneeuw betovert, de wereld verandert in een onbekende
omgeving, bomen en daken zuchten onder een vreemd
gewicht. Het is een goudmijn om in te spelen, met argwaan
zien volwassenen je kindervreugde aan. Gebruik al dat wit!
Sneeuwballen vliegen uit je handen, de kou legt na enige tijd
je vingers stil. Sneeuwvlokken dommelen op je jas en haar, al
dat wit heeft een eigen wil, het komt en verdwijnt zomaar.
In de duinen kom je een bloedspoor tegen.

In 2010 introduceerde de eindredacteur van Vlaams dagblad Het Laatste Nieuws, Dimitri Antonissen, een eigenaardige gedichtvorm in het Nederlands taalgebied: het stiftgedicht. Deze gedichten ontstaan door slechts tekst te schrappen. Bestaande artikelen in bijvoorbeeld kranten worden met stift bewerkt tot een aantal letters, woorden en zinnen overblijven die samen een gedicht vormen.²¹ Het functionele wit om de tekst heen is hier dus vervangen door functioneel zwart en de dichter hoeft alleen maar te kiezen uit woorden die al op papier staan – een heel andere orde van creativiteit. Ook de Nederlanders Dennis Gaens en Tim Pardijs hebben stiftgedichten geconstrueerd.

Stiftgedicht van Dimitri Antonissen²²

¹⁹ Bork, G.J., e.a. (va. 2012). *Prozagedicht*. Verkregen: 9 februari 2016

²⁰ Papenhove, F. (2011). *Zweep je beste been voor. Prozagedichten*. Amsterdam: Van Genneep

²¹ Nauta, H. (2010, 14 april). *Stiftgedicht is poëzie op een zee van inkt*. Verkregen: 9 februari 2016

²² Antonissen, Dimitri (2010). *Schrap me*. Nijmegen: Wintertuin

De komst van de computer heeft het mogelijk gemaakt voor dichters om te experimenteren met gedichten op het beeldscherm. Tonnus Oosterhoff publiceerde vanaf 2000 bewegende gedichten op zijn website en leverde deze gedichten twee jaar later op cd-rom bij een dichtbundel.²³ Oosterhoff kreeg navolging in Nederland en Vlaanderen. De Vlaming Dimitri Casteleyn publiceerde kort na Oosterhoff ook bewegende gedichten en bovendien werd al gauw de website Digidicht opgericht. Dat is inmiddels Literatuur op het Scherm geworden. Op deze site staan gedichten die onder meer video- of spelelementen bevatten.²⁴

2.6 Readymades, flarfgedichten en documentaire poëzie

Een andere soort poëzie is de readymade, waaraan collagetechniek te pas komt. Reclameteksten, flarden krantartikelen, delen van radiogesprekken en andere kant-en-klare stukken tekst zijn in readymades overgenomen.²⁵ Hoewel deze poëzie in het Nederlands taalgebied al langer dan vijftig jaar bestaat, is er recent nieuw leven in geblazen met flarfgedichten als deze:

nederland is groot [fragment]²⁶

nederland is groot geworden door immigratie
door invloeden van andere culturen
door de aziaten bruut uit te buiten
door een ruimhartig toelatingsbeleid
door het slimme handelsinstinct en door eigen bedrijven
door de prominente rol van het water en het bouwen van dijken
door de handel in harddrugs, door positief te denken
door denkers, niet door mensen die achter een mannetje met een iq van 80 (bush) aanrennen
door windenergie en dreigt nu te stikken in regelzucht van overheden

Flarfpoëzie dankt zijn bestaan aan het internet en werd in de Lage Landen voor zover bekend voor het eerst gebezigd in 2005. In flarfgedichten zetten dichters delen tekst bijeen die ze kiezen uit de zoekresultaten die zoekmachines als Google presenteren.²⁷ Hans Kloos, Mark van der Schaaf en Ton van 't Hof zijn enkele representanten.²⁸ Van 't Hof schreef het gedicht 'nederland is groot' (bestaande uit resultaten van de zoekopdracht "nederland is groot") waaruit bovenstaand fragment komt.

Dan nog documentaire poëzie. In Nederland en Vlaanderen is over deze poëzie nog weinig geschreven, maar de literaire tijdschriften Kluger Hans en Parmentier gaven er in 2010 aandacht aan. Met documentaire poëzie worden de gedichten bedoeld 'waarin uiteenlopende disciplines als journalistiek, geschiedschrijving, politiek en literatuur naadloos in elkaar overlopen'. De auteur van een documentair gedicht construeert, net als in een readymade, 'aan de hand van allerlei verschillende teksten [...] een gedicht waaronder straks zijn naam komt te staan, terwijl hij in feite slechts een van de (vele) coauteurs is.' Volgens de Amerikaanse dichter en letterkundige Philip Metres bewaart sterke documentaire poëzie 'een kritische distantie tot de tijd waarin ze geschreven is, maar probeert haar tegelijk zo scherp mogelijk te documenteren.'²⁹

Aan het nummer van Parmentier is te merken dat in elk geval tot 2010 in Nederland en Vlaanderen slechts op beperkte schaal documentaire poëzie gepubliceerd is. De Nederlandse dichters Elisabeth Tonnard en Ton van 't Hof worden ermee in verband gebracht. De poëzie van de Vlaming Xavier

²³ Bakker, N. (2005, 15 december). Mutatiepoëzie. Verkregen: 9 februari 2016

²⁴ Zie Literatuur op het scherm, hier en hier

²⁵ Bork, G.J., e.a. (va. 2012). Readymades. Verkregen: 9 februari 2016

²⁶ Hof, T. van 't (2007). *Je komt er wel bovenop*. Amsterdam: Stanza

²⁷ Groenewegen, H. (2012). *Met schrijven zin verzamelen. Over poëzie in de Lage Landen*. Amsterdam: Wereldbibliotheek

²⁸ Droog, B. FM. (2013, 22 april). [Geen titel: flarfgedichten] Verkregen: 9 februari 2016

²⁹ Adrichem, A. van, Keizer, F. & Vriezen, S. (2010). *De poëzie van de werkelijkheid. Over documentaire poëzie*. Uit: Parmentier, jaargang 19, nr. 1

Roelens zou eveneens documentair genoemd kunnen worden.³⁰ Verder worden geregeld documentaire gedichten uit de Verenigde Staten en Duitsland vertaald. Tonnard publiceerde in Parmentier een opvallend documentair gedicht van zes pagina's lang waarin ze de titels van journalistieke artikelen onder elkaar plaatste, zie hieronder.

Wilde dieren duiken op in steden [fragment]³¹

Bruine beer dood door auto-ongeluk.
Oekraïner nu grootste man ter wereld.
Overvallers steken man dood.
Lijk gevonden in berm Deventer.
Ahoy loopt niet warm voor Dries.
Europa wil verbod op billenkoek.
Kinderen zwijgen over online probleem.
Vier mensen sterven in septische tank.
Aangepaste begrafenis voor dikkerds.
Bloed slaapkamer waarschijnlijk niet van Madeleine.
Scout moet maden eten voor straf.
Brein achter nieuwsgroepen aan.
Giftige matrassen worden teruggehaald.
Politie waarschuwt voor slangen.
Claimen bij vertraging populair.
Nepal doet Everest in de uitverkoop.
Vogels leggen steeds vroeger hun ei.
Pizzareclame met Hitler gestaakt.
Japanner ontdekt Atlantis.
Flash geen taboe meer voor Seagate.
Achtjarig meisje rent 3500 kilometer.
Paar op Sicilië trouwt na 32 jaar.
Kat aan de coke.
Winehouse gebruikt vrolijk verder.
Monopolie voor Noorse bedelaars.
Politie klaagt hongerloon aan.
Vrouw levend speldenkussen.
Brabant gul met handdrukken.
Wandelaar vindt placenta bij plas.
Illegaal downloaden meer mannenzaak.
Vijf doden in Roemeense uitvaartstoet.
Man zwemt 24 uur uit protest.
'Ouderen steeds dikker.'
Jessica Simpson wil kind van kapper.
100.000 dollar voor moord cartoonist.
Winterdepressie-epidemie dreigt.
Koningin in goudbrokaat.

³⁰ Keizer, F. en Graaf, M. van der (2015, 1 februari). On the Making of a Crowded Photograph, Including Some People in the Background 2. Verkregen: 17 april 2016

³¹ Tonnard, E. (2010). Wilde dieren duiken op in steden. Uit: Parmentier, jaargang 19, nr. 1

Verkenning van het innerlijk

3 Welke functies hebben gedichten in de journalistiek?

- 3.1 Disclaimer tussen haakjes 20
- 3.2 Genrediversiteit, cultuureducatie en publieksparticipatie 21
- 3.3 Poëziebesprekingen, poëzie-educatie en nieuwsfeiten 22
- 3.4 Amusement en portrettering 24
- 3.5 Eerbetoon en mobilisatie 27
- 3.6 Verwerking, agendering, perspectiefverrijking en inleving 30
- 3.7 Analyse, opinie en samenvatting 32

‘Ik wou hier naartoe om je iets te laten zien,’ zei Natalie.

‘Een plekje waar ik na het werk weleens kom. De luchthaven ligt hier vlakbij.’

[...]

Toen ze bij de plek kwamen waar eindelijk de duinen begonnen, zei Ides: ‘O, maar dit ken ik.’

‘Echt?’

Wie op zoek gaat naar gedichten gepubliceerd of uitgezonden door de media, ontdekt spoedig dat vele media gedichten bij hun producties betrekken. Dan gaat het niet slechts om de Poëziekrant, poëzietijdschrift Awater, VPRO Boeken, Nooit Meer Slapen of Knetterende Letteren, het gaat ook om media die het niet gewoon zijn literatuur en gedichten te betrekken bij hun producties, zoals de Telegraaf, De Standaard, Pauw, Charliemag.be, Elsevier en Mindshakes. De gedichten die deze en andere media publiceren, hebben allerlei functies. Behalve vanwege poëtische schoonheid, worden de gedichten geplaatst om wat ze te zeggen hebben over nieuws of actuele onderwerpen. Daar komen de verschillende functies tevoorschijn, en daar is waar het kriebelt voor dit deel van het onderzoek. Functieonderzoek naar gedichten in de media is niet eerder gedaan.

Voor het bepalen van de functies die gedichten hebben in de journalistiek, zocht ik naar in hun volledigheid gepubliceerde of uitgezonden gedichten in zestien nationale, journalistieke media van 1 januari 2010 tot 1 maart 2016. Het gaat om drie kranten: NRC Handelsblad, nrc.next, Trouw; vijf Nederlandse websites: De Correspondent, Hard//Hoofd, HP/De Tijd, Joop, Linda Nieuws; vijf Vlaamse sites: De Wereld Morgen, Humo, MO (Mondiaal Nieuws), De Redactie (de site van nieuwsomroep VRT), Stampmedia en drie rtv-media: EenVandaag (AVRO/TROS-tv), Dit is de Dag (EO-radio) en De Wereld Draait Door (VARA-tv). De gedichten die ik door de inventarisatie aantrof, staan vermeld in de tabel die achterin het afstudeeronderzoek als bijlage is toegevoegd.³² Na de disclaimer hieronder volgt de uiteenzetting van de functies.

3.1 Disclaimer tussen haakjes

(Tijdens het vooronderzoek bleek het qua tijd en geld onmogelijk om tientallen media en hun gedichtpublicaties te onderzoeken. Daarom heb ik me beperkt tot zestien media. Deze media waren op het moment van onderzoek actief en heb ik op basis van hun regelmatige en/of inventieve omgang met gedichten uitgekozen om verder te onderzoeken.

Aangaande de online media heb ik media gekozen die zo veel mogelijk online content gratis beschikbaar stelden op het moment van onderzoek. De online media zijn in de meerderheid vanwege de goede toegankelijkheid tot de gedichten en het grenzeloze karakter van de publicatieomgeving waar poëzie bij gedijt.

Het aantal printmedia is, jammer genoeg, beperkt, want het bleek lastig om via krantenbank LexisNexis gedichten te traceren. Sommige gedichten, bijvoorbeeld die onderdeel zijn van een groter artikel, zijn apart opgenomen in de krantenbank. Het Nederlands Dagblad dat sinds 2004 wekelijks in de zaterdagbijlage een gedicht publiceert, is zelfs niet te vinden in de krantenbank (en online zijn de gedichten niet vrij toegankelijk). Het zou teveel tijd kosten gedichten op te vissen uit fysieke kranten.

Voor de inventarisatie heb ik gezocht op termen als ‘gedicht’, ‘gedichten’, ‘dichter’ en ‘poëzie’ in LexisNexis en in online archieven van de websites van de betrokken online en rtv-media. Wat Vlaamse media betreft, had ik wegens tijd en kosten alleen toegang tot online media, wat de reden is voor het kleine aandeel Vlaamse media.

Hoe dan ook, de genoemde beperkingen hebben geen effect op de kwaliteit van dit onderzoek; met een verder nauwkeurige inventarisatie is duidelijk geworden welke functies gedichten in de journalistiek hebben. Een database van gedichten in de media is nooit mijn doel geweest. Wat betreft de gedichten en hun functies, heb ik niet geturfd welke gedichten welke functie hebben; de genoemde functies gaan gepaard met voorbeelden en die volstaan mijns inziens.)

³² Zie bijlage 1: ‘Overzicht: gedichten in de media’

3.2 Genrediversiteit, cultuureducatie en publieksparticipatie

Gedichten zijn soepele teksten; ze kunnen uiteenlopende functies hebben, in veel gevallen meerdere functies tegelijk. Eerst en vooral is het nuttig ervan doordrongen te zijn dat überhaupt de publicatie van gedichten al functies impliceert, nog afgezien van de inhoudelijke functies. Voor het gemak noem ik de automatisch aanwezige functies algemene functies. De algemene functies hebben dus niets te maken hebben met de inhoud van de gedichten.

Een ervan is de vergroting van de genrediversiteit van een medium. Hoewel ongetwijfeld niet veel media bij publicatie van gedichten bewust streven naar een grotere genrediversiteit, past die vergrote genrediversiteit bij de mediarevolutie waarover mediadocent en -onderzoeker Kees van Wijk schrijft in zijn boek *De Media-explosie*. Hij maakt notie van een toename van verscheidenheid in mediaproducten, met als gevolg een uitbreiding van het aanbod van verschillende middelen, producten en boodschappen. Daardoor krijgt het publiek meer keuzemogelijkheden, is er steeds meer voor ieder wat wils.³³ Naar de ideeën van het publiek over gedichten in de media is geen onderzoek gedaan, maar op basis van Van Wijks bevindingen is te stellen dat gedichten, net als bijvoorbeeld columns en cartoons, welkome aanvullingen vormen op het bestaande aanbod.

Wat betreft printmedia is de vergrote genrediversiteit het duidelijkst; te midden van nieuwsberichten, reportages, fotoberichten, interviews, opinieartikelen, cartoons en columns vallen gedichten meteen op. Op internet, televisie en radio is de vergrote genrediversiteit minder duidelijk omdat het publiek niet de hele website of uitzending in één oogopslag of luistermoment kan waarnemen, maar natuurlijk is daarvan wel sprake, het publiek ziet en hoort al gauw wanneer de geschreven of gesproken tekst een gedicht is.

Een andere algemene functie is cultuureducatie. Bij gedichtpublicaties komt het publiek in aanraking met een hoogst cultureel, eventueel kunstzinnig tekstgenre, namelijk poëzie. Zonder dat het er dik bovenop ligt, wordt het publiek geconfronteerd met de eigenschappen en technieken van deze cultuuruiting. Bovendien maakt het publiek kennis met de stijl van de dichter en de manifestaties van de Nederlandse taal.

Tot slot kunnen gedichten de algemene functie hebben van het binden van het publiek aan media. In sommige gevallen kunnen media met behulp van gedichten het publiek actief betrekken bij hun producties. Deze publieksparticipatie ontstaat wanneer media het publiek in de gelegenheid stellen zelf een gedicht te maken en dat in te sturen, al dan niet in wedstrijdvorm, waarna het gedicht kans maakt op publicatie. Dat past bij de toename van aandacht voor het publiek en de toename van interactiviteit tussen media en publiek, ontwikkelingen die Van Wijk aankaart.

Over de mate van publieksparticipatie schrijft de voormalige hoogleraar journalistiek (Universiteit van West-Illinois) Bill Knight dat volgens Marshall McLuhan's onderscheid tussen "hot" – weinig binding tussen media en publiek – en "cool" – veel binding – media, gedichten overwegend 'cool' media zijn, 'want het publiek van poëzie moet in veel gevallen betrokken raken en ontbrekende details invullen.'³⁴

Diverse media maken gebruik van gedichten als bindmiddel. Opvallend is dat daar haast geen printmedia of rtv-media bij zijn. Blijkbaar vormt het internet een vruchtbare bodem voor poëtische publieksparticipatie. De reden laat zich raden: de kwaliteitsdrempel ligt daar lager en webredacties zijn minder gebonden aan grenzen van ruimte, tijd of geld.

³³ Wijk, Kees van (2014). *De media-explosie*. Trends en issues in massacommunicatie. Amsterdam: Academic Service

³⁴ Knight, B. (z.d.). *MacLeish in McLuhan's World. Poetry and Journalism*. Verkregen: 12 april 2016

Media die publieksinzendingen publiceerden, zijn onder meer De Redactie, Hard//Hoofd, Stampmedia en het webgedeelte van EenVandaag. De Vlaamse media De Redactie en Stampmedia nodigden uit tot inzending van gedichten als terugblik op een afgelopen jaar. Dat leverde gedichten op zoals die van Katrijn Jonckheere, over het Syrische vluchtelingenkind Aylan – denk aan de schokkende foto van het lijke op het strand. Het gedicht staat hieronder afgebeeld.³⁵

3.3 Poëziebesprekingen, poëzie-educatie en nieuwsfeiten

Vóór het benoemen van de specifieke functies van gedichten, moet een essentieel onderscheid gemaakt worden in de gedichten die in de media verschijnen. Dat onderscheid zit hem in de publicatievorm. Gedichten komen uiteindelijk in twee vormen voor, namelijk als ondersteuning van een artikel of radio- of televisie-item en als autonoom artikel of item. Ondersteunende gedichten vormen een onderdeel van een groter artikel of item. Autonome gedichten vormen op zichzelf een artikel of item, hoewel er soms een korte, begeleidend tekst bij gepubliceerd of uitgezonden is.

Specifieke functies kunnen voorkomen bij beide publicatievormen van gedichten en gedichten kunnen uitgerust zijn met meerdere van die functies tegelijk. In terugkerende gedichtribriecken in de media komen bovendien verschillende functies aan bod die elkaar afwisselen. De functies die alleen bij ondersteunende gedichten voorkomen, worden nu eerst besproken.

Gedichten kunnen een poëziebespreking ondersteunen. De meeste gedichten gepubliceerd in de media zijn onderdeel van poëzierecensies in printmedia en online media. Recensenten citeren gedichten ter onderbouwing van hun standpunten over de betreffende poëzie of om het publiek een idee te geven van de inhoud van de betreffende poëziebundels.

³⁵ Jonckheere, K. (2015, 28 december). "Keer het tij" verkozen tot VRT NieuwsGEDICHT van 2015. Verkregen: 29 maart 2016

Voorbeelden van gedichten bij recensies zijn er te over. In het bijzonder is er dagblad Trouw, waarin Janita Monna sinds 2010 in haar wekelijkse poëzierecensie in de zaterdagbijlage Letter & Geest de lezer op een volledig gedicht trakteert. Af en toe bespreekt Monna een poëziebundel die of citeert ze een gedicht dat verband houdt met de actualiteit. In de Kinderboekenweek van 2015 besprak ze bijvoorbeeld twee boeken met kindergedichten.

Gedichten dienen soms als ondersteuning van poëzie-educatie. In deze gevallen gaat het om doelbewuste poëzie-educatie, ook wel poëziepromotie te noemen. Een uitstekend voorbeeld vormt nrc.next, waarin dichter Ellen Deckwitz in 2015 maandenlang als een poëzieonderwijzeres columns publiceerde die zich laten lezen als bevlogen poëziecolleges. Elk van haar columns heeft een andere invalshoek en elke invalshoek heeft het gezelschap van een gedicht ter concretisering van het punt dat Deckwitz in de column maakt.

Een zwemmer is een ruiter³⁶

Zwemmen is losbandig slapen in spartelend water,
is liefhebben met elke nog bruikbare porie,
is eindeloos vrij zijn en inwendig zegevieren.

En zwemmen is de eenzaamheid betasten met vingers,
is met armen en benen aloude geheimen vertellen
aan het altijd allesbegrijpende water.

Ik moet bekennen dat ik gek ben van water.
Want in het water adem ik water
word ik een schepper die zijn schepping omhelst,
en in het water kan men nooit geheel alleen zijn
en toch nog eenzaam blijven.

Zwemmen is een beetje bijna heilig zijn.

In een van haar schriftelijke colleges verklaart Deckwitz waarom dichters vaak niet gewoon schrijven wat ze bedoelen. Het gedicht hierboven dient ter ondersteuning van het lesje poëzie. Deckwitz: 'Je wordt, als je zwemt, van alle kanten aangeraakt. Het water drukt op je, spoelt langs je heen, in je ogen, in je oren. Hoeveel nauwkeuriger formuleert Snoek dat wel niet met "in het water kan men nooit geheel alleen zijn/ en toch nog eenzaam blijven"? Dan wil je meteen een tienbadenkaart kopen. Waarom zegt Snoek niet gewoon dat hij van zwemmen houdt? Omdat hij niet gewoon van zwemmen houdt. Hij zegt niet gewoon wat hij bedoelt, hij zegt precies wat hij bedoelt.'

Gedichten kunnen een nieuwsfeit zijn en als zodanig een artikel of item completeren. Als het nieuws draait om een gedicht of poëzie, is het bijna onoverkomelijk dat een gedicht geciteerd wordt, het vormt dan immers het meest complete antwoord op, vaak, de vraag "wat?" van de journalistieke ezelsbrug vijf keer w plus h.

De Wereld Draait Door had de afgelopen jaren stevast een item over een nieuw verschenen poëziebundel en liet dan de auteur, samensteller of een bekende liefhebber in de uitzending gedichten voordragen. Ellen Deckwitz mocht bijvoorbeeld voordragen uit een nieuwe, postume dichtbundel van Joost Zwagerman.³⁷ Zo worden kijkers ingelicht over de nieuwe bundel. Een gedicht dat onderwerp van het nieuws was en daarom werd gepubliceerd, is het eerste gedicht van Hugo Claus, 'Gruwvuur'.

³⁶ Deckwitz, E. (2015, 23 april). Poëzie is: baden, zwemmen in een weldaad van woorden. Dichten met Deckwitz. Uit: nrc.next

³⁷ Deckwitz, E. (2016, 27 januari). De Wereld Draait Door, over 'Wakend over God'. Verkregen: 3 april 2016

Ik heb je uit mijn schoot
Inde grootren schoot gegeven.
Toen was ons leven groot.
Toen stond je, werkman, in de aardeschoot,
Je licht verblindde de donkerten
En kolenaadren zongen onder je kamer
Uit eeuwigheden haalde je
rijkdom
En bracht uit stenen ons brood.
Je beminde 't leven en verstaat de dood.
Dood is nu je slaap in de groote moederschoot

Het nieuws was dat dit gedicht helemaal niet Claus' eerste gedicht bleek te zijn; een onderzoeker ontdekte dat het Claus' vertaling is van een gedicht van een Duitse schrijfster die het in 1942 publiceerde in een nationaalsocialistisch tijdschrift. Ander nieuws waar gedichten aan te pas kwamen, was te vinden op de site van De Redactie. De Redactie, onderdeel van de publieke omroep VRT, publiceerde verschillende fragmenten uit verschillende programma's, waaronder Het Journaal, waarin mensen gedichten voordragen. Één item gaat over een ouderenverzorgingshuis waar de ouderen zelf gedichten hadden gemaakt en via de luidspreker in het gebouw mochten voordragen.³⁹

3.4 Amusement en portrettering

Nu de functies die vooral autonome gedichten bleken te hebben. In totaal zijn ruim tien van deze functies te signaleren, gebaseerd op *De Media-explosie*⁴⁰, het *Basisboek Journalistiek*⁴¹ en op functies die her en der in theoretische boeken over poëzie genoemd worden.

Gedichten dienen als amusement. Soms gaat het om een ondersteunend gedicht, soms om een autonome. Zo wordt een normale column wel eens vervangen door een gedicht. De gedichten van Nico Dijkshoorn, huisdichter van De Wereld Draait Door, zijn autonome en bekende amusementsgedichten, al dan niet bekrachtigd door het voorkomen en de articulatie van Dijkshoorn. Deckwitz droeg in De Wereld Draait Door eens een amuserend gedicht voor over boer Geert van het televisieprogramma Boer Zoekt Vrouw. Ook de dichters die meewerkten aan EO Dit is de Dag voorzagen hun gedichten over de onderwerpen in de uitzending dikwijls van amusante ingrepen, hetzelfde geldt voor Rikkert Zuiderveld die momenteel Dichter bij de Week is voor Dit is de Dag.

Wat printmedia en online media betreft: verschillende websites publiceerden komische gedichten, waaronder enkele in filmpjes of audio-opnames. Daan Windhorst (redacteur van de satirische site De Speld) publiceerde driemaal een satirisch gedicht op De Correspondent, waaronder één in audiovorm getiteld 'Fuck Poetin' ('een hekeldicht'), even na de ramp van vlucht MH17.⁴² HP/De Tijd-columnist Frank Heinen publiceerde eens in plaats van een column een sinterklaasgedicht voor Frank de Boer.⁴³

Dichteres Sylvie Marie schreef anderhalf jaar lang gedichten voor Humo over relevante gebeurtenissen in Vlaanderen en opvallende taferelen in de rest van de wereld. Een gedicht betreft het dopinggebruik van Alberto Contador in de Tour de France van 2010. Het gaat zo:

³⁸ Velzen, J. van (2014, 2 september). 'Eerste gedicht' Hugo Claus blijkt vertaling. Uit: Trouw

³⁹ De Redactie (2016, 28 januari). *Het is Gedichtendag, ook voor 80-plussers*. Verkregen: 4 april 2016

⁴⁰ Wijk, Kees van (2014). *De media-explosie. Trends en issues in massacommunicatie*. Amsterdam: Academic Service

⁴¹ Kussendrager, N., Van der Lugt, D. & Verschoor, B. (2014). *Basisboek journalistiek. Achtergronden, genres, vaardigheden*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers

⁴² Windhorst, D. (2014, 25 juli). *Fuck Poetin. Een hekeldicht*. Verkregen: 29 maart 2016

⁴³ Heinen, F. (2012, 5 december). *Een sinterklaasgedicht voor Frank de Boer*. Verkregen: 29 maart 2016

Aan banden⁴⁴

we zagen een vent op een fiets
en kroonden hem keizer. hij moest gekleed

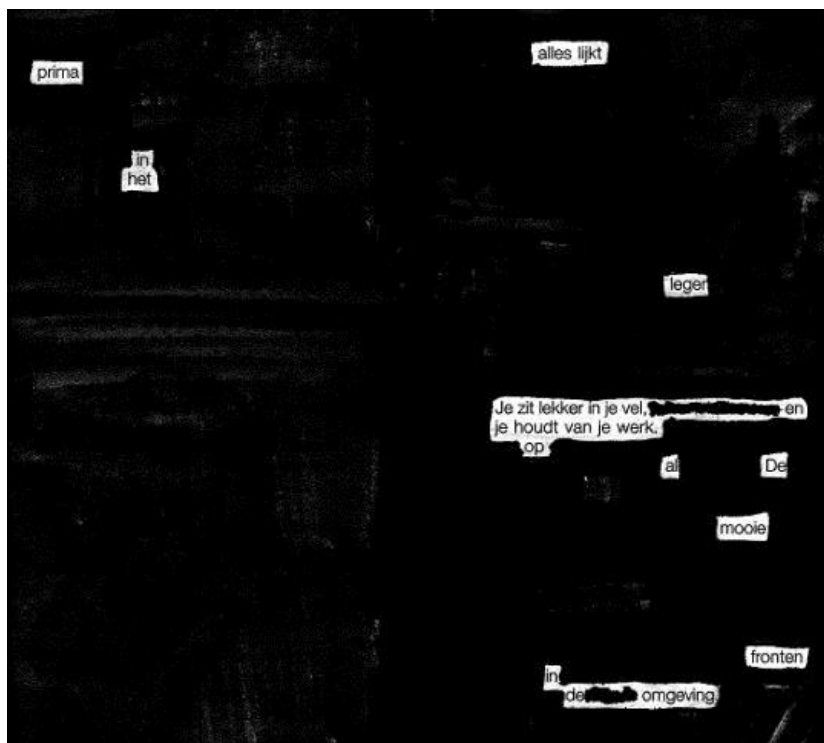
in een stof die als een zonnebloemmeisje
kushandjes in slow motion wierp,
een lap die van de man een stier maakte.

voor haar pompte zijn hart
hem over bergen, zweefde hij elke hel-
ling af, kreeg hij kuit en om in te bijten.

tot we ons afvroegen of hij wel zo geil
op geel kon zuchten. we volgden hem
voor de zekerheid tot achter de struiken
waar hij terloops zijn rits opende.

hoe hij nu cero coma cero zegt,
goddelijk.

Amuserend zijn de stiftgedichten van Geert Simonis die Hard//Hoofd publiceerde, hoewel sommige een zeer scherp randje hebben, zoals 'Alles lijkt prima in het leger'⁴⁵:

Een substantieel deel van de gedichten functioneert als portrettering. Opnieuw kunnen dat zowel ondersteunende als autonome gedichten zijn. Het kan gaan om een portret van een persoon, plaats of gebeurtenis. David van Reybrouck, correspondent Lof bij De Correspondent heeft zowel persoon als plaats geportretteerd met behulp van een gedicht. In een artikel van Van Reybrouck maakt de lezer kennis met de Zuid-Afrikaanse dichter Sony Labou Tansi door zijn gedicht 'Gebed van een kind uit deze eeuw' in vieren te delen en aan die delen een portretterend achtergrondartikel vast te knopen. Een passage uit het artikel:

⁴⁴ Marie, S. (2010, 8 oktober). Humo-dichter Sylvie Marie over Contador. Verkregen: 5 april 2016

⁴⁵ Simonis, G. (2015, 17 september). Stiftgedicht: Alles lijkt prima in het leger. Verkregen: 3 april 2016

'Ik lees verder:

*Bespaar mij
de censuur
en het ja-zo-ongeveer
laat een beetje
plaats in de hel
voor alle kranten
zelfs voor zij die zich
communistisch
noemen
maar
maak
dat niet één man
de eer toekomt
zich te wassen in het vuur
van het inferno -
haal de wereld
uit zijn vijfhonderdmiljardjarige
slaap
Dood de tijd Heer
Omdat hij doodt
Vergeef alle woorden
waarin het zijn
aanmoddert
omdat je licht
zo ver is*

Ja, dit verwijst overduidelijk naar de communistische eenpartijstaat die in Congo-Brazzaville was geïnstalleerd, maar dit fragment alleen gaat over zoveel meer: wanhoop, woede, duisternis, existentiële onvrede over de woorden die maar aanmodderden. Hij [Sony Labou Tansi, RH] nam juist afstand van alle politieke kreten.⁴⁶

In een ander artikel portretteert Van Reybrouck de katholieke mis, die in Nederland en Vlaanderen door steeds minder mensen wordt bezocht. In dat artikel citeert hij uit het gedicht 'Church Going' van de dichter Philip Larkin, die daarin de mis en het kerkgebouw beschrijft. In het artikel is een filmpje opgenomen waarin Philip Larkin het volledige gedicht voordraagt.⁴⁷

Jaffe Vink betreft in een achtergrondartikel in Trouw over badgasten op Texel een gedicht van de Texelaar Theo Timmer. Vink laat daarmee Timmer de badgasten portretteren, terwijl de journalist van Trouw met het gedicht Texel portretteert, want Vink toont wat de Texelaars bezighoudt en het gedicht van Timmer staat in streektaal:

[zonder titel]⁴⁸

In de seumer bee de bóót
Guult 't van de goste.
De huusies puule uut De Kóóg,
't Strand is amper gróót genog
Voor al die blééke boste.
Wat doene de goste,
Wat komme ze te doen?
Ze komme mit d'r cente
En dan krigge ze een soen.

⁴⁶ Reybrouck, D. van (2015, 25 juni). Ode aan de grootste Afrikaanse dichter van de twintigste eeuw. Verkregen: 10 februari 2016

⁴⁷ Reybrouck, D. van (2015, 26 september). Ode aan een merkwaardig ritueel. Verkregen: 3 april 2016

⁴⁸ Vink, J. (2015, 11 juli). De vakantie. Uit: Trouw

Dichter des Vaderlands Anne Vegter publiceerde in het NRC Handelsblad een autonoom gedicht, 'Het geheim van de boekhandelaar', dat ~~(aangezien ik op de datum van de publicatie van het gedicht in een boekhandel werkte, ook aan mij is opgedragen)~~ de boekhandelaar portretteert.

Het geheim van de boekhandelaar⁴⁹

Je verkoopt boeken maar eigenlijk geef je liefde door
je geeft adviezen maar eigenlijk wijs je op vergezichten
je noemt een auteur maar eigenlijk raad je een verlangen
je wacht op een vraag maar eigenlijk stel je vragen

Je verkoopt boeken maar eigenlijk verplaats je taal
je wijst op de kasten maar eigenlijk zijn het horizonnen
je zegt omzet maar eigenlijk fluister je kapitaalbandje
je noemt een titel maar eigenlijk deel je vleugels uit

Je verkoopt boeken maar eigenlijk vertel je verhalen
je wordt getipt maar eigenlijk ben je een lezers lezer
je citeert 'mooi is de menselijke rede, en onoverwinnelijk'
je bent een eiland maar eigenlijk verkoop je lifelines

3.5 Eerbetoon en mobilisatie

Gedichten kunnen functioneren als eerbetoon. In die functie viereen of herdenken ze iets of iemand. Je kent de gedichten in geboorte- en overlijdensadvertenties (soms zelfs aanleiding voor een nieuwsbericht: het gedicht dat Drs. P voor zijn eigen overlijdensadvertentie schreef, was voor het ANP reden om over die advertentie een bericht te schrijven, inclusief gedicht⁵⁰), maar daar gaat het hier niet om. Het gaat wel om de journalistieke artikelen en items die dan gepubliceerd worden.

Toen de dichter Gerrit Kouwenaar overleden was, publiceerde nrc.next een in memoriam vergezeld met een gedicht van Kouwenaar, bij wijze van laatste eerbetoon. Een zeer lang gedicht van Antjie Krog in nrc.next spant de kroon als het gaat om autonome eerbetoongedichten. Haar zevendelige gedicht, waarvan hieronder het tweede deel is afgedrukt, verscheen na het overlijden van Nelson Mandela.

Niemand's strottenhoofd kan het lied van Mandela tot het einde toe vertellen [fragment]⁵¹

2

de gedachte aan Mandela doet ons vanbinnen huiveren
we kunnen zijn weerloze lichaam niet aanzien
we kunnen zelfs onze mond niet opendoen
we kunnen zijn weerloze lichaam niet aanzien
om iets te zeggen over zijn dood om te getuigen van zijn daden
we kunnen zijn weerloze lichaam niet aanzien
over zijn bloed dat snelt als een luipaard
we kunnen zijn weerloze lichaam niet aanzien
om te getuigen van zijn werken, zijn zachte kracht
we kunnen zijn weerloze lichaam niet aanzien
de stormram van zijn tong
die een verbonden toekomst tot kern verheft
we kunnen Onze Voorman niet genoeg recht doen
we kunnen de aanblik van zijn weerloze lichaam niet verdragen
we kunnen het niet aanzien

⁴⁹ Vegter, A. (2015, 6 maart). Het geheim van de boekhandelaar. Uit: NRC Handelsblad

⁵⁰ ANP (2015, 6 juni). Drs. P rijmt rouwadvertentie voor Drs. P. Verkregen: 31 maart 2016

⁵¹ Krog, A. (2013, 7 december). Klagzang. Uit: nrc.next

Anne Vegter schreef herdenkende gedichten bij het overlijden van de dichters Leo Vroman en Gerrit Kouwenaar en bij Dodenherdenking en van de dichteres verschenen ook vaderlandgedichten die iets te vieren hebben, zoals het 200-jarige bestaan van de Nederlandse grondwet en de zeventigste verjaardag van dichter Jules Deelder.⁵² De vaderlandgedichten verschenen in autonome rollen in het NRC Handelsblad.

O Jules

O strak	O zot	O rot	O kut	O piel
O pak	O dwaas	O dam	O fuck	O piem
O streep	O king	O bom	O ruk	O stok
O strik	O clown	O war	O reet	O speer
O strop	O lord	O graf	O shit	O zwaard
O lijn	O kwast	O gat	O schijt	O pees
O vouw	O freak	O plein	O stront	O eik
O snit	O gast	O hart	O meur	O spier
O bril	O stuff	O spart	O nacht	O staaf
O cream	O speed	O a	O zwart	O mast
O sik	O breeze	O sport	O drift	O vlag
O peuk	O junk	O ja	O geest	O vuur
O smoel	O trip	O nee	O brain	O lief
O muil	O coke	O rood	O flow	O lul
O taas	O damp	O wit	O taal	O jules
O toot	O rook	O dood	O beest	O jules
O god	O jazz	O recht	O pik	
O heer	O jam	O raap	O fluit	
O haan	O drum	O vloek	O punt	
O hoer	O draai	O zucht	O prik	
O hel	O groove	O dicht	O pen	
O ziel	O stress	O rijm	O tamp	
O schoft	O keet	O ram	O roe	
O held	O beng	O klucht	O deel	

(Lezen in verticale volgorde, kolommen aangebracht voor ruimtebesparing)

Ook op televisie, in De Wereld Draait Door, verschenen gedichten bij wijze van eerbetoon, waaronder ter nagedachtenis van de dichters Lucebert en Johnny van Doorn en ter herinnering van het grote gedichtenfestijn Poëzie in Carré – voorloper van de nu jaarlijkse Nacht van de Poëzie – dat op het moment van de betreffende DWDD-uitzending 50 jaar geleden had plaatsgevonden.

Gedichten kunnen de functie hebben van mobilisatie. Dit kunnen ondersteunende en autonome gedichten zijn. Onder mobiliseren moet niet alleen het aanzetten tot actie worden verstaan, maar ook het stoppen met iets, of het verenigen van het publiek. Op Gedichtendag in 2015 publiceerde Stampmedia een dichterlijke oproep om de pen op te pakken en gedichten te schrijven.⁵³ Dat is overduidelijke mobilisatie.

Anne Vegter schreef als Dichter des Vaderlands na de terroristische aanslagen in november 2015 in Parijs een gedicht waarin ze het publiek maant om niet angstig te worden voor terrorisme.⁵⁴ In het gedicht, 'Het monster van de angst', doet ze in gebiedende wijs duidelijk een beroep op vereniging 'om dat monster te bezweren'. In een ander vaderlandgedicht roept Vegter de overheid op de gaswinning in Groningen te minderen en de Groningers excuses aan te bieden voor het gedane leed. De titel op zich is al een oproep: 'Erken'.⁵⁵

⁵² Vegter, A. (2014, 27 november). O Jules, o sik, o smoel; o king, o clown, o groove. Kutgedicht. Uit: NRC Handelsblad

⁵³ Bastiaansen, M. (2015, 29 januari). *Gedichtendag: Schrijf!*. Verkregen: 3 april 2016

⁵⁴ Vegter, A. (2015, 14 november). Het monster van de angst. Uit: NRC Handelsblad

⁵⁵ Vegter, A. (2015, 1 maart). Erken. Uit: NRC Handelsblad

Erken

Zeg dit. Zeg: met eigen ogen zagen ze hoe de muren scheurden.
Zo konden ze niet slapen. Ze droegen hun schoenen in bed.
Zeg: met eigen ogen zagen ze hoe de muren scheurden.

Het is koud in het noorden, een onrustige wind waait
vanaf het Wad landinwaarts over 't Stad naar Hofstad.
Een knappe wind die Gróningers omver waait.

Maar hun huis is hun huid. Zeg: hun huis is hun huid.
Valt de huid van ze af zijn de mensen naakt als dieren.
En de huizen schudden en de huid valt ze af en de dieren

beven, een mensenstorm steekt op.
Zeg: knappe man die noorderwind
nog keren kan.

Aarde schenkt goud, schenkt gul, onaangedaan,
tot staat en kas en gasgebouw te gulzig aan haar sjoeren,
uit haar putten, gas om geld, haar verdelen, haar genieten,

haar onteren, zij als hoer. Zeg: zo begint gedonder!
Als een schuldeloze dader zwijgt het veld,
dan trilt de grond, breekt naar verschoven bodem.

Leegte loert, leegte vlucht. Een huis stort in,
er kan een dode vallen. Duistere avond doemt
boven de velden. Zeg niet: het eerste slachtoffer

is toch nog niet gevallen. Zeg niet: we wachten
met ons eigen offer. Geef gas. Erken. Geef toe.
Neem gas terug. Zeg namens jullie:

het spijt ons namens ons.
Een spoor van zwijgen kronkelt door dit land,
een diepe frons trekt door de aarde.

(Lezen in verticale volgorde, kolommen aangebracht voor ruimtebesparing)

Een dappere, maar minder duidelijke poging tot mobilisatie, of eigenlijk een oproep tot het tegenovergestelde, publiceerde MO eind 2015 met het gedicht 'Hier' van Khalid Kaki. Die gebiedt daarin Islamitische Staat te stoppen met moorden en verwoestingen.⁵⁶

Hier

Hier,
op een hoge heuvel,
in de buurt van mijn grootvaders huis,
liggen drie profeten begraven,
o, doe hen niet ontwaken
met jouw loodzware stappen.

...

Hier,
luisteren Ezra, Hunein en Daniël
naar de fluisterende wind,
terwijl ze het kurkdroge stof van de citadel
naar binnen slikken,
zo, kom en leer van hun stilte
de taal der profeten.

...

Hier,
dichtbij mijn eerste school,
werd in de bedding van de rivier
rode modder
door liefhebbende handen
herschapen tot stenen
voor de woningen der goden.

...

Hier,
langs elke stroom,
op elke rots in de bergen,
vertelt elke wilde bloem haar eigen verhaal,
elke paardenhoef laat een spoor achter
dat niet uitgewist wordt door de wind.
Zo, kom,
plaats jouw wapen
hier dichtbij de stroom
en leer van zijn gemurmel
dat er verschillende manieren zijn om te
spreken.

...

Hier,
ontwaken vogels in de morgenstond,
kraaien de hanen in de stad,
gaan arbeiders uit om te bouwen
en jij plaatst een bom
op een voetpad voor de scholieren.
Kom met mij, wees niet bang,
luister naar de vogels op straat,
luister naar de voetstappen
van leerlingen onderweg,
naar het gefluister van vuur
onder een theepot.

...

Hier is een Chaldeeuwse kerk,
daar is een gastenkwartier voor soefi's,
ginds op de top van de heuvel
rusten profeten in vrede,
volstaat dit niet om te komen en te leren,
hoe de wind converseert
met koepels en minaretten,
hoe wilde bloemen hun dagen verspelen
al flirtend met een rots in de bergen
en hoe rode modder
door liefhebbende handen
herschapen wordt in een bouwsteen
voor een woonplaats van god.

(Lezen in verticale volgorde, kolommen aangebracht voor ruimtebesparing)

⁵⁶ Kaki, K. (2015, 2 november). Iraaks dichter richt zich tot IS. Verkregen: 3 april 2016

3.6 Verwerking, agendering, perspectiefverrijking en inleving

Gedichten kunnen verwerking bieden. Landelijke schrik, frustratie en verdriet waren er onder meer op sportgebied, in 2010, toen Nederland de WK-finale verloor van Spanje, en in 2014 bovendien, toen Nederland in de halve WK-finale verloor van Argentinië. In 2010 troostte dichter Ingmar Heytze met een gedicht het televisie- en websitepubliek van EenVandaag en in juli 2014 troostte Anne Vegter Nederland met een vaderlandgedicht in het NRC Handelsblad.

De twee weken daarna publiceerde die krant nog twee gedichten van Vegter, maar met een andere aanleiding. Het eerste gedicht droeg de titel 'MH 17'. Dit gedicht droeg Vegter enige maanden later voor in De Wereld Draait Door. Het tweede gedicht verscheen op de dag van nationale rouw. Ingmar Heytze schreef toen dit gedicht, voor het televisie- en websitepubliek van EenVandaag:⁵⁷

NATIONALE ROUW

Ik heb het allemaal gezien. Papieren, boeken en het aapje in het gras.
Dat aapje, later in een vreemde hand als trofee, of nee, een machteloos
gebaar van iemand die ook maar een vader was. Wie zegt je wat je ziet,

wie spint er garen bij, wie telt zijn geld. Wie slikt zijn tranen weg en gaat
kapot. Wie eigent zich de tranen van een ander toe. Ik heb ze allemaal
gehoord, de namen, de colonne die zich hemeltergend traag een weg

naar huis moest banen uit een land waar je nog niet dood gevonden
wil worden. Ik heb het allemaal bekeken. Het loopt uit onder mijn ogen,
net zolang totdat ik niets meer weet dan dit: wanneer het om de zee gaat

zijn er kinderen die de branding in rennen, de eerste keer, en kinderen
die zeggen: 'Het is te veel, breng me naar huis.' Zo'n kind ben ik,

ik sta er voor en kijk er naar en wil er ergens in maar de rouw is zwart,
de rouw is diep, de rouw is koud. Ik wil naar huis. De rouw is te groot.

Dat gedichten zich bij uitstek lenen voor verwerking, blijkt bovendien uit het feit dat EenVandaag eind 2014 nog eens twee gedichten van Heytze uitzond over het oorlogsdrama. Een ander relevant voorbeeld vormt een bericht van Linda Nieuws, dat maar liefst zeventien door publiek ingezonden gedichten selecteerde en publiceerde⁵⁸, een goed voorbeeld overigens van publieksbinding.

Gedichten kunnen een onderwerp op de agenda zetten. De Wereld Morgen plaatste bijvoorbeeld gedichten van de Belgische Dichter des Vaderlands op de Werelddag tegen de Armoede en de Werelddag Dementie. De gedichten zetten de beide werelddagen in de agenda en tegelijk de onderwerpen van die werelddagen. Het gedicht van de Werelddag tegen de Armoede gaat zo:

Koopkracht⁵⁹

Na zijn dood werd God vloeibaar
goud. In die vorm kwam hij overal,
op alle plaatsen, die hij overspoelde
tot men geen andere god nog aanbad.

Heter dan kokende as, kouder dan ijs
drong hij binnen door ogen en oren

⁵⁷ Heytze, I. (2014, 23 juli). *Gedicht nationale rouwdag: Ingmar Heytze*. Verkregen: 3 april 2016

⁵⁸ Linda Nieuws (2014, 25 juli). *17x de mooiste gedichten voor MH17*. Verkregen: 3 april 2016

⁵⁹ Ducal, C. (2014, 20 oktober). *Charles Ducal: Koopkracht*. Verkregen: 5 april 2016

en dwong alle handen naar zijn gebod:
wie een leven wil moet het zien te kopen.

Wie het kan wordt vloeibaar als God zelf,
wast aan en giet zich uit over de wereld,
duizenden goden, allen de enige.
Wie het niet kan wordt onbestaand,

een roeier zonder spanen,
een zwemmer in het moeras,
een drenkeling buiten adem,
een wesp in een limonadeglas.

Een ander voorbeeld, waarin een gedicht in een ondersteunende rol iets op de agenda zet, is een gedicht van Fleur Bloemen op de site van HP/De Tijd. Met dat gedicht over gepest worden won Bloemen drie jaar voor haar zelfmoord een dichtwedstrijd. Ze pleegde zelfmoord omdat ze nog steeds gepest werd.⁶⁰

Gedichten kunnen een ander perspectief aanreiken. Een treffend voorbeeld van deze perspectieverrijking is opnieuw een autonoom gedicht van de Nederlandse Dichter des Vaderlands in het NRC Handelsblad. Vegter schreef in juli, bij de afsluiting van het parlementaire jaar 2015, het lange gedicht 'De overkant' dat de Syrisch-Irakese vluchtelingenkwestie nog eens aanhaalt. In het gedicht plaatst ze Nederland in de plaats van Syrië en Irak en beschrijft ze op een pijnigende manier hoe het er aan toe zou gaan, beter gezegd, hoe het er aan toegaat in de oorlog.

De overkant [fragment]⁶¹

Er zeulen nog steeds mensen met hun spullen.
Het schijnt dat de Zeeuwse eilanden geïsoleerd zijn geraakt, delen van dijken zijn weggeslagen.
De eilanden drijven in westelijke richting.
Niemand kan de krachten beheersen.
Er is een onbekende troepenmacht door de oostgrens gebroken.
Het schijnt dat de regels veranderd zijn, maar van welk spel in godsnaam.
Waar is de overheid?
Er zouden tientallen boten klaarliggen om Nederlanders naar de overkant te brengen.
We zijn met duizenden.
Onze boten bezwijken bijna onder het gewicht van de mensen.
Er glijden lichamen over de randen van de boten.
Er keren boten terug.
Met levenden en doden.
Waar is de overkant?
Er is geen overkant.
We drijven verder.
We spoelen over de hele wereld aan.

Niemand zit op vluchtelingen te wachten.
Gelukszoekers.
Zo worden we genoemd.

Een halve maand eerder plaatste De Wereld Morgen toevalligerwijs eveneens een lang gedicht, van de Belgische Dichter des Vaderlands, over hetzelfde onderwerp en ook Ducals gedicht is geschreven vanuit het perspectief van de vluchtelingen met zinnen als deze: 'Wij liepen onze angst tegemoet. / Achter ons naderde iets nog veel groters.'⁶²

⁶⁰ Muller, N. (2012, 13 december). Het gedicht van Fleur Bloemen. Verkregen: 5 april 2016

⁶¹ Vegter, A. (2015, 2 juli). De Overkant. Uit: NRC Handelsblad

⁶² Ducal, C. (2015, 15 juli). Wereldvluchtelingendag: gedicht 11 van de Dichter des Vaderlands, Charles Ducal. Verkregen: 5 april 2016

Een gedicht in een ondersteunende rol dat bijdraagt aan de inbreng van een ander perspectief, is die van een bejaarde vrouw op Joop.nl. De website plaatste een filmpje waarin de vrouw zich middels een gedicht afvraagt of de medewerkers van het verpleeghuis haar nog wel zien als een mens. Dat is een ander perspectief in de discussie over ontwikkelingen in de zorg van dat moment.⁶³

Gedichten kunnen inleving creëren; situaties invoelbaar maken. Het gedicht 'De overkant' is hiervan een voorbeeld bij uitstek. Vegter maakt de situatie van vluchtelingen invoelbaar door hun situatie te projecteren op het veilige Nederland. "Wij" zijn de Nederlanders, die nu de vluchtelingen zijn, en "wij" bevinden zich in een rampenscenario, zoals de vluchtelingen zich daar in werkelijkheid in bevinden.

3.7 Analyse, opinie en samenvatting

Gedichten kunnen een analyse vormen van ontwikkelingen in de samenleving. Een voorbeeld is 'Het laatste gedicht', een satirisch gedicht op De Correspondent van Daan Windhorst.⁶⁴ De scherpe lezer haalt meerdere discussieonderwerpen uit de tekst, waaronder bovenal de zwarte pieten-discussie, maar ook de emancipatie van de vrouw en van homoseksualiteit. De verandering van onder meer normen en waarden levert verdeeldheid op, laat het gedicht zien. Naast amusement brengt dit gedicht dus een analyse van problemen die in de samenleving aandacht vragen.

Het laatste gedicht [fragment]

Lieve oom Jan,

Dat de tijdgeest blijft veranderen,
blijft vernieuwen en meanderen,
is voor een man van uw leeftijd en uw stand
vast niet heel plezant.

Wat vroeger nog correct was
wat u in Kuifje en Donald Duck las
is nu opeens fascistisch
superkwetsend en racistisch!

De Sint snapt: dat is lastig
en dus blijft u standvastig,
u vertrouwt op het gevoel:
'Als ik het maar goed bedoel!'

Want u weet: u bent een goed mens
al overschrijdt u soms een grens
bij een nicht of buitenlander;
je mag toch wel lachen met een ander!

U noemt Li Na een 'geisha-meid'.
Gaan de lichten uit, bent u Quincy kwijt,
Ruben is een randdebiel,
En onze Freek een homofiel.

'Vrouwen achter het fornuis!'
U bent gewoon de leukste thuis,
ook al noemt u ze zo zwart als roet,
u bedoelt het wel goed.

(Lezen in verticale volgorde, kolommen aangebracht voor ruimtebesparing)

Gedichten kunnen ook van ondersteunende aard zijn als het gaat om analyses van wat in de samenleving actueel is. Een bijzonder voorbeeld vormt een artikel over kunstmatige creativiteit op De Correspondent. Correspondent Vindingrijkheid & Vernieuwers Thalia Verkade betreft daarin enkele gedichten geschapen door een zogenoemde botdichter, een dichtende robot dus.⁶⁵ Dat doet zij bovendien op een interactieve manier, want de lezer mag op een gegeven moment raden welk gedicht van een robot is en welk van een mens.

Gedichten kunnen opiniëren. Het hekeldicht 'Fuck Poetin' van Daan Windhorst doet dat bijvoorbeeld (het onderbouwt de mening dat Poetin "gefuckt" moet worden). De Redactie publiceerde enkele keren een opiniërend gedicht, waaronder een in een fragment uit het televisieprogramma De Vrije Markt. In dat filmpje leest de zakenman Karel Van Eetvelt een zelfgemaakt gedicht voor waarin hij de Brusselse overheid bekritiseert om diens tunnelbeleid.⁶⁶

⁶³ Joop (2014, 1 februari). Zuster, je kijkt wel naar me, maar zie je me ook?. Verkregen: 5 april 2016

⁶⁴ Windhorst, D. (2013, 5 december). Het laatste gedicht. Verkregen: 4 april 2016

⁶⁵ Verkade, T. (2014, 27 december). De Mozarts en Picasso's van 2015 zijn geen homo sapiens meer. Verkregen: 5 april 2016

⁶⁶ De Redactie (2016, 29 januari). Karel Van Eetvelt leest zijn gedicht "De grote ontgoocheling". Verkregen: 5 april 2016

Exemplarisch voor opinie-ondersteunende gedichten, is een gedicht op Joop.nl. Daar haalde historicus Han van der Horst een gedicht aan van Anton van Duinkerken in een opiniërend artikel over de afkeer van asielzoekers die aanwezig is onder een deel van de samenleving. Het gedicht 'Ballade van den katholieke' werd in 1935 gepubliceerd in dagblad De Tijd en was toen actueel. Van der Horst gebruikt het gedicht om te illustreren welke mentaliteit Nederland volgens hem nodig heeft in de vluchtelingenkwesitie. Verder werden in opinieartikelen in bijvoorbeeld Trouw en op De Wereld Morgen gedichten geciteerd die opinies moeten versterken.

Ballade van den katholieke [fragment]⁶⁷

Gij zijt wellicht het oud verhaal vergeten,
of kent het niet, maar leer het dan van mij,
hoe zij, die Nederlands bevrijders heten
uit Rooms geloof en Spaanse dwinglandij,
onder bevel van Willem van Lumey
onschuldigen vermoorden. Pleit hen vrij,
wanneer dit past in 't ruim van uw geweten!
Steeds zal de holle leuze misdaad baren
zodra zij vruchtbaar wordt bij 't veil publiek!
Ik kies de zijde van de martelaren.
Daarom, mijnheer, noem ik mij katholieke!

Gedichten kunnen samenvatten. Dan gaat het om een autonoom gedicht als samenvatting of overzicht van nieuwsgebeurtenissen. Media die met gedichten het nieuws wel eens samenvatten, zijn bijvoorbeeld De Redactie en Stampmedia. Beide lieten de nieuwsgebeurtenissen van een jaar samenvatten in gedichten die het publiek mocht inzenden. Dit is de Dag zond eveneens gedichten uit met de samenvattende functie, zoals het onderstaande gedicht van Frouke Arns. Dit gedicht vat een jaar samen. Regelmatiger laat het programma dichters met een gedicht het nieuws van een week samenvatten.

Badeend⁶⁸

Zoals elk jaar waren er orkanen en vloedgolven
een oorlog die niet wil uitdoven en een wereld
die niet weet welke kant ze moeten kiezen, de orde
van de dag voor laat gaan, Koninginnedag

Wordt Koningsdag, wij kijken uitsluitend
naar de jurken van Maxima. In de oude stad
zwaait ze, wij zwaaien terug, lopen langs
de oude bomen die vielen door een najaarsstorm.

De regering sloot elk seizoen nieuwe akkoorden
pensioen, zorg, herstel een draaiende economie
realiseert zich dat je alleen meetelt
als je afgeluisterd wordt door bevriende landen

Ondertussen drijft er een badeend door havens
van grote steden, degradeert het water waarin
hij drijft tot badwater, onverwoestbaar wordt hij
na een rukwind gewoon weer opgeblazen.

De badeend verbroedert mensen. Laat hij vrede
brengen in het nieuwe jaar en in de havens liggen
van Syrië, Irak, Korea. En in Zuid Afrika, waar ze
de man verloren die het morele kompas was van zijn land.

⁶⁷ Horst, H. van der (2015, 25 december). Een klank die we opnieuw nodig hebben. Verkregen: 5 april 2016

⁶⁸ Arns, F. (2013, 31 december). Jaargedicht: Badeend. Verkregen: 3 april 2016

En laat komende zomer de wolf echt een Nederlandse
wolf zijn, en de aankomende poema niet toch een huiskat

Samengevat kunnen gedichten dus algemene en specifieke functies hebben in de journalistiek. De algemene functies zijn *vergroting van de genrediversiteit*, *poëzie-educatie* en *publieksbinding door de stimulering van publieksparticipatie*. De specifieke functies kunnen zijn, als onderdeel van een groter item, *ondersteuning van poëziebesprekingen*, *ondersteuning van cultuureducatie* en *completering van nieuwsberichten als nieuwsfeit*. In autonome rol kunnen gedichten in essentie *amuseren*, *portretteren*, *een eerbetoon brengen*, *mobiliseren*, *helpen bij verwerking*, *agenderen*, *een ander perspectief presenteren*, *situaties invoelbaar maken*, *een analyse bieden*, *opiniëren* en *samenvatten*. In ondersteunende rol, als deel van een groter geheel, kunnen gedichten met deze functies vaak van pas komen.

Constatering van een klik

4 Welke ontwikkelingen betrekken gedichten bij de journalistiek?

- 4.1 De verhalende journalistiek van nu 36
- 4.2 De nieuwe journalistiek en literaire non-fictie 37
- 4.3 Het bestaansrecht van verhalende journalistiek 38
- 4.4 Journalistieke principes en literaire technieken 39
 - 4.5 Een toename van engagement in poëzie 40
 - 4.6 Engagement in poëziebundels 42
 - 4.7 Actueel geëngageerde poëzie in de media 43
 - 4.8 Het Dichterschap des Vaderlands 45
 - 4.9 Stadsdichters en andere instituutdichters 48
 - 4.10 Documentaire poëzie 52
 - 4.11 Poëzie als verhalende journalistiek 53
 - 4.12 Creativiteit en betrokkenheid in de journalistiek 55

Ides keek door het raam. Waar ooit de zee lag, zat nu hun spiegelbeeld. Daar, in het onpeilbare donker, moesten ondertussen de vissersboten op volle zee zijn.

De functies van gedichten in de media zijn duidelijk. Nu is het de vraag hoe poëzie verzeild raakt in de journalistiek. Het antwoord is gelegen in pakweg twee grote ontwikkelingen die het juiste klimaat creëren voor een wisselwerking tussen beide vakgebieden. De ene grote ontwikkeling is verhalende journalistiek. De andere grote ontwikkeling is de opmars van poëzie die betrokken is bij nieuws of actuele ontwikkelingen.

Wie deze ontwikkelingen doorgrondt, hoeft zich een paar vragen minder te stellen op het snijvlak van journalistiek en poëzie en heeft bovendien een verrekijker in handen om te zien welke mogelijkheden en onmogelijkheden – en de gelukjes en risico's daartussen – de journalistiek staan te wachten wat betreft het gebruik van poëzie. Hierna worden de twee grote ontwikkelingen apart behandeld. Eerst volgt de verhalende journalistiek, daarna de engagementpoëzie. Uiteindelijk vloeien beide ontwikkelingen samen met toonaangevende voorbeelden uit de Verenigde Staten.

4.1 De verhalende journalistiek van nu

Dit is allang geen fictie of (lite)rareteit meer; literatuur en journalistiek zijn partners en smelten samen in verhalende journalistiek, soms literaire journalistiek genoemd. De term verhalende journalistiek omvat ook journalistieke storytelling op televisie en radio en doet duidelijker dan de andere term recht aan het journalistieke gehalte van dit verschijnsel – waarheden blijven het belangrijkste, fictie moeten vermeden worden. Literatuur wordt beschouwd als het genre van de fictie, waardoor het bijvoeglijke naamwoord “literair” direct associaties oproept met die fictie, hoewel literair niet verwijst naar fictie, maar naar teksttechnieken. ‘Literaire journalistiek bestaat niet,’ schreef journalist en literator Toine Heijmans in 2015.⁶⁹ Laten we het daarom verhalende journalistiek noemen.

De verhalende journalistiek was – in de context van hoofdzakelijk printmedia en aangeduid als literaire journalistiek – van 2010 tot en met 2015 het hoofdonderwerp van minstens acht scripties in Nederland en Vlaanderen, onderzoek naar specifieke literaire journalisten niet meegerekend. Deze scripties werden vervaardigd door zowel studenten journalistiek op hbo-niveau als studenten journalistiek en aanverwante wetenschappen aan universiteiten. De onderzoeksvragen varieerden van ‘Hebben journalisten een voorsprong op niet-journalisten bij het schrijven van fictie?’⁷⁰ en ‘Literaire journalistiek in Vlaanderen: hoezeer (onder)ontwikkeld?’⁷¹ tot ‘Is literair journalistiek schrijven aan te leren?’⁷² en ‘Wat is de aard en wat zijn de kenmerken van de huidige stroming aan literaire non-fictie in Nederland in de afgelopen vijftien jaar?’⁷³

Ook in de praktijk van het beroepsveld zijn stimulerende middelen ontstaan, denk aan het *Handboek verhalende journalistiek*⁷⁴ en het *Jaarboek van de Verhalende Journalistiek*⁷⁵ waarvan in 2014 de eerste editie gepresenteerd werd. Het jaarboek is een uitgave van de Stichting Verhalende Journalistiek die in 2010 werd opgericht. De stichting organiseert vergaderingen, lezingen en masterclasses over verhalende journalistiek. Op de website van de stichting staat:

Verhalen beklijven. Een verhaal – met personages, een spanningsboog, een diepere betekenis – informeert niet alleen maar laat je ook meebelevén. Stichting Verhalende Journalistiek stelt zich tot doel om verhalende journalistiek oftewel literaire non-fictie in de Nederlandstalige media te stimuleren, zowel in journalistieke producties voor dag-, week- en maandbladen als in boekvorm, voor de radio, internet en televisie.⁷⁶

⁶⁹ Heijmans, T. (2015, 23 januari). *Literatuur is verzonnen, journalistiek niet*. Verkregen: 13 april 2016

⁷⁰ Spronsen-Monster, L. van (2013). *Journalistiek en Fictie. Zijn wij beter?* (Scriptie). Ede: Christelijke Hogeschool Ede

⁷¹ Vriendt, M. de (2010). *Literaire journalistiek in Vlaanderen: hoezeer (onder)ontwikkeld?* (Scriptie). Gent: Universiteit Gent

⁷² Wouters, L. (2012). *Is literair journalistiek schrijven aan te leren?* (Scriptie). Ede: Christelijke Hogeschool Ede

⁷³ Belgers, J. (2012). *Persoonlijke journalistiek: over een nieuwe stroming literaire journalistiek in Nederland* (Scriptie). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam

⁷⁴ Blanken, H. & Jong, W. de (2014). *Handboek verhalende journalistiek*. Amsterdam: Atlas Contact

⁷⁵ Pleijter, A. (2013, 15 oktober). *Wat is de beste verhalende journalistiek van 2013?*. Verkregen: 12 april 2016

⁷⁶ Stichting Verhalende Journalistiek (z.d.). *Over ons*. Verkregen: 12 april 2016

De website biedt een korte handleiding van wat verhalende journalistiek nu precies is, te midden van alle andere soorten journalistiek. Deze handleiding waarin de belangrijkste eigenschappen van verhalende journalistiek genoemd worden, komt van Mark Kramer, oprichter van het Nieman Program on Narrative Journalism aan de Harvard-universiteit. De belangrijkste eigenschappen waaruit verhalende producties volgens Kramer bestaan, zijn een opbouw in scènes, karakters, van tijd tot tijd actie, een verteller die duidelijk en transparant is, enige betrokkenheid bij de lezer, kijker of luisteraar en dit allemaal verwerkt op een manier die de lezer, kijker of luisteraar leidt naar een punt van besef of bestemming. Kramer schreef de uitgebreide handleiding *Telling true stories* waarin alle huidige aspecten van verhalende journalistiek de revue passeren.⁷⁷

Jongste kers op de kersentaart van verhalende journalistiek is een zes pagina's tellend artikel in Villamedia. Het artikel behelst een toelichting bij de criteria van de jury die de elf beste journalistieke printmedia-verhalen selecteerde voor de 2015-editie van het online jaarboek van verhalende journalistiek. Heldere personages, show don't tell, een goede dosering en timing van informatie, een effectief vertelperspectief en de afspiegeling van bredere maatschappelijke ontwikkelingen zijn samengevat de criteria waar de jury rekening mee hield.⁷⁸

4.2 De nieuwe journalistiek en literaire non-fictie

Al deze aandacht betekent dat de verhalende journalistiek een onderscheidbare soort is geworden. De journalisten Henk Blanken en Wim de Jong maken in hun *Handboek verhalende journalistiek* duidelijk dat de verhalende journalistiek van ver moest komen voor het de status kreeg die het nu heeft. In de eerste helft van de twintigste eeuw experimenteerden journalisten sporadisch met verhalende vormen, onder wie in Nederland Simon Carmiggelt en Willem Wittkamp. Zelfs in de achttiende eeuw experimenteerden de journalisten van toen met verhalende vormen, onder wie Daniel Defoe die tevens wordt beschouwd als de uitvinder van de moderne roman.⁷⁹

De huidige vorm van verhalende journalistiek in Nederland en Vlaanderen moest zijn vorm vooral hebben van journalisten in de Verenigde Staten van de vorige eeuw. De journalist Gay Talese die werkzaam was voor The New York Times en Esquire, schreef vanaf begin jaren '60 journalistieke artikelen die met hun dialogen en gedetailleerde scènes leken op korte verhalen. Dat werd op waarde geschat door de journalist Tom Wolfe. Wolfe bestempelde Talese kort daarna als grondlegger van een nieuw soort journalistiek: new journalism.

De nieuwe journalistiek omvatte een beweging van journalisten die zich in de praktijk van hun onderwerpen onderdompelde en daardoor persoonlijk betrokken was bij de onderwerpen. Vervolgens schreven deze journalisten verhalende reportages met gebruikmaking van literaire technieken. Dat ging gepaard met een experimenteerdrijf, bijvoorbeeld met klanknabootsingen.

Hoewel Wolfe in 1973 het manifest *The new journalism* publiceerde ter bevordering van de nieuwe journalistiek, kreeg de beweging pas rond 1980 meer navolging in de Verenigde Staten. Journalisten als Jon Krakauer en Michael Lewis raakten al gauw bekend als belangrijke verhalende journalisten. De experimenteerdrijf uit de tijd van Wolfe was verdwenen, maar literaire technieken werden en worden tot nu toe veelvuldig toegepast.

In Nederland kreeg de nieuwe journalistiek rond 1975 een voetje aan de grond met de verhalende journalistieke reportages van Armando, Martin Schouten, Gerard van Westerloo en Elma Verhey. De reacties waren over het algemeen kritisch: 'Te persoonlijk, te weinig relevant, te veel náást het

⁷⁷ Kramer, M. (2007). *Telling True Stories. A Nonfiction Writers' Guide* from the Nieman Foundation at Harvard University. New York: Plume Books

⁷⁸ Bosma, M. (2016). Meesterverteller worden? Uit: Villamedia, jaargang 8, nr. 2

⁷⁹ Belgers, J. (2012). Persoonlijke journalistiek: over een nieuwe stroming literaire journalistiek in Nederland (Scriptie). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam

nieuws. [...] Het werd een maniertje', aldus Blanken en De Jong. Het nieuws werd weer kort en zakelijk gebracht met het doel van journalistieke media om 'compleet, betrouwbaar, professioneel, afstandelijk' te zijn. In 1977 leverde een vergadering van journalisten met als voorzitter Henk Hofland – uitgeroepen tot Journalist van de Twintigste Eeuw – over de nieuwe journalistiek niets noemenswaardigs op, afgezien van een sarcastisch verslag in Vrij Nederland.⁸⁰

Columnist bij Het Parool Martin Bril herinnerde zich het Amerikaanse new journalism toen hij in 1996 begon aan zijn beroemd geworden verhalende columns. Daarin probeerde hij de werkelijkheid, de actuele ontwikkelingen in de samenleving, te grijpen met behulp van literaire technieken. De columnist bleef in de journalistiek nagenoeg de enige die verhalende journalistiek bedreef. Volgens Blanken en De Jong is dat deels te wijten aan het toenmalige gebrek aan aandacht voor verhalende vormen op opleidingen journalistiek en deels aan de visie van de journalistieke redacties van die tijd.

Gelijk aan de situatie in de Verenigde Staten, was in de jaren '90 in de Nederlandse boekenwereld de literaire non-fictie razend populair geworden: het boekenggenre waarin auteurs journalistiek en literatuur combineren. Titels als *Hoe God verdween uit Jorwerd* van Geert Mak en *De Graanrepubliek* van Frank Westerman werden door een groot publiek gelezen en gewaardeerd. Andere bekende literaire non-fictieschrijvers met journalistieke achtergronden – Annejet van der Zijl, Judith Koelemeijer, Joris Luyendijk – volgden met hun boeken hetzelfde pad. Verhalende journalistiek had vooral succes in boekvorm en dat zou nog even zo blijven.

In 2007 verscheen het boek *Meer dan de feiten*, een bundeling interviews met literaire non-fictieschrijvers als Mak, Koelemeijer, Lieve Joris, Gerard van Westerloo, Stella Braam en Jan Brokken. Uit de veel gestelde vraag aan de non-fictieschrijvers hoe zij het genre zouden noemen waartoe hun boeken behoren, blijkt de actualiteit van de discussie rond het literair-journalistieke genre op dat moment. De schrijvers reageren verschillend en gaan verschillend om met de werkelijkheid die ze in hun werk tegenkomen; sommigen voegen personages samen om het overzichtelijk te houden voor de lezer, anderen accepteren geen samenvoeging en laten in het uiterste geval personages weg, bijvoorbeeld. Daarnaast wordt gesproken van literaire journalistiek, verhalende journalistiek komt er niet in voor.

Na 2010 veranderde de situatie in de journalistiek; media als nrc.next, het Dagblad van het Noorden, de Volkskrant, het NRC Handelsblad, Trouw, Vrij Nederland en De Correspondent maakten ruimte voor (persoonlijke en langere) verhalende journalistiek. Een aantal Tegels – de prijs voor de beste journalistieke producties in opdracht van journalistieke media – werd de afgelopen jaren uitgedeeld aan de makers van journalistieke verhalen. Literaire non-fictie is populair gebleven in de boekenwereld met bestsellers als *Dit kan niet waar zijn* (Joris Luyendijk) en internationaal met *Het einde van de rode mens* waarvoor de Wit-Russische onderzoeksjournalist Svetlana Alexijevitsj de Nobelprijs voor de Literatuur 2015 ontving.

4.3 Het bestaansrecht van verhalende journalistiek

'Literaire non-fictie is tenslotte een journalistiek genre dat in zo'n beetje alles de tegenpool is van wat moderne journalistiek geacht wordt te zijn. Literaire non-fictie is niet interactief, het is niet bondig en niet makkelijk te verteren', schreef Jeroen van Bergeijk over verhalende journalistiek in boekvorm. Waaraan heeft verhalende journalistiek dan toch zijn bestaansrecht te danken, behalve aan enthousiaste journalisten en redacties zelf?

Volgens Van Bergeijk heeft de opgevoerde snelheid van het nieuws, door de komst van Twitter, Facebook en andere online media, tot gevolg dat de journalistiek niet meer zo sterk de waakhondfunctie kan vervullen als vroeger. Tegelijk worden duiding en ordening van het nieuws

⁸⁰ Ceelen, H. & Bergeijk, J. van (2007). *Meer dan de feiten*. Amsterdam: Fosfor

belangrijke functies.⁸¹ Zoals Geert Mak het zegt in *Meer dan de feiten*: ‘Het verhaal zet dingen in een context, en is een manier om de wereld te ordenen.’

Verhalende journalistiek dankt zijn bestaan mede aan het beroep dat het genre doet op het gevoel van het publiek, doordat verhalende journalistiek gevoeliger overkomt dan de traditionele, droog-feitelijke journalistiek. Mark Kramer stelt in een pleidooi voor verhalende journalistiek dat de stijve, formele journalistieke tone of voice en houding zijn uitgebondjourné door het publiek.⁸² Een journalist kan volgens hem beter het nieuws brengen zoals hij het zijn buurman zou vertellen: op een persoonlijke, betrokken en vlotte manier, met meer aandacht voor het individuele geval en meer aandacht voor de betekenis ervan. Precies zoals alledaagse gesprekken worden gevoerd.

Gevolg van die andere tone of voice en houding, is dat verhalende journalistiek de “gewone” journalistiek aanvult door de actualiteit voor het publiek invoelbaar te maken. Daardoor raakt het publiek op een intensievere manier betrokken bij het onderwerp. Een ander perspectief wordt bovendien geboden en dat zou het publiek betrokken maken en verder aan het denken zetten. Judith Koelemeijer stelt in *Meer dan de feiten* dat het ‘traditionele [altijd] neigt naar het algemene, het beschrijvende en het uitleggende. [...] maar door je materiaal op een literaire manier te ordenen, kun je een andere werkelijkheid creëren waarin je beter kunt inzoomen op het ongerijmde en het bijzondere. [...] door de kracht van de taal kun je, in het beste geval, gevoelens oproepen die ook literatuur kan losmaken: verwondering, herkenning, ontroering.’

Veel betrokkenen bij de verhalende journalistiek beweren dat mensen op verhalen ingesteld zijn. In uiteenlopende artikelen, voornamelijk uit de Verenigde Staten, over verhalende journalistiek, wordt gesteld dat mensen leven in, door, met verhalen. Zoals Mary Lawrence, docent journalistiek aan de Universiteit van Missouri, het zei: ‘We houden onszelf voor de gek als we denken dat we allereerst communiceren via uitbarstingen van informatie. We leven voor verhalen – of het nou films zijn of televisieshows, toneelstukken of gedichten, of zelfs krantenartikelen. We willen keer op keer verhalen horen. [...] Ze stellen ons op ons gemak, maken ons wakker, prikkelen ons en onderwijzen ons en wanneer ze ons hart raken, omarmen we ze en houden we ze bij ons.’⁸³

Tot slot bestaan uiteraard economische gronden voor verhalende journalistiek, want zoals literaire non-fictie bestsellers oplevert in de boekenwereld, zo zou de verhalende vorm journalistieke media aantrekkelijker maken voor publiek.⁸⁴ Een pas op de plaats is wel nodig; gedegen onderzoek naar de markteffecten van verhalende journalistiek bestaat nog niet.

4.4 Journalistieke principes en literaire technieken

Zoals literatuur en poëzie gebruikmaken van literaire technieken, hanteert de verhalende journalistiek trucs die teksten aangenamer maken. Het verschil tussen literatuur, of poëzie, en journalistiek, is dat journalistiek verplicht is tot de vermelding van nieuwsfeiten. Niet voor niets is waarheid de heilige graal in *The elements of journalism* en andere boeken over journalistiek.⁸⁵ Uiteindelijk houdt de werkelijkheid, die de journalistiek probeert te vatten, het leven op aarde wat begrijpelijker en leefbaarder. Daarom schrijven Blanken en De Jong: ‘Verzin geen feiten, knutsel geen details, rommel niet met de chronologie, creëer geen scènes, maar geef ze weer. [...] Facts are sacred.’

⁸¹ Belgers, J. (2012). *Persoonlijke journalistiek: over een nieuwe stroming literaire journalistiek in Nederland* (Scriptie). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam

⁸² Kersten, A. (2009, 6 oktober). [Mark Kramer's pleidooi voor narrative journalism](#). Verkregen: 12 april 2016

⁸³ Giles, B. (2004, 15 maart). [Thinking About Storytelling and Narrative Journalism](#). Verkregen: 29 april 2016

⁸⁴ Prenger, M. (2014). *Sterke verhalen. Een verkenning van de huidige ervaring van verhalende journalistiek in Nederland* (Scriptie). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam

⁸⁵ Kovach, B. & Rosenstiel, T. (2014). *The elements of journalism. What newspeople should know and the public should expect*. New York: Three Rivers Press

De feiten – inclusief situaties, personen en hun citaten en de gedachten van de journalist wanneer deze in het artikel voorkomt – moeten kloppen en controleerbaar zijn, maar verhalende journalistiek zou geen journalistiek zijn zonder actuele maatschappelijke relevantie. Kleine verhalen illustreren de grote maatschappelijke ontwikkelingen die de journalistiek praktisch van nature – de journalistiek biedt het venster op de wereld en de spiegel van de samenleving⁸⁶ – in de gaten dient te houden. Daarnaast ontstaat verhalende journalistiek in veel gevallen dankzij persoonlijke betrokkenheid. Die betrokkenheid moet transparant zijn. En voor waarheidsvinding zijn meerdere bronnen gewenst en is het belangrijk dat die bronnen aangeven dat de verhalen kloppen – het principe van verificatie.

In tegenstelling tot de journalistieke gewoonte de piramidestructuur te hanteren in nieuwsverhalen, worden in de verhalende journalistiek de antwoorden op wie, wat, waar, wanneer, waarom en hoe doelbewust verspreid over de hele tekst teneinde het effect op het publiek te vergroten. De tekst bevat voor dat doel literaire technieken als de bijzondere openingszin, opbouw in scènes, beeldspraak (metaforen, personificaties, synesthesie), sandwichformule, langzame onthulling, tijdsprong (flashbacks en flashforwards), tempowisseling (lange en korte zinnen), monoloog, dialoog, perspectiefwisseling, stijlfiguur (paradox, weglating), uitsmijter, cliffhanger, climax en anticlimax.

4.5 Een toename van engagement in poëzie

In zijn voorwoord bij een bloemlezing van de 100 beste gedichten uit 114 dichtbundels uit 2015, merkt samensteller Kees 't Hart op: 'In de poëzie komt langzamerhand een meer expliciet politiek geëngageerd geluid naar voren. [...] Veel bundels bevatten debatten over of pogingen tot ingrepen in maatschappelijk onrecht en de oorzaken daarvan.'⁸⁷ Dat doet denken aan bepaalde functies van de journalistiek. Het is een wat vlugge analyse en 't Hart gaat niet uitgebreid in op het genoemde politieke engagement, maar zijn constatering vormt de recentste bevestiging van een trend die door literatuurwetenschappers de afgelopen decennia herhaaldelijk en steeds duidelijker gesignaleerd werd: die van maatschappelijke – politieke, sociale, economische en ecologische – betrokkenheid.

Nog in 2001 stelde literatuurcriticus Rob Schouten in De Groene Amsterdammer: 'Wie de Nederlandse poëzie onderzoekt op politiek en maatschappelijk engagement komt van een grote, koude individualistische kermis thuis.' Schouten wordt geciteerd door poëziecriticus Edwin Fagel, die zelf schrijft dat hij niet snapt 'waarom er mensen zijn die zich bezighouden met het beschrijven van de lila lente in de luthoflaan' terwijl een verkiezingscampagne gaande was, het conflict tussen Israël en Palestina weer uit de hand liep, Pim Fortuyn werd vermoord en terroristen vliegtuigen kaapten om zich daarmee in wolkenkrabbers te storten.⁸⁸

En in 2005, nog voordat hij Dichter des Vaderlands werd, maar wel stadsdichter van Antwerpen was, liet Ramsey Nasr zich over zulke engagementpoëzie uit in een interview op de website van MO. Het blijven rake, klare woorden:

Tot een jaar of tien geleden was het woord engagement een vies woord voor wie met poëzie te maken had. Vandaag niet meer. Sinds 11 september 2001 kan je ook niet volhouden dat je als dichter buiten de geschiedenis moet of kunt staan. Het komt er nu vooral op aan een nieuwe definitie te vinden voor engagement. Vroeger betekende het partij trekken. Dat is vaak fout gelopen, want de ideologie waarvoor schrijvers dan partij trokken, bleek achteraf verantwoordelijk voor strafkampen, verbanningen of onvrijheid. Vandaag betekent engagement in de poëzie dat je in de wereld staat en rondkijkt, dat je betrokkenheid opbrengt voor wat er met de wereld en de mensen gebeurt, dat je de stemmen van de verschillende betrokkenen laat weerklinken in de taal van het gedicht.⁸⁹

⁸⁶ Kussendrager, N., Van der Lugt, D. & Verschoor, B. (2014). Basisboek journalistiek. Achtergronden, genres, vaardigheden. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers

⁸⁷ Hart, K. 't (2016). De 100 beste gedichten voor de VSB Poëzieprijs 2016. Amsterdam: De Arbeiderspers

⁸⁸ Fagel, E. (2002). 'Ik lig hier het bevolgde van zwaluwen te bestuderen.' Over poëzie en engagement. Uit: Vooys, jg. 20

⁸⁹ Goris, G. (2005, 23 mei). Ramsey Nasr. Een nieuwe definitie voor engagement. Verkregen: 10 april 2016

Nasr is bij lange na niet de enige dichter met deze opvatting. Hij echoot deels de opvatting van de invloedrijke en met Pulitzerprijzen beladen journalist en dichter Archibald MacLeish die in 1974 in een interview zei dat 'Poetry is the art of understanding what it is to be alive and a poet isn't alive by quarter-acres or front feet. He's alive as a man. With a world to live in. No poet down to very recent times – not even the privatest, the most confessional – ever doubted that.'⁹⁰, wat ongetwijfeld een echo is van weer iemand anders.

Wat is engagement precies? Een definitie toegespitst op de literatuur is te vinden bij De Bibliotheek der Nederlandse Letteren:

Engagement

Etym: Fr. littérature engagée: literatuur ten dienste van iets, ergens toe verplicht < gage = onderpand, inzet.

Term uit de literatuurkritiek voor een literaturopvatting van auteurs die het belang van hun teksten niet in de eerste plaats in de literaire aspecten ervan zien, maar in een buiten de literatuur gelegen functie die doorgaans van politieke, sociale, religieuze of soortgelijke aard is. Engagement (letterlijk: zich ergens toe verplichten) duidt op de zelfopgelegde verplichting van de kunstenaar zich met zijn werk in dienst te stellen van een politiek, sociaal of moreel ideaal en zo mee te werken aan de verandering van de samenleving om dat ideaal te verwezenlijken.⁹¹

Engagement in de poëzie is net als de verhalende journalistiek niet nieuw, l'histoire se répète. Onder meer de hoogleraar letterkunde Geert Buelens wijst op het voornamelijk politieke en in toenemende mate sociale engagement in gedichten in de negentiende en twintigste eeuw.⁹² Europese kranten publiceerden van begin af aan gedichten op hun pagina's en die gedichten hadden bijna altijd te maken met de actualiteit. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden duizenden gedichten afgedrukt in onder meer kranten en direct na de oorlog opende de eerste editie van de Vlaamse krant Het Laatste Nieuws met een lofdicht op de Belgische koning. Kranten in de Verenigde Staten kenden tot in de jaren '20 van de twintigste eeuw zogeheten newspaper poets, die maatschappelijk betrokken columns schreven in de vorm van poëzie.

Tijdens en na de romantiek meenden traditionele dichters in Europa dat poëzie een tegenstander moet zijn van de economisch denkende maatschappij en de wetenschap, die 'uit zou zijn op de volledige ontraadseling van het "schone geheim der natuur"', schrijft Buelens. Tot het einde van de jaren '40 van de vorige eeuw en daarna opnieuw jarenlang, zwaaiden deze dichters met de scepter.

In de Verenigde Staten werd hetzelfde romantische idee gedeeld. Archibald MacLeish vertelde in het al genoemde interview: 'There are those on the fringes of the art who think that poetry and the public world should be mutually exclusive – as though poets were the internists of the profession and should stick to their bowels.' MacLeish publiceerde na de Tweede Wereldoorlog een gedicht 'which was a kind of report on the look and feel of things "out there"'. Zijn redacteur waarschuwde hem dat dit soort poëzie niet gewaardeerd zou worden – MacLeish 'was to be disciplined as a renegade' – en inderdaad, er verschenen zelfs geen recensies over. De situatie in de Verenigde Staten is nu compleet anders, zoals ook de situatie in Nederland en Vlaanderen is veranderd.

De maatschappelijke betrokkenheid in poëzie kwam terug in Nederland met de komst van dichtersbeweging de Vijftigers: Lucebert en de zijnen. De Vijftigers zetten zich af tegen de vormen en thema's van de traditionele poëzie en bekritiseerden in hun vernieuwende gedichten fel en expliciet vooral de verzuiling die na de Tweede Wereldoorlog in Nederland was teruggekeerd.⁹³ 'In de jaren

⁹⁰ DeMott, B. (1974). Archibald MacLeish, The art of poetry No. 18. Uit: The Paris Review, jaargang 21, nr. 58

⁹¹ Bork, G.J., e.a. (va. 2012). Engagement. Verkregen: 12 april 2016

⁹² Buelens, G. (2008). Oneigenlijk gebruik. Over de betekenis van poëzie. Nijmegen: Vantilt

⁹³ Scholten, H. (1989). Lyriek is de moeder der politiek. Opstellen over literatuur. Baarn: De Prom

zestig en zeventig van de twintigste eeuw deden ze er maar het beste aan het sociale onrecht aan te klagen of de heilige fakkel van de revolutie brandende te houden.’ (Gerrit Komrij).⁹⁴

In de jaren ’80 verdween het engagement min of meer naar de achtergrond. Een ommekeer kwam op gang in de jaren ’90 en deze keer lijkt het maatschappelijk engagement in poëzie vaker gebaseerd op actualiteiten – neem gedichten over de Balkanoorlog van Serge van Duijnhoven in zijn bundel *Copycat* (1996); in de Volkskrant werd de dichter zelfs een ‘onafhankelijk oorlogscorrespondent’ genoemd⁹⁵ – en komt het massiever en massaler voor.

4.6 Engagement in poëziebundels

Om welke onderwerpen gaat het in engagementpoëzie uit poëziebundels? Een betere vraag is inmiddels: om welke onderwerpen gaat het niet? Enkele expliciet politiek, sociaal, ecologisch of economisch geëngageerde poëziebundels zijn *Naar een nieuw zeeland* (2010) van Peter Theunynck, *Celinspecties* (2012) van Ester Naomi Perquin, *Dolhuis* (2012) van Lucas Hirsch, *Geld* (2015) van Arnoud van Adrichem en *Oorlogspaarden tot in de buitenwijken* (2015) van Marwin Vos. *Celinspecties* en *Dolhuis* werden in 2013 al genoemd in nrc.next, als tekenen van de trend van zogenoemde voxpop-poëzie – poëzie waarvoor dichters zich inleven in andere mensen en die mensen vervolgens laten spreken in hun gedichten.⁹⁶ De genoemde dichtbundels zijn bij elkaar maar een kindergraai uit een grote, rijk gevulde grabbelton.

De Vlaming Peter Theunynck schrijft in *Naar een nieuw zeeland* (en nu en dan eveneens in andere dichtbundels) over het belang van een voorzichtige omgang met de aarde – ‘Dit is je huis. Deze blauwe planeet / in een gitzwart heelal. Meer is er niet. / Hiermee zul je het moeten doen.’ Zijn gedichten gaan onder meer over de illegale regenwoudkap en de kap van bossen in het algemeen, over de aarde als afvalstortplaats vanwege het grondstoffenverbruik en het afval dat daardoor ontstaat en over het smelten van gletsjers.

Celinspecties van voormalig cipier en stadsdichter van Rotterdam Ester Naomi Perquin beschrijft de belevingswereld van criminelen – moordenaars, verkrachters, inbrekers – en soms de context van hun daden (‘Je kunt een fiets meenemen als je fiets is gejat, / niet uit wraak maar uit rechtvaardigheid.’). Haar bundel is opgebouwd rond tien veroordeelde criminelen en in de gedichten zijn deze criminelen dikwijls zelf aan het woord, maar via de dichter.

In *Dolhuis* bekritiseert Lucas Hirsch met gedichten het opportunisme en de onbeschoftheid waaraan Nederland volgens hem lijdt, waarbij hij voorbeelden noemt als dierenmishandeling, versekking van de maatschappij, hooliganisme en ongeduld in het openbaar vervoer. In een interview laat Hirsch weten: ‘Ik wilde een spiegel schrijven voor de samenleving waarin we ons nu bevinden. [...] Opvoeden is denk ik niet de taak van kunst. De taak van kunst is om een realiteit te laten zien – wat voor realiteit dat ook moge zijn – om een ander gezichtspunt te geven op het leven.’⁹⁷ Een Vandaag plaatste op haar website ook een interview met Hirsch, en een gedicht uit de bundel dat de neutrale opstelling bekritiseert van het Koninklijk Huis tegenover Jorge Zorreguieta.⁹⁸

Geld van Arnoud van Adrichem werd net als *Dit kan niet waar zijn* van Joris Luyendijk begin 2015 gepubliceerd. Beide boeken gaan over de bankwereld, alleen *Geld* gaat voornamelijk over ABN AMRO-bankier Rijkman Groenink en over geld(stromen). Overigens is dat dezelfde Rijkman Groenink die de hoofdrol heeft in het literaire non-fictieboek *De Prooi* dat economisch journalist Jeroen Smit in

⁹⁴ Komrij, G. (2000). *Poëzie is geluk*. Amsterdam: Bert Bakker

⁹⁵ Vries, G.J. (1996, 26 april). *Gedichten van het front. Onliteraire poëzie van Serge van Duijnhoven*. Verkregen: 20 mei 2016

⁹⁶ Dijk, Y. van (2013, 25 januari). De opkomst van de voxpop-poëzie. Uit: nrc.next

⁹⁷ Hofma, R. (2013, 25 februari). *Spiegel van Spinoza*. Verkregen: 17 april 2016

⁹⁸ McDonald, O. (2013, 15 april). *Kopjes thee met opa Jorge*. Verkregen: 17 april 2016

2006 schreef. In *Geld* staan gedichten die in het licht van de Panama Papers ineens bijzonder actueel zijn, lees het gedicht op de volgende pagina maar.

Zonder titel⁹⁹

Wij kunnen u helpen.
Met ontduiken, met ontwijken. Geld: god in circulatie.
Ook op zondag zijn onze geurige wasserettes geopend.
Dit is de manier waarop wij iets leren, wij geloven niet
in belastingen, in het plukken van gelukkigen. Zoals u.
Wij kennen het genot van contant betalen, alles ineens,
een slordige stapel bankbriefjes op tafel. Glaasje wijn?
Schrijf vijfhonderd keer op het schoolbord: adverteren
is bestaan. Terwijl het krijtje kleiner en kleiner wordt,
groeit de regel in uw hoofd. Neonverlicht, knipperend.
Elkeen verdient een brievenbusfirma. Dat geloven wij.
Zo barmhartig kan de hemel zijn.

Marwin Vos tot slot dicht in *Oorlogspaarden tot in de buitenwijken* over het smelten van gletsjers, energiewinning, de Arabische Lente, vluchtelingen- en geldstromen, de grondstoffenwedloop, de ruimtevaartindustrie en belastingparadijzen. Die onderwerpen lopen in haar gedichten door elkaar: 'wij stichtten tuinen in de strijd, wij stichtten tuinen voor / kapitaal, voedsel en gezondheid, wij trachtten hardnekkig / lokaal te denken over globale problemen, klimaat en tuin / worden opgenomen in de strijd, de oorlog wordt uitgebreid.'

4.7 Actueel geëngageerde poëzie in de media

De betrokkenheid van dichters en dus gedichten bij de maatschappij is inmiddels behoorlijk expliciet geworden, zoals 't Hart schreef. Dat geldt ook voor de betrokkenheid bij actuele thema's. Daar lijkt de journalistiek van te (kunnen) profiteren. De actualiteiten waar menige gedichten naar verwijzen, zijn te vinden op krantenpagina's, op nieuwssites en in actualiteitenrubrieken op radio en televisie. Toppunt van expliciet actualiteitsengagement in poëzie is dat van instituutdichters als de Dichters des Vaderlands en dichters die documentaire gedichten creëren, waarover later meer.

De afgelopen jaren verschenen in landelijke en regionale media frequent gedichten bij gebeurtenissen die veel indruk maakten op de bevolking. Onder de recentste en belangrijkste gebeurtenissen die tot gedichten leidden, zijn de oorlogsramp van vlucht MH17, de vluchtelingencrisis en de aanslagen in Brussel. De meeste van de gedichten werden door hoofdzakelijk dichters geschreven. Een van de uitzonderingen vormde columniste Simone van Saarloos die voor nrc.next na het neerstorten van MH17 in plaats van de wekelijkse column dit gedicht schreef:

Gedicht¹⁰⁰

Had onschuld nooit een gezicht,
of ben ik vergeten hoe het eruit zag?
Op televisieschermen beginnen rampen
op voorgaande te lijken,
als partners met dezelfde jas.
Mensen liken 'Ik heb er geen woorden voor'
Rouw vindt ruimte op internet,
omdat stilte daar geen kelen schor krijgt.
Het toetsenbord is niet waterbestendig,
maar de truc is simpel:
houd het op z'n kop,

⁹⁹ Adrichem, A. van (2015). *Geld*. Amsterdam: Atlas Contact

¹⁰⁰ Saarloos, S. van (2014, 19 juli). Gedicht. Uit: nrc.next

schud het zout uit de kieren,
 bedenk dat het sterren zijn
 - geen lichamen.
 Toen Wright en zijn broer bleven proberen
 en applaudisseerden bij de eerste vlucht,
 hadden ze toen kunnen bedenken dat de mens
 van zichzelf een stalen engel zou maken,
 een compact doelwit om te haten?
 De eerste vergelijkingen circuleren al.
 Op 11 september 2001 verdween in één klap
 0,00094 procent van de Amerikaanse bevolking.
 Ons trof ook een cijfer. Personen: 189.
 Ik weet alleen dat ik het op televisie zag.
 Dat alles brandde
 en dat een blauwe lucht,
 geen betekenis heeft,
 zolang de mens eronder leeft.
 Nu zit ik voor een scherm van glas,
 de dromen zijn nukkig uit beeld gelopen,
 zat van de luie eisen,
 een werende hand naar de roependen,
 als popsterren die worden gevraagd
 om een kunstje voor de camera.
 Ik bijt mijn huid taai tot een canvas,
 meng een onzichtbare verf van water en zout
 zet de eerste vegen
 van wat moet worden: een vers gezicht.

Een greep uit de rest van de poëtische reacties geeft een beter beeld. NRC Handelsblad publiceerde korte tijd na de ramp twee gedichten van vaderlanddichter Vegter in zijn printedities (zie de bijlage van hoofdstuk twee) en De Wereld Draait Door nodigde daarna Vegter uit voor de voordracht van een van die gedichten. Ingmar Heytze droeg gedichten over het onderwerp voor in EenVandaag en voor de microfoon van Dit is de Dag. Linda Nieuws plaatste dichterlijke inzendingen van lezeressen. Een gedicht van Wim Daniëls over de ramp werd overgenomen, in tekst en video, door Omroep Brabant¹⁰¹ en een jaar later schreef Daniëls nog een gedicht over het onderwerp voor Dit is de Dag.

Over de vluchtelingen crisis verschenen gedichten op diverse momenten gedurende de crisis en in diverse media. De twee Dichters des Vaderlands die België tot nu toe kende, schreven er allebei over, waarna verschillende media de gedichten publiceerden. Vegter schreef er meerdere gedichten over die in het NRC Handelsblad werden afgedrukt. Het Vlaamse dagblad De Tijd en de Vlaamse radiozender Radio 1 plaatsten het gedicht 'Er was eens water' van Peter Verhelst op hun websites. Verhelst schreef het nadat hij de foto zag van het lijkje van vluchtelingenkind Aylan.

Minder duidelijke gedichten kunnen in de journalistiek niet zonder context: context in de vorm van een foto, een journalistieke kop, een introductie of plaatsing in een rubriek of dossier. Gedichten als deze hieronder van Verhelst zijn niet expliciet op een actueel onderwerp te betrappen, maar in de context van de foto van het lijkje op het strand en plaatsing ervan in het dossier Vluchtelingen crisis, wordt de betekenis van het gedicht kristalhelder.

Er was eens water¹⁰²

Er was eens het water
 Waar was het?
 Aan de rand van het water

¹⁰¹ Doorn, B. van (2014, 20 juli). 'Ideaten, idioten met idealen', Wim Daniëls schrijft gedicht over vliegkamp Oekraïne. Verkregen: 15 april 2016

¹⁰² Verhelst, P. (2015, 3 september). Gedicht: Er was eens water. Verkregen: 15 april 2016

Waar het aan land komt
 Waar zeg je?
 Waar het water aan land komt
 Van wie?
 Waar ons water ons land wordt, bedoel je
 Waar ons water ons land is en ons zand ons zand is
 Daar was het
 Waar de wolken en de luchten van ons zijn, bedoel ik
 Daar was het
 Hoe het daar lag
 Hoe het voorover lag, zo, met de handen naast het hoofd
 Hoe we het wegnamen en het voorover bleef liggen
 Zelfs toen we het wegnamen, bleef het, terwijl we het wegnamen, voorover op het zand liggen
 Zelfs toen we niet meer keken
 Vooral waar we niet meer keken bleef het op het zand liggen, voorover
 Dat het op een dag wel uit zichzelf zou vertrekken, dachten we soms,
 Maar dat het van ons werd toen we het wegnamen
 Wisten we
 Er was eens, probeerden we nog te denken, maar
 Zo luid we konden, probeerden we er was eens, er was eens te blijven denken

Na de aanslagen in Brussel schreven de Dichters des Vaderlands van België en Nederland daarover gedichten. In *De Wereld Draait Door* droeg de Vlaamse schrijfster Griet Op de Beeck een gedicht van haarzelf voor over de rampen.¹⁰³ Het Eindhovens Dagblad publiceerde in haar printeditie een verzameling door lezers ingezonden gedichten.¹⁰⁴ Het is maar een kleine greep uit de gedichten die journalistieke media publiceerden bij actualiteiten. Het zou veel tijd en werk kosten een groter overzicht te presenteren.

In nrc.next stelde Ellen Deckwitz dat gedichten over gebeurtenissen die veel indruk maken op de bevolking, nieuwe gesprekken op gang brengen 'omdat het nieuwe invalshoeken toonde. Omdat het betekenissen verbond. Omdat het verwoordde wat er was veranderd in onze hoofden. Omdat je bepaalde dingen nou eenmaal niet kan zeggen in een speech of persbericht, maar wel in een gedicht.'¹⁰⁵

4.8 Het Dichterschap des Vaderlands

Actualiteitsengagement is eveneens expliciet te vinden in het werk van instituutdichters. Instituutdichters zijn in dienst van, of in elk geval verbonden aan een plaats, land, school, medium, enzovoorts. De instituutdichter van nu kent een duidelijke oorsprong.

De eenentwintigste eeuw was zesentwintig dagen jong toen op de vooravond van de eerste Nationale Gedichtendag op de beeldbuis in een programma van de NPS de Dichter des Vaderlands bekendgemaakt werd. De eerste in de geschiedenis van Nederland. Het initiatief kwam van de stichting Poetry International, het NRC Handelsblad (onder hoofdredacteurschap van Folkert Jensma), de VPRO en de NPS. De term Dichter des Vaderlands was bedacht door Rients Slippens, hoofd cultuur van de VARA, en het idee kwam van cultuurredacteur Joyce Roodnat van het NRC Handelsblad. Zij opperde om in Nederland net als in Engeland een poet laureate aan te stellen.¹⁰⁶

Het Dichterschap des Vaderlands is een oud idee. Al in 1616 werd in Engeland door koning Charles I de dichter Ben Johnson benoemd tot poet laureate, wat afgeleid is van het Latijnse poeta laureatus.

¹⁰³ De Wereld Draait Door (2016, 22 maart). Griet Op de Beeck – Laten we durven. Verkregen: 17 april 2016

¹⁰⁴ Eindhovens Dagblad (2015, 16 november). Dichter roept vakbroeders op tot reactie op aanslagen Parijs. Verkregen: 15 april 2016

¹⁰⁵ Deckwitz, E. (2015, 16 juli). Poëzie over 9/11, MH17 en de Grieken. Dichten met Deckwitz. Uit: nrc.next

¹⁰⁶ Roodnat, J. (2013, 31 januari). Laat 't vaderland Dichter des Vaderlands kiezen; NRC gaat uit. Uit: NRC Handelsblad

Op hun beurt hadden de Romeinen hofdichters, onder wie Horatius in 17 v. Chr.¹⁰⁷ In Nederland nam dichter Petrus Augustus de Génestet de term Dichter des Vaderlands voor het eerst in de mond in 1850 toen hij vond dat een Dichter des Vaderlands nodig was vanwege de matige kwaliteit van liefdadigheidsgedichten. Een vaderlanddichterschap werd echter niet in het leven geroepen.¹⁰⁸ Ruim twintig eeuwen na Horatius' hofdichterschap en 150 jaar na de oproep van De Génestet, had Nederland alsnog een Dichter des Vaderlands. Zijn naam was Gerrit Komrij.

Vier keer per jaar zou Komrij een gedicht schrijven over een actualiteit, al dan niet een nationale, 'Maar gelukkig is er geen commissie ingesteld die me wakker belt om aan het dichten te slaan, dan wel te waarschuwen voor een te grote stroom kopij.' De gedichten verschenen in het Cultureel Supplement van het NRC Handelsblad.¹⁰⁹ Komrij had in 1999 al de eer dat hij 52 gedichten, één per week, mocht schrijven voor de voorpagina van het Algemeen Dagblad, bij het verglijden van de eeuw. Gedichten over actualiteiten waren dat niet, in tegenstelling tot de vaderlandgedichten.

De drijvende kracht achter de Dichter des Vaderlands was niet van journalistieke aard. Ook nationalisme was niet de aanleiding, al is het vaderlandse aan dit dichterschap daar onvermijdelijk een uiting van. Toenmalig directeur van Poetry International, Tatjana Daan, wilde de ideeën om zeep helpen dat poëzie elitair, ontoegankelijk en onzichtbaar zou zijn. Het stond geschreven in een persbericht dat de stichting 'hoopt met de aanstelling van de Dichter des Vaderlands de betrokkenheid van het publiek bij poëzie te vergroten.'

Een nationaal dichterschap dus en gedichten in een hoogwaardige krant om het beeld van de poëzie recht te zetten. Omdat de gedichten over belangrijke, actuele gebeurtenissen zouden gaan, kon het NRC Handelsblad de gedichten publiceren.¹¹⁰ Onderstaand gedicht van Komrij illustreert de dreigende oorlog met Irak – die een maand na publicatie inderdaad uitbarstte.

Oorlogssonnetje¹¹¹

Loert daar geen terrorist achter het raam?
Ik hoorde het in de keuken ook al tikken.
Ik droom van mullah, mohammed, imam
En van de minste windstoot moet ik schrikken -

Een losse dakpan of een arabier?
Ik slorp het nieuws op. De tv staat warm.
Ik ben nerveus. Ik heb niet echt plezier -
Ik ben de gijzelaar van vals alarm.

De heren worden stichtelijk bedankt.
Ze stampvoeten en zijn alleen nog zoet
Als er ten minste één sirene jankt.

Wie speelt het in zo'n kleuterklasje klaar
Een oorlog af te wenden die al woedt?
Doe nu je oorlog maar, papkind, doe maar.

Komrij werd Dichter des Vaderlands voor vijf jaar, maar was de functie beu aan het begin van het vierde jaar, na tien gedichten over de vuurwerkramp van Enschede, de komst van de euro, de moord

¹⁰⁷ Dichterdesvaderlands.nl (z.d.). Dichter des Vaderlands: historie. Verkregen: 8 april 2016

¹⁰⁸ Schepers, A. (2013, 28 januari). Trooster van het volk. Verkregen: 12 april 2016

¹⁰⁹ Steinz, P. (2000, 27 januari). Ambassadeur voor de hele poëzie; Gerrit Komrij over het Dichterschap des Vaderlands. Uit: NRC Handelsblad

¹¹⁰ Vaessens, T. (2006). *Ongerijmd succes. Poëzie in een onpoëtische tijd*. Nijmegen: Vantilt

¹¹¹ Komrij, G. (2003, 25 februari). Oorlogssonnetje. Uit: NRC Handelsblad

op Pim Fortuyn, de geboorte van prinses Amalia en andere belangrijke nieuwsfeiten.¹¹² Komrij vond zichzelf niet meer de juiste persoon – ‘Ik ben toch iemand die zich liever terugtrekt en de eenzaamheid opzoekt’ – en was de schimpscheuten over zijn vaderlandgedichten zat, want volgens de literaire kritiek zouden die van een lachwekkend niveau zijn.¹¹³

Spijt van zijn Dichterschap des Vaderlands had Komrij nooit, mede omdat hij in die functie poëzietijdschrift Awater kon oprichten en omdat rond 2002 ineens overal stadsdichters opdoken, het voorbeeld van de vaderlanddichter volgend. Inmiddels heeft Nederland officieel al vier Dichters des Vaderlands gehad, die allemaal gedichten schreven bij nieuwswaardigheden en ontwikkelingen in de samenleving. Na Gerrit Komrij volgden onofficieel een jaartje Simon Vinkenoog en officieel Driek van Wissen, Ramsey Nasr en Anne Vegter. Vegter is de Dichter des Vaderlands tot Gedichtendag 2017. De gedichten van de vaderlanddichters werden consequent gepubliceerd in het fysieke NRC Handelsblad.

België kent sinds 2014 een Dichter des Vaderlands. De titel ging naar Charles Ducal die in januari 2016 werd opgevolgd door Laurence Vielle.¹¹⁴ De gedichten van de Belgische Dichters des Vaderland worden gepubliceerd – in het Nederlands, Frans én Duits, vanwege de drie taalgebieden – in de Vlaamse krant De Morgen, de Waalse courant Vers l’Avenir en het Duitstalige Belgische dagblad GrenzEcho.¹¹⁵ Ducals gedichten verschenen tevens op de nieuwssite De Wereld Morgen.

Net als de Nederlandse zijn de Belgische vaderlandgedichten op belangrijke nieuwsfeiten toegespitst, zoals het gedicht “‘Veiligheid’”, dat Laurence Vielle schreef over het Belgische besparingsbeleid wat betreft sociale zekerheid en nationale veiligheid. Saillant genoeg vonden één dag na publicatie van het gedicht terroristische aanslagen plaats op het vliegveld en in het metrostelsel van Brussel.

“Veiligheid” [fragment]¹¹⁶

de zekerheid die bijdraagt
aan mijn zielenrust
wordt nog een beetje ingekort
terwijl een man in mijn woonwijk
van koude sterft
de andere veiligheid
jullie zwaaien ermee
tanks tanks op onze keien
“ burgers vrouwen mannen
voor jullie welzijn maken wij
miljoenen en miljoenen euros vrij
vei veilig veilighei
veiligheidheidheidheidheidheidheidheidheid
het is voor jullie veiveiligheidheidheidheidheidheidheid
moeder vader het hele gezin
zit bang voor de teevee
blijft thuis
in die veiligheid
heren dames die voor ons besturen
neen daar geloof ik niet in

¹¹² Koninklijke Bibliotheek (z.d.). Gedichten des Vaderlands. Verkregen: 8 april 2016

¹¹³ Rijghard, R. (2004, 3 december). ‘Ik zei: ik doe het wel’; Komrij neemt afscheid als Dichter des Vaderlands. Uit: NRC Handelsblad

¹¹⁴ Dichterdesvaderlands.be (z.d.). Dichter des Vaderlands. Verkregen: 8 april 2016

¹¹⁵ Cobra (2014, 15 januari). De eerste Belgische Dichter des Vaderlands. Verkregen: 9 april 2016

¹¹⁶ Dichterdesvaderlands.be (2016, 21 maart). “Veiligheid”: het tweede Gedicht des Vaderlands van Laurence Vielle. Verkregen: 9 april 2016

4.9 Stadsdichters en andere instituutdichters

De stadsdichter verscheen op het Nederlandse toneel te Venlo in 1993. Al in de Middeleeuwen bestonden in de Lage Landen soortgelijke functies. In de veertiende eeuw was in Gent een dichter actief die de 'stat spreker' genoemd werd.¹¹⁷ Emma Crebolder was in 1993 voorlopig de enige en officiële stadsdichter in Nederland en Vlaanderen en had een aanstellingstermijn van een jaar.

Terecht merkte Komrij op dat na zijn aanstelling van Dichter des Vaderlands de stadsdichter massaal zijn intrede deed in Nederland en Vlaanderen. Na het jaar 2000 verschenen, gemodelleerd naar de vaderlanddichter, nieuwe stadsdichters ten tonele in Groningen, Gent, Antwerpen, Tilburg, Amsterdam, en andere plaatsen. Overal in Nederland en Vlaanderen werden stadsdichters benoemd en vervolgens ook dorpsdichters, campusdichters, provinciedichters, beekdichters, dijkdichters, wijkdichters en nog gekkere titels. In 2013, toen de schrijver van deze scriptie onderzoek deed naar stads- en dorpsdichters, leek het aantal instituutdichters nog niet over zijn hoogtepunt. In 2015 meldde De Volkskrant dat het aantal stadsdichters met 54 koppen een recordaantal had bereikt.¹¹⁸

Stadsdichters hebben in elk geval de functie plaatselijke actualiteiten of maatschappelijke ontwikkelingen te vereeuwigen in bijvoorbeeld troostrijke, informatieve, amuserende en/of opiniërende gedichten. Daarnaast hebben deze en andere instituutdichters de functie de poëzie en de plaats waar de dichters zijn aangesteld, te promoten. Deze functies zijn allemaal te vinden in het gedicht 'Waar ik woon' van Menno Wigman, voormalig stadsdichter van Amsterdam.

Waar ik woon¹¹⁹

Het sneeuwt. De grachten zijn, al sneeuwt het, goor.
Het afvalwater, lees je, zit vol coke.
De heupen van de stad zijn warm en vol.
Een dronken Duitser geeft een pakje door.
Drugs hebben honger. Onze driften ook.

Het sterft van meisjes, mooi en slim en strak,
die eeuwig als de Amstel naar de stad
toe trekken, koppig is hun stroom en steil
hun droom van hartstocht en een beter bed.
Zo ruikt elk uur naar seks en intellect.

Het sneeuwt. De kroegen zijn vol kansgezichten.
Drugs hebben honger. Onze lusten ook.
Wat ik niet kréég. Wat ik niet nám. De stad
waar ik de liefde openreet en steeds
gedichten schreef, die stad heet Amsterdam.

In veel gevallen publiceren lokale of regionale kranten de gedichten van deze dichters, zeker in de grotere plaatsen. Door mijn eerdere stadsdichtersonderzoek weet ik dat Het Parool de gedichten van de Amsterdamse stadsdichters publiceert en publiceert, zoals 'Waar ik woon' hierboven, de Groninger Gezinsbode de gedichten van de Groningse stadsdichters, het AD/Utrechts Nieuwsblad gedichten van de Utrechtse stadsdichter Ingmar Heytze, enzovoorts. Ook in kleinere plaatsen publiceren kranten stads- of dorpsgedichten, zoals de Edese Post (Ede) en Het Kontakt in Harderwijk.

De kunsten van instituutdichters zijn niet per se geslaagd; in 2011 plaatste HP/De Tijd een kritisch opinieartikel met een bloemlezing uit gedichten met een gebrek aan kwaliteit. Daarin wordt dit glasheldere exemplaar vermeld van Benne Solinger, dorpsdichter van Raalte:

¹¹⁷ Hofma, R. (2013, 10 september). Twintig jaar modern Nederlands stadsdichterschap 1993-2013. Verkregen: 7 februari 2016

¹¹⁸ Buiting, M. (2015, 29 januari). Aantal stadsdichters naar record. Verkregen: 8 april 2016

¹¹⁹ Het Parool (2012, 26 januari). Menno Wigman nieuwe stadsdichter voor Amsterdam. Verkregen: 15 april 2016

1061 stemmen in ons mooie Raalte,
gingen naar de PVV.
Een partij,
ik moet het zeggen,
daaraan doe ik echt nooit mee.
Vrijheid, dat geldt toch voor ieder!
Allochtoon en autochtoon.
Samen leven in een vrij land is,
dat vind ik tenminste,
heel belangrijk, heel gewoon.
Of je christen bent,
of moslim,
of je gelooft helemaal niet,
respect hebben voor een ander
is wat iedereen graag ziet!
Daarom schrijf ik hier mijn wens neer:
"Blijf goed leven met elkaar.
Leer elkaars cultuur goed kennen,
ga eens bij een ander op bezoek.
Respecteer gewoon die ander,
ook al leest die een ander boek."

Een andere vorm van instituutdichter die te ontwaren is, is de mediumdichter. Die overkoepelende term komt van mij; in de praktijk hebben deze dichters meestal de titel huisdichter, maar dat kan verwarring opleveren omdat er huisdichters bestaan die niets van doen hebben met journalistieke media. Mediumdichters zijn verbonden aan (journalistieke) media, soms voor een korte periode, soms wel maanden- of jarenlang.

Onder hen is Nico Dijkshoorn, sinds 2008 de huisdichter van De Wereld Draait Door.¹²¹ Hij staat niet in zijn uppie; het Nederlands Dagblad kent sinds 2004 verschillende Dichters op het Nieuws, EO Dit is de Dag heeft Rikkert Zuiderveld als 'Dichter bij de Week' in dienst sinds oktober 2014¹²², terwijl sinds 2008 verscheidene dichters functioneerden als Dichter bij de Dag en, voor Dit is de Zondag, Dichter bij de Zondag, Mindshakes heeft sinds maart 2016 huisdichter René Oskam¹²³, Humo had van 2009 tot en met 2011 huisdichter Sylvie Marie¹²⁴ en Hard//Hoofd had stiftdichter Geert Simonis van 2013 tot en met 2015¹²⁵. Ongetwijfeld sla ik namen over.

De taken van mediumdichters worden gauw duidelijk voor wie hun werken bestudeert en onderzoekt waarom journalistieke redacties hen hebben aangetrokken. Een enkele dichter, zoals René Oskam van Mindshakes, schrijft gedichten die geen binding hebben met de actualiteit. De meeste dichters leveren echter poëtisch commentaar bij de actualiteiten. Dit commentaar kan van opiniërende, beschrijvende, amuserende en/of andere aard zijn.

Sylvie Marie schreef tijdens haar huisdichterschap voor Humo over vondelingen, politieke formatiegesprekken, huiselijk geweld, het drama van de Love Parade in Duisburg, de vliegtuigcrash van de Poolse president Lech Kaczynski, overstromingen in Pakistan, de Arabische Lente in Egypte, de kernramp van Fukushima, de Tour de France, Valentijnsdag, enzovoorts. Het volgende gedicht van Humo-dichter Marie ging vergezeld met de introductie 'Elke dag stappen in Vlaanderen drie mensen uit het leven.':

¹²⁰ Traa, M. (2011, 13 september). Stop de dorpsdichter. Verkregen: 8 april 2016

¹²¹ De Wereld Draait Door (z.d.). Nico Dijkshoorn. Verkregen: 8 april 2016

¹²² Dit is de Dag (z.d.). Rikkert Zuiderveld. Verkregen: 8 april 2016

¹²³ Scholtens, R. (z.d.). Ontmoet onze huisdichter René Oskam. Verkregen: 8 april 2016

¹²⁴ JM (2009, 9 november). Humo's Gouden Aap is... Sylvie Marie!. Verkregen: 8 april 2016

¹²⁵ Hard//Hoofd (z.d.). Stiftgedicht. Verkregen: 8 april 2016

één twee drie¹²⁶

op maandagmorgen denkt een jongen:
'ik ga naar school en ik neem mee.'

die middag balanceert een meisje
op de rails terwijl even verder
de slagbomen naar beneden gaan.

's avonds maakt iemand zorgvuldig
een knoop in een touw.

wat rest staart die nacht naar de barst
in het plafond, durft
te zweren dat ze groter werd.

niets is onbreekbaar.
daarom houd ik alles zo voorzichtig vast.

Dit is de Dag Dichter bij de Week Rikkert Zuiderveld schreef op zijn beurt onder meer over euthanasie, de uitspraken van burgemeester Van der Laan over massale aanrandingen in Keulen, de keuze voor abortus wanneer een test voorspelt dat een kind het syndroom van Down kan krijgen, het overlijden van Joost Zwagerman, selfies, de vluchtelingencrisis, het mislukte Fyra-project en het debat rond het persoonsgebonden budget. Op 1 april 2016 schreef Zuiderveld een kritisch en hilarisch gedicht over de fouten die minister van Veiligheid en Justitie Ard van der Steur de weken ervoor had gemaakt:

Stuurfout¹²⁷

In wandelgangen, achter kamerdeuren
vraagt men zich af hoe lang hij blijven zal.
Raakt de minister in een vrije val?
Het moet hem echt niet nóg een keer gebeuren.

Zijn schaamrood telt intussen zeven kleuren,
en door de kamer klinkt bazuingeschal:
hoe lang nog duurt dit foutenfestival?
Straks vallen er nog doden te betreuren!

Mijn meelij is gewoonlijk ten faveure
van de verliezer, dus in dit geval
van hem die alle goodwill zal verbeuren

als hij nog één zo'n steurfout maken zal.
Het schip der staat is lastig te besturen,
en tja: de beste steurlui staan aan wal.

Voor de rubriek Dichter op het Nieuws van het Nederlands Dagblad, blikken verschillende dichters om beurten terug op nieuws uit de voorgaande week; Menno van der Beek, Rien van den Berg, Ria Borkent, Koos Geerds, Henk Knol, Greetje Kruidhof, Hilbrand Rozema, Rikkert Zuiderveld en Sergej Visser. Van den Berg en Rozema zijn tevens als cultuurredacteuren werkzaam voor het Nederlands Dagblad. In Dichter op het Nieuws reageren deze dichters in elke zaterdagbijlage met een gedicht op een nieuwsfoto en het bijbehorende nieuwsverhaal uit het ND van de voorgaande week, daarom worden de gedichten stevast gepubliceerd in combinatie met de oude nieuwsfoto's.

¹²⁶ Marie, S. (2010, 25 september). Sylvie Marie over zelfdoding. Verkregen: 15 april 2016

¹²⁷ Zuiderveld, R. (2016, 1 april). Stuurfout. Verkregen: 15 april 2016

De onderwerpen waarover de nieuwsdichters van het ND schrijven variëren van rampen tot politiek en van binnenlandse actuele ontwikkelingen tot geloofsonderwerpen. Menno van der Beek schreef bijvoorbeeld het gedicht 'In Arcadia' waarmee hij reageert op het nieuwsverhaal 'Gevluchte Yezidi's schuilen in een vakantiepark in Irak'. In het gedicht combineert hij de thema's buitenland en religie.

In Arcadia¹²⁸

Adam staat in het groen zichzelf te zijn:
hij houdt een oogje op een groepje schapen,
een woord voor woldieren dat hij net zelf bedacht heeft.

Een koppel loopvogels passeert de waslijn:
zij zijn gevlucht en kunnen niet terug
en hopen dat hij hun een nieuwe naam geeft.

Zij hebben mazzel. Deze grens kan dus niet dicht
en alles is hier welkom, wit en bont en fijn;

zij zullen voortaan schoon en veilig zijn
en met hun lange nekken in de zon liggen.

Hoewel het volgende voorbeeld uit 1962 stamt, illustreert het dat een realistische omgang met dichters geboden is wanneer de media hun vragen om voor hen te dichten. Radiomakers van de VARA benaderden in 1962 de dichter Cornelis Bastiaan Vaandrager voor een gedicht over het thema "Zonder grenzen", met als voorwaarde dat het gedicht tenminste 150 lettergrepen zou tellen. Daaraan kon Vaandrager 50 gulden verdienen. Het resultaat zie je hieronder in een oogopslag (een witregel volgt na de eerste tien ha ha ha's). De 50 gulden heeft Vaandrager overigens nooit ontvangen, maar daar rekende hij misschien ook niet op.

zonder grenzen¹²⁹

een gedicht van 150 lettergrepen

Voor de VARA, Garmt Stuiveling en Arie van Nierop
Hoe gaat het met jullie
Met ons gaat het goed

ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha

ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha
ha ha ha ha ha ha ha ha ha ha

¹²⁸ Beek, M. van der (2016, 21 mei). Dichter op het nieuws: In Arcadia. Uit: Nederlands Dagblad

¹²⁹ Vaessens, T. (2006). Ongerijmd succes. Poëzie in een onpoëtische tijd. Nijmegen: Vantilt

4.10 Documentaire poëzie

Een onderscheidbare soort actueel geëngageerde poëzie, is documentaire poëzie. De term komt uit de Verenigde Staten en werd daar in de late jaren '90 voor het eerst gebruikt.¹³⁰ In docupoëzie raken de disciplines journalistiek, geschiedschrijving, politiek en literatuur vermengd. Dergelijke gedichten worden geconstrueerd met teksten – artikelen uit kranten, tijdschriften of van websites, stukken uit rechtbankverslagen, citaten uit toespraken of fragmenten uit (zelf gevoerde) interviews, et cetera – die dichters doelbewust hebben geselecteerd en geordend.¹³¹ Soms komen er eigen waarnemingen aan te pas, waarvoor een dichter de praktijk in is gedoken. Niet voor niets spreekt de Amerikaanse hoogleraar literatuurwetenschappen Joseph Harrington van non-fictiepoëzie.¹³²

Docupoëzie fungeert als een nuance van of andere aanvulling op de werkelijkheid zoals kranten, websites en andere media die presenteren. Die kunnen nooit de volledige werkelijkheid tonen, betoogt menige betrokkene bij documentaire poëzie. Volgens de redactie van literair tijdschrift Parmentier, dat een themanummer aan deze poëzie wijdde, neemt docupoëzie 'de journalistieke representaties nooit klakkeloos over, maar onderzoekt ze, transformeert ze, bekritiseert onze omgang ermee of vult ze aan. Krantenlezers die kopje-onder dreigen te gaan in deze representaties vinden in de documentaire poëzie misschien niet de werkelijkheid zelf, maar wel vluchtpunten, een nieuwe blik, of de mogelijkheid van een andere waarheid.'

In een nummer van literair tijdschrift Parmentier staat een essay van de Amerikaanse letterkundige en dichter Philip Metres waarin hij een tiental hoogtepunten uit de Amerikaanse docupoëzie aanhaalt.¹³³ Een van de oudste hoogtepunten die Metres noemt, stamt uit 1938: het boeklange gedicht 'The book of the dead' van Muriel Rukeyser. Dat gedicht bestaat uit fragmenten uit rechtbankverslagen, zelf gevoerde interviews en verhalende poëzie van Rukeyser en gaat over het mijnwerkersvolk van West-Virginia dat door het gevaarlijke werk herhaaldelijk geconfronteerd werd met de dood. Nog in 2009 verscheen van de Amerikaanse documentaire dichter Mark Nowak de poëziebundel *Coal Mountain Elementary*, dat met onder meer fragmenten uit getuigenissen en nieuwsartikelen een beeld schept van de wereldwijde mijnindustrie, de drijfveren en de risico's en rampen die het mijnwerk met zich meebrengt.¹³⁴

Het recentste hoogtepunt dat Metres aanhaalt, vormt het gedicht 'News Report, September 1991: U.S. Buried Iraqi Soldiers Alive in Gulf War' van Denise Levertov. Levertov vormde dit gedicht met een aantal woorden uit een gelijknamig nieuwsartikel. Het was haar manier om het trauma van de betreffende militaire operatie te verwoorden. Metres verwijst in het eind van zijn artikel naar enkele documentaire poëziebundels uitgebracht na de eeuwwisseling. Daaronder bevindt zich *One big self* (2006) waarvoor dichter C.D. Wrights met een fotografe gevangenen interviewde en uit die interviews zulke poëzie schiep dat de auteur, lezer en gevangenen 'één groot zelf' worden.

Ook in ons taalgebied verschenen documentaire gedichten. *Stormen olieklekken motetten* (2012) van Xavier Roelens bevat het gedicht 'neen' waarvoor Roelens via de website van dagblad De Standaard zoekresultaten verzamelde over de ramp van vlucht AF 447 in 2009. Van elk artikel plaatste Roelens de eerste zin in het gedicht. Veelzeggend is dat 'lichamen van geliefden' de woorden zijn van de enige eenregelige strofe in het gedicht dat verder bestaat uit traditionele journalistieke proza in

¹³⁰ Magi, J. (2014, 1 oktober). Poetry in light of documentary. Uit: Chicago Review

¹³¹ Adrichem, A. van, Keizer, F. & Vriezen, S. (2010). De poëzie van de werkelijkheid. Over documentaire poëzie. Uit: Parmentier, jaargang 19, nr. 1

¹³² Harrington, J. (2011, 27 oktober). *Docupoetry and archive desire*. Verkregen: 7 februari 2016

¹³³ Metres, P., (2010). Van Reznikoff tot Public Enemy. De dichter als journalist, geschiedschrijver, agitator. Uit: Parmentier, jaargang 19, nr. 1

¹³⁴ Featherston, D. (2011, 4 april). 'What kind of poem would you make out of that?'. A review of 'Coal Mountain Elementary'. Verkregen: 20 april 2016

meerregelige strofen.¹³⁵ Ton van 't Hof schreef bijvoorbeeld het gedicht 'Leden van de Staten-Generaal', waarin hij eerste zinnen uit toespraken van koningin Beatrix heeft geplakt.¹³⁶ Het gedicht laat zien wat zoal door de jaren heen de aandacht kreeg van de voormalige koningin. De Nederlander Elisabeth Tonnard veranderde voor haar boek *Enduring freedom* toespraken die president George W. Bush kort na 9/11 hield, eveneens in (ditmaal Engelstalige) gedichten.¹³⁷

4.11 Poëzie als verhalende journalistiek

Terug naar verhalende journalistiek. De Amerikaanse radiomaakster Lu Olkowski en redacteur Ted Genoways van opinietijdschrift *Virginia Quarterly Review* bedachten in 2008 en 2009 een crossmediaal, verhalend journalistiek project over het leven van lagere klasse-vrouwen in de plaats Troy, New York, tijdens de financiële crisis. Dat zou niet zomaar een verhalend project worden. De journalisten wilden namelijk een fotograaf en een dichter bij de productie betrekken.

Radiojournalist Olkowski, dichteres Susan Somers-Willett en fotografe Brenda Ann Kenneally gingen op pad in de praktijk van hun onderwerp. Kenneally kende de vrouwen van Troy omdat ze hen jarenlang had gefotografeerd. Olkowski ging mee om voor Studio360 radio-items te maken, om het geluid van het dagelijkse leven in Troy op te nemen en om dichteres Somers-Willett te begeleiden, want de dichteres zou óók interviews doen. Somers-Willett zou haar waarnemingen en informatie uit interviews en achtergronden verwerken in de gedichten die ze ging schrijven. In november 2009 circuleerde het resultaat van de samenwerking, getiteld 'In Verse: Women of Troy', in diverse media.¹³⁸ Onder meer *The New Yorker* en Nieman Storyboard (de website over verhalende journalistiek van de Nieman Foundation for Journalism aan de Harvard-universiteit) berichtten in 2010 over de productie.

'Women of Troy' en het tweede, gelijksoortige project 'In Verse: Congregation' (over de nasleep van orkaan Katrina, verslagen door dichteres Natasha Tretheway en fotograaf Joshua Cogan) bestaan uit radio- en videoproducties.¹³⁹ Ze omvatten foto's van, geluidsfragmenten uit en verslaggevende gedichten (bestaande uit interviewmateriaal en waarnemingen van de dichters en mede gebaseerd op de opgenomen geluidsbestanden) over het alledaagse leven van respectievelijk de lagere klasse-vrouwen van Troy en het leven na Katrina. Het is volgens journaliste Andrea Pitzer van Nieman Storyboard unieke journalistieke berichtgeving die toont dat en hoe poëzie zich leent voor verhalende journalistiek.¹⁴⁰ Wat vond het publiek ervan? Het publiek was volgens de betrokkenen erg enthousiast. Helaas was er geen geld voor nog meer In Verse, liet Olkowski [aan mij, RH] op 23 mei 2016 in een email weten: 'Mijn project omvatte ook de financiering van drie mensen (radiomaker, dichter, fotograaf), wat destijds financieel onhoudbaar was.' Destijds was de wereld in de ban van de financiële crisis.

Het idee om dichters gedichten te laten schrijven voor de producties, kwam van Genoways. Die had als tijdschriftredacteur eerder al dichters erop uit gestuurd om journalistieke verhalen te schrijven. Genoways denkt dat poëzie grote invloed kan hebben op lezers en luisteraars en hen betrokken maakt bij het onderwerp, deels omdat poëzie complexe onderwerpen begrijpelijk en invoelbaar kan maken.¹⁴¹ Olkowski, die geen poëzielezer was toen ze aan In Verse begon maar wel Genoways innovatieve manier van werken kende, stelt dat poëzie een compleet ander perspectief op nieuws kan bieden en de lezer een staat van bewustzijn kan geven die traditionele journalistiek niet kan of

¹³⁵ Roelens, X. (2012). *Stormen, olielekken, motetten*. Antwerpen: Contact

¹³⁶ Lindner, E. (2011, 13 januari). *Flarf*. Verkregen: 21 april 2016

¹³⁷ Tonnard, E. (2011). *Enduring Freedom. The Poetry of the President*. Leerdam: The Conqueror Edition

¹³⁸ Somers-Willett, S. en Kenneally, B. (2009, 5 oktober). *Women of Troy*. Verkregen: 21 april 2016

¹³⁹ Zie 'Women of Troy' en 'Congregation'

¹⁴⁰ Pitzer, A. (2010, 21 januari). *Poetry as narrative journalism? You'd be surprised*. Verkregen: 21 april 2016

¹⁴¹ Pitzer, A. (2010, 21 januari). *Interview: Ted Genoways on journalism and documentary poetry*. Verkregen: 21 april 2016

wil aanreiken.¹⁴² Betrokkenheid, invoelbaarheid, een ander perspectief: het zijn aspecten die eerder in dit hoofdstuk zijn genoemd als voordelen van verhalende journalistiek. De poëzie kent ze ook.

In een interview dat Andrea Pitzer hield met Genoways, stelt ze dat veel mensen met de ogen rollen bij het horen van het woord “poëzie”. Genoways beaamt dat en verklaart dat hij ook die mensen op het oog had toen hij met Olkowski en de anderen werkte aan de In Verse-producties. ‘Één van de redenen waarom mensen met de ogen rollen is dat ze denken dat alle Amerikaanse poëzie gaat over gedachten uit het binnenste en diepe gevoelens van de dichter.’ Dat is volgens hem niet het geval; er bestaat poëzie die documenteert of verslaggeeft, waarmee dichters een maatschappelijke rol aannemen. Genoways is er verder stellig over dat gedichten het publiek niet onbewogen laten.

Genoways en Olkowski lieten zich voor hun verhalende project inspireren door de eerdergenoemde documentaire poëziebundel *One big self* en vooral door het multimediale journalistieke project ‘HOPE: Living & Loving with HIV in Jamaica’.¹⁴³ De bijbehorende, interactieve website www.livehopelove.com die ontstond uit het werk van dichter en journalist Kwame Dawes en de fotograaf Joshua Cogan, werd wegens het innovatieve karakter onder meer bekroond in 2009 met een Emmy Award in de categorie News & Documentary Programming: Arts, Lifestyle & Culture.

Voor HOPE reisde Dawes door Jamaica om getuige te worden van het hiv-probleem op het eiland. Hij schreef gedichten over uiteenlopende aspecten van het leven met hiv, die hij combineerde met journalistieke achtergrondartikelen, interviews en sfeerverslagen in audio en video, de foto’s van Cogan en muziek. Tezamen leverde dat een bijzonder, verhalend journalistiek resultaat op dat uiteindelijk vertaald werd in de genoemde website. Een voorbeeld uit HOPE is het gedicht hieronder dat verslaggeeft van een handeling:

Cleaning¹⁴⁴

After a while, you don’t bother
with the brief and the pajamas;
you leave him on the sheet,
make him shit himself, then
shift over to the other side
until you can come, lift up
the body, wipe his bottom
with a soft cotton cloth, bundle
up the sheet with two more
in the corner, straighten
out the plastic over the mattress—
sometimes you have to wipe
it, too, then put a towel
under him until the other
sheet dry, and all the time,
you don’t say a word,
you don’t ask for nothing.
You let your hand brush
against your father’s back
and pray his dignity will last
another day. This is how
a man must care for his father;
quiet, casual, and steady.

¹⁴² Pitzer, A. (2010, 21 januari). Interview: Studio 360’s Lu Olkowski on multimedia, poetry and the working poor.

Verkregen: 21 april 2016

¹⁴³ Zie HOPE

¹⁴⁴ Dawes, K. (2009). Cleaning. Verkregen: 23 april 2016

Dawes en Cogan maakten HOPE in samenwerking met het Pulitzer Center on Crisis Reporting, dat betrokken en verdiepende journalistiek stimuleert. De artikelen (ook de gedichten) en foto's verschenen eerder in uiteenlopende media en in het dossier HIV/Aids in the Caribbean van het Pulitzer Center.¹⁴⁵ Dat dossier bestaat nog en Dawes is ook nog niet klaar met het hiv-probleem in Jamaica; in 2013 en 2014 reisde hij, ditmaal met fotograaf Andre Lambertson, opnieuw over het eiland en deed daarvan verslag in reportages die hij aanvulde met nieuwe gedichten en die in 2015 in een interactieve video opgenomen zijn.¹⁴⁶

HOPE is niet de enige samenwerking tussen Dawes en het Pulitzer Center; hij werkt(e) ook mee aan de productie 'Voices from Haiti' dat na de aardbeving in 2010 van de grond kwam.¹⁴⁷ Net als bij HOPE droeg Dawes aan dit project bij met gedichten en journalistieke achtergrondartikelen. De foto's werden ditmaal geschoten door Andre Lambertson. Voorafgaand aan het ontstaan van Voices from Haiti verschenen artikelen en foto's in uiteenlopende media, waaronder The New York Times, PBS Newshour, USA Today, Virginia Quarterly Review en Untold Stories, alvorens ze op de site van het Pulitzer Center verschenen in het dossier Haiti: After the Quake.¹⁴⁸

Voices from Haiti is niet het enige uitvloeisel van Dawes' en Lambertsons werk. Uit de oorspronkelijke items ontstonden namelijk meer crossmediale producties waarin de gedichten een cruciale rol hebben, waaronder een documentaire, een (e-)boek als longform journalistiek – denk aan de boeken van de Nederlandse uitgeverij Fosfor – en zelfs een multimediale voorstelling.¹⁴⁹ Ook van HOPE werd een multimediale voorstelling gemaakt.¹⁵⁰

Nog in 2013 gaf Dawes op het Poetry International Festival in Rotterdam de masterclass 'Poëzie als journalistieke reportage.' In een interview daarover verklaarde hij: 'Wat belangrijk is in zowel de journalistiek als de poëzie is het vinden van begrip, van inlevingsvermogen. Om een situatie waarover je wilt schrijven recht te doen heb je empathie nodig, en die hangt weer samen met verbeeldingskracht.'¹⁵¹ Verhalende journalisten zullen het daar ongetwijfeld mee eens zijn.

De titel 'Poetry as narrative journalism? You'd be surprised' verklapt al de strekking van het bijbehorende artikel uit 2010 op Nieman Storyboard. Over 'Women of Troy' merkt journaliste Andrea Pitzer in het artikel op dat het verhalende project een genuanceerder en levendiger plaatje heeft opgeleverd dan de journalistiek vaak creëert. Ook geeft volgens Pitzer de combinatie van tekst, beeld en audio in projecten als In Verse en HOPE het publiek een nieuw gezichtspunt. Ze concludeert dat de combinatie van journalistiek en poëzie kansen biedt voor verhalende journalistiek: 'Poetry seems unlikely to replace standard print narratives and even less likely to supplant the inverted pyramid, but its future and the future of news may be bound together at the margins. We are just beginning to imagine how both will evolve and the ways in which they might work together in narrative reporting.'

4.12 Creativiteit en betrokkenheid in de journalistiek

De actualiteit waar de journalistiek zich in dompelt, wordt door de poëzie steeds vaker opgezocht, zoals blijkt uit het toenemende actualiteitsengagement van poëten. Poëzie is tegelijkertijd een genre dat al eeuwen op een betrokken wijze omgaat met haar onderwerpen. Hoewel poëzie uit betrokkenheid van dichters kan ontstaan, vraagt het daarnaast betrokkenheid van het publiek; poëzie doet in veel gevallen een beroep op het gevoel van de lezer en vraagt de lezer verder te

¹⁴⁵ Zie [HIV/Aids in the Caribbean](#)

¹⁴⁶ Dawes, K. (2014, 3 april). [The Church and HIV/AIDS in Jamaica](#) & Dawes, K. en Lambertson, A. (2015, 15 juni). [The Guardy and the Shame: HIV and the Jamaican Church](#). Verkregen: 23 mei 2016

¹⁴⁷ Zie [Voices from Haiti](#)

¹⁴⁸ Zie Haiti: [After the quake](#)

¹⁴⁹ Kirkus Review (2013, 26 juni). [Voices of Haiti](#). Verkregen: 23 mei 2016

¹⁵⁰ Zie de website van Kwame Dawes, [Live Hope Love](#) en [Voices of Haiti](#)

¹⁵¹ Jaeger, T. (2013, 13 juni). Poëzie in een strak reggaeritme. Uit: NRC Handelsblad

denken. Het beschikt over technieken en eigenschappen die de verhalende journalistiek in printmedia, op websites, op radio en televisie en in crossmediale vormen eveneens bevat. Zo kunnen journalistiek en poëzie een intensievere wisselwerking aangaan.

In dit verband citeert de eerder genoemde voormalige hoogleraar journalistiek Bill Knight de journalist en dichter David Tucker die stelt dat journalistiek en poëzie ‘complement each other; they can and do overlap. Poetry is often as plain-spoken as good journalism and in general poets strive for clarity and precision even more, I think, than you will find in the newspaper.’¹⁵² Dat laatste gaat even goed niet als wel op voor Nederlandstalige dichters, maar toch, Tucker noemt belangrijke punten als hij verder gaat: ‘Robert Frost wrote clear, simple, precise poetry using the same everyday language journalists use, but it goes beyond the newspaper story because it is also musical, because of the stealthy sense of meter, cadence, line breaks and a thousand other devices poets use. And under that simple surface there are complex, dark things going on.’

Enkele pleidooien uit het beroepsveld over wat journalistiek “moet”, geven meer ruimte aan gedichten in de media. In 2007 publiceerden Mark Deuze en Henk Blanken het boek *PopUp* waarin ‘negen geboden voor een nieuwe journalistiek’ staan. Twee daarvan zijn betrokkenheid en creativiteit.¹⁵³ Beide geboden vinden stevig gehoor in de verhalende journalistiek en zijn niet-afwijzend tegenover gedichten in de media. Uit het tweede gebod, betrokkenheid:

Het collectief, dat destijds [in de jaren '60, RH] zo'n mythische rol speelde, is nu afwezig, omdat er geen breed gedragen gedachtegoed meer is waarachter dat collectief kan optrekken. Daarvoor in de plaats zijn kortstondige modes gekomen, pragmatische inzichten, en door alles heen de wisdom of crowds, kennis van een collectief dat niet als collectief herkenbaar is, maar fluïde, variabel per topic. De journalistiek die daarbij hoort, geeft nog steeds de feiten, maar wil meer. Inzicht geven, verbanden laten zien die je niet zo eenvoudig bij elkaar kunt googlen, en bovenal een tone of voice, een stem die laat zien wie de spreker is. Het is de betrokkenheid en het engagement van een individu, dat van dag tot dag wisselende opinies verdedigt. De krant waarin die meningen staan, biedt geen garantie meer, geen betrouwbaar en vaststaand Umfeld. Het enige houvast dat je als lezer nog hebt, is de persoon van de auteur.

En uit het vijfde gebod, creativiteit, waarin creativiteit geldt voor individuele journalisten én redacties:

De meeste journalisten kiezen voor het vak in omdat ze een verhaal te vertellen hebben, omdat ze creatief (denken te) zijn. Het lijkt daarom onzinnig om te pleiten voor een nieuwe journalistiek welke vooral moet uitblinken in creativiteit. Toch lijkt creativiteit juist een enorm probleem voor mediawerkers in het algemeen en journalisten in het bijzonder. [...] De nieuwe journalistiek moet als het ware de lol en speelsheid in het schrijven en verbeelden terugvinden, en trots zijn op het individuele en dus subjectieve spel met beeld- en schrijftaal en verhaal. Nu sijpelt er te veel cynisme, zurigheid en misplaatse arrogantie door de regels heen. De beste manier om als journalist onnodig te worden in de samenleving is die samenleving niet meer te laten zien wie je bent.

Tot slot wordt in de studie *Bakens van betrouwbaarheid* uit 2010 nog eens gewezen op het belang van de journalistieke functie duiding (‘beter uitleggen en perspectieven geven’) en het streven naar gebruiksplezier van journalistieke media door een grotere variatie in genres en vertelvormen te bieden.¹⁵⁴ Dit hoeft niet te betekenen dat journalisten aan de poëzie moeten (godzijdank?), maar dichters kunnen wel – zoals schrijvers zich aan journalistiek wagen met columns en tekenaars met cartoons – bijdragen aan creatieve journalistiek.

¹⁵² Knight, B. (z.d.). *MacLeish in McLuhan's World. Poetry and Journalism*. Verkregen: 12 april 2016

¹⁵³ Deuze, M. & Blanken, H. (2007). *PopUp. De botsing tussen oude en nieuwe media*. Amsterdam: Atlas

¹⁵⁴ Drok, N., e.a. (2010). *Bakens van betrouwbaarheid. Een onderzoek naar verschuivende journalistieke kwalificaties*. Zwolle: Christelijke Hogeschool Windesheim

Het verlangen naar meer

5 Hoe kunnen gedichten de journalistiek verder verrijken?

- 5.1 Gedichten in verhalende of verslaggevende journalistiek 58
 - 5.2 Gedichten in combirubrieken 60
 - 5.3 Gedichten als autonoom genre 61
 - 5.4 Andere verrijking door poëzie 63
- 5.5 Receptie, toegankelijkheid en samenwerking 64
- 5.6 Het nut van gedichten in de journalistiek 67

*Zo had hij haar voor het eerst gezien, Natalie, zijn onmogelijke toekomst.
Ze straalde, mijn God, wat straalde ze.*

Een verdere exploratie van de mogelijkheden met poëzie in de journalistiek op eigen bodem volgt dit hoofdstuk. Deze exploratie ontvouwt zich aan de hand van bijzondere, internationale projecten waarin gedichten de journalistieke berichtgeving aanvullen of anderszins verrijken. De journalisten en dichters die ik interviewde reageren daarop en laten weten wat zij op het kruispunt van poëzie en journalistiek in Nederland en Vlaanderen mogelijk achten.

Henk Blanken, Rien van den Berg, Bert Heuvelman, Janita Monna en Joyce Roodnat lieten hun visie blijken vanuit hun achtergronden in de journalistiek, Tsead Bruinja en Arnoud van Adrichem deden dat als dichters. De complete interviews zijn als bijlagen bij dit onderzoek gevoegd.

5.1 Gedichten in verhalende of verslaggevende journalistiek

In Nederland en Vlaanderen kwamen gedichten tot nog toe niet of nauwelijks voor in een verhalend journalistiek verband. Projecten uit de Verenigde Staten dienen daarom als voorbeeld. Een paar van die projecten waarin poëzie gebruikt is voor verhalende journalistiek of storytelling, zijn genoemd in het vorige hoofdstuk.

Levert poëzie al een ander gezichtspunt op een onderwerp, een multimediale uitvoering doet daar een schep bovenop. De multimediale uitvoeringen van HOPE: Living & Loving with HIV in Jamaica, 'Voices from Haiti' en de In Verse-producties, kunnen beschouwd worden als uitstekende voorbeelden van hoe multimedialiteit samenvloeiingen van poëzie en journalistiek kan versterken. Met onder meer gedichten (in print én audio), foto's en audio-opnames ontstaat veelzijdige verhalende of verslaggevende journalistiek die een intense beleving van de actualiteiten mogelijk maakt. Zoals Andrea Pitzer opmerkte: het plaatje van deze projecten is genuanceerder en levendiger dan vaak het geval is in de journalistiek. Je hoort de stemmen van de mensen in de audio-opnames, ziet en hoort mensen in de video's, aanschouwt op de foto's de situaties zoals die eruit zien in detail en achtergrondartikelen doen de rest.

De gedichten in In Verse, HOPE en Voices from Haiti vertellen op verslaggevend poëtische wijze over het leven waarin de mensen verkeren en over de misstanden en andere problemen die ter plekke voorkomen. De gedichten zijn voornamelijk verslaggevend of portretterend van aard en hebben door hun basering op interviews en waarnemingen iets weg van documentaire poëzie – misschien zijn ze wel als zodanig te labelen, omdat door de dichters geput is uit interviews, eigen waarnemingen en achtergrondinformatie, maar het is onbekend in hoeverre de dichters uit al bestaand materiaal hebben geciteerd. Hoe dan ook, de dichters hebben in de gedichten echte mensen en echte leefomstandigheden beschreven en gedocumenteerd, en dat maakt dergelijke gedichten volgens dichteres Somers-Willett 'dwingend' om te lezen.¹⁵⁵

Een ander voorbeeld van een crossmediaal project waarin gedichten de journalistiek aanvullen, stamt uit 2014. Een verslaggeefster van het Californische Center for Investigative Reporting (CIR) reisde met drie dichters naar een woonwijk waarin de leefomstandigheden van bewoners ernstig gesteld waren door nalatigheid van beheerders. De drie dichters zagen de wantoestanden zelf en bevroegen de bewoners. De verslaggeefster schreef in proza over het leefbaarheidsprobleem en de dichters schreven er ieder een gedicht over. Het werd een crossmediaal project; de gedichten werden later, als rap, in het filmpje This is Home verweven met beelden van de woonwijk. This is Home werd uitgezonden door PBS Newshour en geplaatst op de websites van het CIR en het dagblad de San Francisco Chronicle.¹⁵⁶ Bovendien werd ook hier een toneelstuk van gemaakt.

Een voorbeeld van poëzie in verhalende journalistiek in printmedia is te vinden in een lange reportage uit 2012 van de Amerikaanse verslaggeefster en dichteres Eliza Griswold over

¹⁵⁵ Blau, D. (2010, 8 juni). *Women of Troy: a documentary poem*. Verkregen: 21 april 2016

¹⁵⁶ Hurwitt, R. (2014, 21 maart). *'Creative activism' a blast of reporting, poetry, theater*. Verkregen: 29 april 2016

vluchtelingenoord Lampedusa in Italië.¹⁵⁷ Aan de hand van de notities die ze voor haar reportage neerpende, schreef ze uiteindelijk het gedicht 'Lampedusa II' dat het slot vormt van het journalistieke artikel dat weliswaar in Poetry Magazine verscheen.

Wie de hierboven genoemde voorbeelden grondig bekijkt, merkt dat allerlei vormen mogelijk zijn waarin gedichten de journalistiek aanvullen. Gedichten kunnen in een radiosfeerverslag voorkomen, aan bod komen in een videoreportage, opgenomen worden in reportages op papier of op webpagina's, fotoreportages begeleiden of in een apart bericht geplaatst worden in de buurt van een bericht geschreven in journalistiek proza. Als dat niet genoeg is, zijn er mogelijkheden tot (e-)boeken, interactieve artikelen en video's en zelfs toneel. De mogelijkheden lijken oneindig door de variaties in genre-, media- en platformcombinaties. De betrokkenen bij In Verse benadrukken in het bijzonder de kracht van audiopoëzie. Somers-Willett: 'Heel vaak is alles wat we weten van een gedicht, dat wat we zien op de pagina en dat is echt jammer, want er zijn zoveel manieren om te ervaren wat een gedicht wil zeggen, en vaak krijgt een gedicht andere betekenissen als we naar een gedicht luisteren.'

In interviews menen verschillende betrokkenen – Ted Genoways, Lu Olkowski, Andrea Pitzer en Kwame Dawes – dat poëzie lezers, kijkers en/of luisteraars behoorlijk betrokken kan maken bij een onderwerp. Poëzie kan een onderwerp op een bijzondere wijze invoelbaar en begrijpelijk maken, zegt Genoways.¹⁵⁸ Het kan middels specifieke gevallen de grote ontwikkelingen aankaarten, zoals de verhalende journalistiek dat kan. Daarnaast reikt poëzie vaak een andere invalshoek aan en maakt het een unieke staat van bewustzijn mogelijk. Gedichten blijven mensen bovendien langer bij, brengt Olkowski in.¹⁵⁹ Dat samen zorgt voor een nuttige aanvulling op de journalistieke berichtgeving, of die nu traditioneel of verhalend is.

Zijn gedichten als onderdeel van verhalende of verslaggevende journalistiek – in printvorm, online, op radio of televisie of in crossmediale uitvoering – in ons taalgebied mogelijk? Kunnen projecten als In Verse en HOPE gemaakt worden voor het publiek van journalistieke media in de Lage Landen? Zowel journalisten als dichters zijn daarover duidelijk: het is mogelijk. Het is zelfs 'waanzinnig als je dat voor elkaar krijgt!', vindt journalist Henk Blanken, schrijver van het handboek *Verhalende Journalistiek* (2014). Hij vindt het 'zó logisch om dat wel te doen. De Dichter des Vaderlands of een stadsdichter hoeft niet alleen maar in de krant te publiceren; die kan ook meewerken een crossmediale, journalistieke reportage. [...] En dan liefst gedichten als audiofragment, dat maakt het nog veel krachtiger.'

Blanken denkt dat gedichten als bijdrage aan de journalistiek mogelijk worden door de twee trends die in het vorige hoofdstuk gesignaleerd zijn; de trend van verhalende journalistiek, die aangestuwd wordt door de toename van betrokkenheid en creativiteit, en de trend van poëzie die, soms op een verslaggevende wijze, betrokken is bij allerlei actuele maatschappelijke ontwikkelingen. 'Voor hun gedichten doen ze research en nemen ze de buitenwereld in zich op [...]. Ik kan me voorstellen dat dichters als Rodaan al Galidi zich inlezen en gesprekken voeren met mensen die ze in hun gedichten willen hebben.' En zo acht Blanken meer dichters in staat tot bijdragen aan verhalende of verslaggevende journalistiek.

Ook de andere geïnterviewde journalisten en dichters geloven dat Nederlandse en Vlaamse poëten aan verhalende of verslaggevende journalistiek kunnen bijdragen. 'Dat kunnen ze absoluut, kijk naar hoeveel dichters meededen aan Dit is de Dag. Veel dichters zijn nieuwsgierige mensen, die zouden dat moeten kunnen', reageert dichter Tsead Bruinja die regelmatig gedichten schreef voor Dit is de

¹⁵⁷ Griswold, E. (2012, 3 januari). *Everyone is an immigrant. Poetry and reportage in Lampedusa*. Verkregen: 29 april 2016

¹⁵⁸ Pitzer, A. (2010, 21 januari). *Interview: Ted Genoways on journalism and documentary poetry*. Verkregen: 21 april 2016

¹⁵⁹ Pitzer, A. (2010, 21 januari). *Interview: Studio 360's Lu Olkowski on multimedia, poetry and the working poor*. Verkregen: 21 april 2016

Dag. Vraagt een redactie aan hem of hij mee wil werken aan zo'n productie, antwoordt hij: 'Dat doe ik meteen.' Arnoud van Adrichem, die politiek geëngageerde poëzie schrijft, zoals over de macht van geld (in *Geld*, 2015), verwijst eveneens naar de dichters van Dit is de Dag. Zelf overweegt hij in beginsel elke schrijfo opdracht. Of hij een opdracht aanneemt, is onder meer afhankelijk van het onderwerp.

5.2 Gedichten in combirubrieken

Gedichten in combirubrieken – zo noem ik ze voor het gemak – reageren op een item uit een ander genre, of krijgen een reactie van een item uit een ander genre. Die items kunnen zijn een foto, een interview, een nieuwsbericht, of noem maar op. Beide genres vullen elkaar aan.

Goed voorbeeld uit het buitenland is het langlopende project Poetry Pairings van The New York Times en de Poetry Foundation.¹⁶⁰ De Poetry Foundation geloofde dat meer poëzie nodig was in het dagelijks leven in de Verenigde Staten en stimuleerde daarom met verscheidene projecten 'een krachtige aanwezigheid' van poëzie. The New York Times bedacht vervolgens Poetry Pairings. In dit project dat in juni 2010 van start ging en nog altijd voortduurt, kiest een redacteur bij een gedicht een Times-artikel dat of foto die 'op een bepaalde manier de woorden of thema's van het gedicht echoot, uitbreidt of uitdaagt.'¹⁶¹ Deze koppelingen van gedichten aan journalistieke items worden maandelijks gemaakt en soms zelfs twee of drie keer per maand. Hierbij moet aangemerkt worden dat die journalistieke items in de meeste gevallen niet recent zijn en daardoor op het moment van plaatsing in een Poetry Pairing niet meer actueel – of nog steeds, of juist alweer.

Poetry Pairings doet denken aan combirubrieken van eigen bodem. Voor de bijlage Duurzaamheid en Natuur van dagblad Trouw koos poëzierecensent Janita Monna van 2011 tot en met mei 2016 voor de rubriek Groen Gedicht met regelmaat een gedicht dat ze met een kort commentaar koppelde aan een actueel, "groen" onderwerp. De rubriek is geschrapt nadat de nieuwe katernchef een andere opzet voor Duurzaamheid en Natuur bedacht had, maar Monna constateerde zelf ook 'dat het na vijf jaar een beetje op is.' Woensdag Gedichtdag van nrc.next is een rubriek waarvoor dichteres Ellen Deckwitz bij het nieuws en de stemming van de dag een gedicht zoekt en daarbij in commentaar – in proza – de verbinding maakt tussen nieuws en gedicht. The Guardian heeft nog altijd een dichter in dienst die elke week een gedicht selecteert en ontleeft¹⁶², wat te vergelijken is met de combirubriek Dichten met Deckwitz in nrc.next, gedurende 2015. Hier gaat het om cultuureducatie, om alleen het gedicht. Met de actualiteit hebben en hadden de gedichten uit deze rubrieken niets te maken.

Het Nederlands Dagblad publiceert al sinds 2004 de rubriek Dichter op het Nieuws, waarin elke zaterdag een gedicht gepaard gaat met een nieuwsfoto uit de voorgaande week. Het is een van de langstlopende rubrieken van de krant. Enige tijd verscheen het in de cultuurbijlage van het ND, 'Maar dan pikken alleen de gedichtenliefhebbers het op en dan zou het gaan om de gedichten,' zegt de verantwoordelijke cultuurredacteur, Rien van den Berg. 'Daar gaat het niet alleen om. Het publiek voor Dichter op het Nieuws blijkt veel en veel groter dan alleen gedichtenliefhebbers. De foto's bij de gedichten bieden een makkelijke instap; de lezer weet over welk nieuwsfeit het zal gaan.' Niet voor niets concludeert Van den Berg, die tevens dichter is en af en toe een gedicht levert voor de rubriek: 'Het gedicht is in onze krant een journalistiek genre geworden.'

Al worden gedichten in een krant gepubliceerd, ze blijven wél kunst, stellen NRC-journaliste Joyce Roodnat en Janita Monna. Roodnat: 'Het kan bijdragen aan een krant en het kan mooi zijn, maar aan de journalistiek kleven wetten waaraan poëzie niet kan en niet wil voldoen, bijvoorbeeld onafhankelijk zijn, zonder mening, niet te persoonlijk.' Volgens Monna moeten gedichten daarom

¹⁶⁰ Zie Poetry Pairings bij The New York Times

¹⁶¹ Schulten, K. (2010, 17 juni). *New feature: Poetry Pairings*. Verkregen: 29 april 2016

¹⁶² Zie *The Guardian*

beschouwd worden zoals columns of strips beschouwd worden: 'met een eigen zienswijze.' Hoe het tekstbeestje ook bij de naam genoemd wordt, voor dit onderzoek doet het er niet zozeer toe. Het gaat erom dat het gedicht een genre is in journalistieke media.

5.3 Gedichten als autonoom genre

Gedichten zijn uiteraard in te zetten als een afzonderlijk genre, dus gedichten die op zichzelf staan, niet in verband met een ander item, maar als het even kan wel in verband met de actualiteit. Wat de krantenwereld betreft zijn er op eigen bodem de gedichten van de Dichter des Vaderlands, die als onderscheidbaar genre in het fysieke NRC Handelsblad worden afgedrukt, en de gedichten van de talloze andere instituutdichters in fysieke en soms de online versies van regionale en lokale kranten.

Die gedichten behoren niet tot de vaste, geplande rubrieken zoals The New York Times, The Guardian en het Israëlische Haaretz die sinds jaar en dag hebben. Die kranten publiceren wekelijks op een vast moment op in elk geval hun websites een gedicht, naar keuze van de redactie.¹⁶³ Deze gedichten zijn de ene keer wel en de andere keer niet toepasselijk bij de actualiteit.

Wat online journalistieke media betreft, wordt soms een ingezonden gedicht of een gedicht van een medewerker geplaatst, zoals op HP/De Tijd, De Wereld Morgen en De Redactie. Het gaat meestal om komische verzen. In de meeste gevallen wordt het dichten aan professionele dichters overgelaten.

Hard//Hoofd is wat online poëzie betreft verder ontwikkeld dan andere media; de site publiceerde al eens gedichten als audio en gedichten in video's. Maartje Smits maakte in 2013 een gedicht over het smelten van de Noordpool dat ze insprak en samenvoegde met een timelapse-video van het smeltproces.¹⁶⁴ Oscar Wyers documenteerde in 2012 zijn verhuizing naar Buenos Aires in twee gedichten, opgevoerd met muziek, andere stemmen en allerlei andere geluiden.¹⁶⁵ Een gedicht dat niets met de actualiteit te maken heeft, maar wel qua vorm interessant is, is Wenteling XXI van de Vlaming Lies van Gasse.¹⁶⁶ Dat is een interactief audiogedicht, gemaakt in samenwerking met kunstenaar Wijnand Veneberg. Op De Correspondent plaatste Daan Windhorst zijn satirische gedicht 'Fuck Poetin' eveneens als audio.

Het Duitse Zeit Online had in 2011 een opvallend project met de Serie Politik und Lyrik, waarin maar liefst 43 autonome gedichten door verscheidene professionele dichters werden aangeleverd.¹⁶⁷ In die gedichten worden uiteenlopende onderwerpen uit de politiek becommentarieerd. Hieronder 'Ach Europa' van Nora Bossong.

Ach Europa¹⁶⁸

auch nur dieses kleine, gerüttelte Wiesending, Königstochter
mit einer panischen Angst vor Stieren, wer nimmt ihr das übel
nach all dem. Kriege hatte sie wie andere Leute Erkältungen.
Eine Schürze voller Länder über die Ebene geschüttelt, Babel
an jedem Grashalm errichtet, Verwaltungschao draped in
Brüsseler Spitze. Ein Panoptikum aus Irren und Ehrenbürgern,
Bagatellen und bösen Geistern. Die Sumpfdotterblume wäre
die sichere Wahl, doch irgendetwas liegt uns an ihr, Europa,
dieser verschreckten Zwergin am Ende der Welt. Wir muntern
sie auf und beteuern, dass es einmal gut ausgeht mit ihr.

¹⁶³ Zie The New York Times, The Guardian en Haaretz

¹⁶⁴ Smits, M. (2013, 5 september). De polen dreven. Verkregen: 22 mei 2016

¹⁶⁵ Wyers, O. (2012, 26 oktober + 21 december). Inmigrante en sonido #1 & Inmigrante en sonido #2. Verkregen: 22 mei 2016

¹⁶⁶ Gasse, L. van (2012, 24 december). Wenteling. Verkregen: 22 mei 2016

¹⁶⁷ Zie Die Zeit Online

¹⁶⁸ Bossong, N. (2011, 3 november). Ach Europa. Verkregen: 29 april 2016

Twee voorbeelden van niet-journalistieke media, maar welke wel een direct verband hebben met de actualiteit, zijn het Amerikaanse poëzietijdschrift Rattle en het blog The New Verse News. Rattle en The New Verse News publiceren ingezonden gedichten die een expliciete reactie vormen op het nieuws.¹⁶⁹ Deze media tonen hoe actueel geëngageerde poëzie stelselmatig ingezet kan worden om publieksparticipatie te creëren.

In april 2016 werd op Rattle het op de volgende bladzijde weergegeven hekeldicht 'Jan Böhmermann the Great' ingestuurd, na de berichtgeving over de Duitse komiek Böhmermann die de Turkse president Erdogan beledigd zou hebben. Het toont alleen maar aan dat poëzie een genre is dat expliciet, en zelfs fluks, op actualiteiten kan reageren. De kwaliteit is gegarandeerd omdat de redacties eveneens bestaan uit professionele dichters.

Jan Böhmermann the Great¹⁷⁰

A goofy, silly jester is Jan Böhmermann the Great;
all sauerkraut and sausages, a schweinhund in the pate.
He can't remove the rubber mask that is his face by fate,
and likes a skewered goat kebab with Greens upon his plate.
He shares his curds and wheys with young Miss Muffet on a date.
On sleepless nights he counts the sheep that leap Bran-den-burg Gate.
From Oldenburg to Regensburg, the satirist will prate;
the Germans like his jokes, the Chancellor upholds the State.
He is the star at every bar and every beer-hall fête,
and gobbles up Greeced Turkeys, which he loves to decimate.

Gedichten als genre op papier en op internetpagina's ligt voor de hand, echter het genre leent zich eveneens uitstekend voor audio en video. Dat kan via het web, zoals Hard//Hoofd en De Correspondent laten zien, en het kan op radio of televisie zelf. De Amerikaanse National Public Radio (NPR) nodigde in 2012 tienmaal een dichter uit als 'news poet'. Deze dichters, onder wie Pulitzerprijs-winnares Tracy K. Smith, verwerkten het nieuws of een bepaald nieuwsfeit van die dag in een gedicht dat ze voordroegen op de radio. De news poets zijn vergelijkbaar met de dichters die in de loop der jaren voor EO Dit is de Dag werkten, hoewel in het geval van de Amerikaanse NPR de gedichten over het algemeen serieuzer van toon zijn. Het gedicht van Smith betreft een vluchtelingenstroom in het door Boko Haram bedreigde noorden van Nigeria. Smith baseerde zich voor haar gedicht hieronder op een nieuwsartikel van de NPR.

New Road Station¹⁷¹

History is in a hurry. It moves like a woman
Corralling her children onto a crowded bus.

History spits Go, go, go, lurching at the horizon,
Hammering the driver's headrest with her fist.

Nothing else moves. The flies settle in place
Watching with their million eyes, never bored.

The crows strike their bargain with the breeze.
They cluck and caw at the women in their frenzy,

The ones who suck their teeth, whose skirts
Are bathed in mud. But history is not a woman,

¹⁶⁹ Zie Rattle en The New Verse News

¹⁷⁰ Eubals, W. (2016, 19 april). 'Jan Böhmermann the Great' by wederic eubals. Verkregen: 29 april 2016

¹⁷¹ NPR (2012, 27 januari). NewsPoet: Tracy K. Smith Writes The Day In Verse. Verkregen: 29 april 2016

And it is not the crowd forming in a square.
It is not the bright swarm of voices chanting No

And Now, or even the rapt silence of a room
Where a film of history is right now being screened.

Perhaps history is the bus that will only wait so long
Before cranking its engine and barreling down

The road. Maybe it is the voice coming in
Through the radio like a long distance call.

Or the child in the crook of his mother's arm
Who believes history must sleep inside a tomb,

Or the belly of a bomb.

EO Dit is de Dag begon in 2008 met de rubriek Dichter bij de Dag, waarvoor vele dichters actief zijn geweest. Na 2013 veranderde de rubriek. Toen kwamen daar voor terug het vrijwel wekelijkse Dichter bij Boven, waaraan verscheidene dichters bijdroegen, en de Dichter bij de Week, Rikkert Zuiderveld. Dichter bij Boven hield na 2014 ook op.

De gedichten in Dit is de Dag zijn een idee van Arie Boomsma, destijds presentator van het radioprogramma. Volgens Bert Heuvelman, de huidige eindredacteur, dragen ze bij aan de eigenzinnigheid die het programma moet hebben. Een vergelijkbaar onderdeel kent televisieprogramma De Wereld Draait Door met huisdichter Nico Dijkshoorn die sinds 2008 met gedichten terugblijkt op wat voorafging in de uitzending.

5.4 Andere verrijking door poëzie

Gedichten als onderdeel van verhalende of verslaggevende journalistiek, gedichten in combirubrieken en als afzonderlijk genre; het zijn drie duidelijke manieren waarop gedichten de journalistiek kunnen verrijken. Er zijn echter meer wijzen waarop verrijking door gedichten mogelijk is. Uitzonderlijke manieren, zoals een idee van The New York Times. Die krant publiceerde op 8 november 2009 de opiniebijlage *What fell apart, what came together*, bij wijze van een paginagrote herdenking.¹⁷² De dag erna was het 20 jaar geleden dat de Berlijnse Muur viel en voor die gelegenheid vroeg de krant verscheidene dichters een gedicht te schrijven. Het werden negen gedichten over de val van de Muur en de lessen die te trekken zijn uit de verdeling door de Koude Oorlog. De gedichten zijn van Duitse, Russische, Amerikaanse, Poolse en Sloveense dichters.

Iets soortgelijks deed het NRC Handelsblad in januari 1996 toen een nieuwe brug bij Zaltbommel geopend werd, herinnert Roodnat zich. Terwijl de NOS dichter Ad Zuiderent vroeg een gelegenheidsgedicht voor te dragen op de dag van de opening, publiceerde het NRC dagen ervoor in het Cultureel Supplement een pagina met negen gelegenheidsgedichten – van onder anderen Simon Vinkenoog en Rutger Kopland – geïnspireerd op Martinus Nijhoffs gedicht 'De moeder de vrouw'. Daaruit afkomstig is de beroemde regel 'ik ging naar Bommel om de brug te zien', die leidde tot de poëtische invulling van de berichtgeving over de actuele gebeurtenis.¹⁷³

Ten bate van publieksparticipatie kunnen journalistieke media ingezonden gedichten publiceren, zoals poëziemediata Rattle en The New Verse News dat doen. Vraag is of dit niet teveel tijd vergt en of de kwaliteit van het ingezonden werk op niveau is. Van den Berg merkt op dat de spontane gedichtinzendingen van lezers van de rubriek Dichter op het Nieuws, vaak van ondermatige kwaliteit waren. Poëzie is natuurlijk een ambacht, een woordkunst, en niet iedereen is daar goed in.

¹⁷² Williams, C.K., e.a. (2009, 8 november). *What fell apart, what came together*. Verkregen: 21 april 2016

¹⁷³ Mediatedactie Trouw (1996, 10 januari). *Brug bij Bommel bron van inspiratie*. Verkregen: 21 mei 2016

Het citeren van gedichten of delen van gedichten in columns, reportages, interviews en andere genres kan ook opgevat worden als een verrijking van de journalistiek. Zoals in hoofdstuk twee bleek, gebeurt dit regelmatig en dan gaat het slechts over overname van volledige gedichten in journalistieke artikelen. Monna herinnert zich een reportage van Dick Wittenberg in het NRC-magazine M uit 2004: 'Daarin probeerde hij de armoede in een dorp in Malawi van binnen uit te belichten. In zijn reportage waren citaten verweven van de Poolse Nobelprijswinnares Wisława Szymborska. Die steeds terugkerende citaten hadden het effect van een soort mantra, wat maakte dat de boodschap des te indringender over het voetlicht werd gebracht.' Zo kunnen delen uit een gedicht journalistieke artikelen of items versterken. Uiteraard moeten journalisten dan wel het geluk hebben dat ze wat van poëzie weten.

5.5 Receptie, toegankelijkheid en samenwerking

Dat gedichten de journalistiek kunnen verrijken, daarover zijn de geïnterviewden het allemaal eens, hoewel sommigen een slag om de arm houden als het gaat om de vraag of het publiek van journalistieke media openstaat voor gedichten. Roodnat denkt dat het publiek van een krant het gedicht als een vast genre in het medium niet verwacht en 'poëzie staat niet volop in de aandacht'. Op de gedichten van de Dichter des Vaderlands rekent het publiek inmiddels wel. Monna gelooft dat nieuwsconsumenten poëzie op den duur als een vanzelfsprekendheid kunnen ervaren; het is dus een kwestie van gewenning.

Van den Berg noemt Dichter op het Nieuws 'een zeer populaire rubriek'. Al sinds het begin van zijn bestaan kan de rubriek rekenen op positieve reacties van lezers en niet slechts van de liefhebbers. De redacteur denkt dat het deels te maken heeft met het lezersprofiel van het ND. Onder de lezers van het dagblad zijn mensen die 'elke zondag in de kerk heel veel taal over zich uitgestort' krijgen.

De waardering voor gedichten is er niet alleen voornamelijk onder het ND-publiek, daar is Blanken van overtuigd. Hij denkt dat een groot deel van het publiek van de journalistiek verstaanbare gedichten kan begrijpen en waarderen. Niet voor niets hield de redactie van Dit is de Dag Rikkert Zuiderveld betrokken bij het programma. Arnoud van Adrichem wijst erop dat 'de sterke bewustwording bij veel hedendaagse dichters van de mediatisering van onze samenleving, bijvoorbeeld die van het politieke debat' mogelijk in goede aarde valt bij nieuwsconsumenten.

De verstaanbaarheid van gedichten en daarmee de toegankelijkheid, is belangrijk in journalistiek verband. Minder toegankelijke poëzie kan best gepubliceerd worden. Dan gaat het vooral om gedichten die alleen om de poëzie zelf gepubliceerd worden, dus als poëzie-educatie. Gedichten die reageren op de actualiteit, moeten toegankelijker zijn volgens Blanken en Bruinja. De gedichten van Zuiderveld hebben ook te allen tijde een duidelijke boodschap.

Maar er zijn uitzonderingen. 'Ramsey Nasr schrijft geen makkelijke gedichten, maar wel gevoelige en mensen reageerden daar heel goed op', zegt Roodnat over Nasr als voormalige Dichter des Vaderlands. Hij schreef in die functie in 2010 het gedicht 'Een mooie dag om stilte te verscheuren'. Dat gaat over de Dodenherdenking in Amsterdam die verstoord werd door een schreeuwende man, waarna massale paniek uitbrak en tientallen mensen gewond raakten door verdrukking. Het gedicht volgt hieronder.

Een mooie dag om stilte te verscheuren¹⁷⁴

Een mooie dag om stilte te verscheuren.
Oud-strijders staan te beven aan de kant
de blikken op zwartwit - en het gebeurt.
Gewoon, omdat het kan. Omdat één man.

Het is de wet van Nederland. Bij ons
moet alles vroeg of laat een keer gebeuren
dus dan ook dit. Elkeen zoekt naar het licht
als hamsters in een bak met open deuren.

Ik heb vandaag mijn oorlogsland herdacht
en struikel voort in ongeremdheid
zozeer bevrijd dat ik een kind vertrap.

Vlak voor mijn voeten valt een hoogbejaarde
in zijn soldatenpak. Hij huilt. Ik kijk.
Waar alles mag, is ieder vogelvrij.

Context mag niet ontbreken wanneer een gedicht minder concreet is. De gedichten van de Dichters des Vaderlands gaan altijd gepaard met een toelichting. Dat context haast onmisbaar is, bleek ook bij het gedicht van Peter Verhelst over vluchtelingenkind Aylan (hoofdstuk drie). Een journalistieke kop, plaatsing in een dossier of een korte introductie maakt gerichte interpretatie mogelijk. In het ND is de context een nieuwsfoto en de verwijzing naar het nieuwsverhaal achter die foto. Van den Berg: 'De foto's bij de gedichten bieden een makkelijke instap; de lezer weet waar het ongeveer over gaat. [...] Het hangt altijd aan een foto. Soms is die foto slechts een illustratie bij een nieuwsfeit, waarbij het gedicht volledig over het nieuwsfeit gaat. Meestal is de foto poëtisch invulbaar, ontstaat er een effect van "ik zie ik zie wat jij niet ziet".'

Journalisten en dichters vinden dat poëten die door redacties uitgenodigd worden een gedicht te schrijven voor hun media, zo veel mogelijk vrijheid moeten krijgen. Zo nodig kunnen redacties grenzen stellen aan de lengte van gedichten, mogen ze van de dichter eisen dat deze niet vloekt (zoals in het geval van Dit is de Dag) en kan dichters eventueel worden gevraagd hun werk voor het publiek verstaanbaar te houden, bijvoorbeeld met humor. Dat laatste is meestal een kwestie van selectie, want de ene dichter schrijft toegankelijker dan de andere.

Sommige dichters zijn beter in staat tot een passend resultaat dan andere dichters, vindt ook Heuvelman. Zuiderveld is volgens hem bij uitstek de geschikte dichter voor Dit is de Dag. Bij het ND werkt het anders. 'Elke dichter heeft zijn eigen klankkleur en methodiek, maar allemaal slagen ze erin [...] het werk toegankelijk te houden', constateert Van den Berg. Bruinja en hij denken dat dichters aanvoelen wat redactie en publiek van hen verwachten.

Dichters moeten verder de vrijheid krijgen die zo eigen is aan de poëzie, een 'vrijplaats van verzinsels, fictie en gedachte-experimenten' zoals Van Adrichem het noemt. Hij zou niet 'in een of ander journalistiek format' gedwongen willen worden. 'Rebellie, tegendraadsheid en eigenzinnigheid kunnen gedichten juist vleugels geven. Dichters zouden zich hooguit moeten bekommeren om de waarachtigheid of geloofwaardigheid van hun gedichten.'

Blanken vergelijkt dichters met columnisten. 'Columnisten wordt een grote vrijheid toegestaan als het gaat om de keuze en de verbeelding van het onderwerp en om partijdigheid en selectiviteit. Pas als het om evidente onzin gaat, valt een columnist door de mand en dat zal voor dichters niet anders zijn.' Monna legt de vinger op de zere plek: 'De werkelijkheid binnen het gedicht moet kloppen. En

¹⁷⁴ Koninklijke Bibliotheek (z.d.). Een mooie dag om stilte te verscheuren. Verkregen: 22 mei 2016

als het gedicht aan een buiten tekstuele werkelijkheid refereert, stel dat de jaartallen van de Tweede Wereldoorlog worden genoemd, dan moeten die natuurlijk juist zijn.'

Eventueel kunnen dichters direct begeleid worden door een redactie, maar dat is vooral nodig wanneer het gaat om bijdragen aan verhalende journalistiek. Kwame Dawes is behalve dichter ook journalist, hetzelfde geldt voor Eliza Griswold; deze twee konden zich wel redden wat de journalistieke kant van hun werk betreft. De dichters Susan Somers-Willett en Natasha Tretheway kregen voor *In Verse* enige begeleiding van journalist Olkowski, hoewel beide dichters, net als Dawes, al eerder door *Virginia Quarterly Review* op pad waren gestuurd om journalistieke reportages te schrijven. Net als de dichters van *This is Home* kregen Somers-Willett en Tretheway enige begeleiding bij het interviewen.

Journalistieke deadlines moeten vanzelfsprekend gehaald worden en bijzonder genoeg lijkt dat altijd te lukken, zowel bij *Dit is de Dag* – ook in de tijd dat de redactie dichters tijdens de uitzending een gedicht liet maken – als bij het ND en het NRC Handelsblad. Dat hoeft geen probleem te zijn voor dichters. Ramsey Nasr verklaarde als Dichter des Vaderlands zelfs te houden van de 'journalistieke kick, om een stuk op tijd af te krijgen, maar ik kan niet zeggen dat het gezond voor me was. Als je deadline over vier dagen is en je weet dat het nog niet goed is, ga je steeds minder slapen, steeds minder eten, je komt niet meer buiten, want het gedicht moet af.'¹⁷⁵ De Dichter des Vaderlands – niet per se Nasr – moest soms een dag extra de tijd gegund moest worden, weet Roodnat. 'Je wilt graag dat de dichter het beste gedicht maakt dat hij of zij op dat moment kan.' In de journalistiek moet poëzie de hoge kwaliteit die het daarbuiten ook heeft, vinden alle geïnterviewden.

Dichter bij de Dag veranderde in Dichter bij de Week omdat de redactie de kwaliteit van het programma hoog wilde houden, verklaart Heuvelman. 'De Dichters bij de Dag schreven hun gedicht tijdens de uitzending. Dat is een klus hoor! Dichters die normaalgesproken heel goed zijn, kwamen dan ook soms met minder sterk werk.' Bruinja beaamt dat, hij schrijft 'altijd met dezelfde inzet. [...] Maar bij een deadline moet ik mezelf tevreden stellen met iets minder.' Ook tempo en tijd waren redenen voor verandering; de gedichten vertragen het vlotte *Dit is de Dag* en kosten een kostbare minuut. Zuiderveld krijgt tegenwoordig een paar dagen de tijd voor een gedicht. Hetzelfde geldt voor de ND-dichters, die later een aantal van hun gedichten op het nieuws in bundels opnamen. 'Achteraf waren dus ook zij gelukkig met het resultaat', stelt Van den Berg vast.

'Bijna alle gedichten uit mijn bundels zijn binnen een uur geschreven. Het móet gewoon niet langer duren', vertelt Bruinja, maar 'alle dichters schrijven verschillend.' Dat is belangrijk te beseffen wanneer redacties dichters benaderen voor een bijdrage. Zoals Ellen Deckwitz het in *nrc.next* schreef: 'Een gedicht is een maakwerk waaraan een emotioneel en rationeel proces ten grondslag ligt. Dat kan kort duren, maar meestal uren en soms zelfs jaren.'¹⁷⁶ De *In Verse*-producties kostten vijf maanden, vertelden Olkowski en Genoways in interviews. Olkowski: 'Elk van de dichters zei: 'Als je het ooit weer wilt doen, geef de dichters dan meer tijd!' Het kostte al veel tijd. Ik verzamelde opnamemateriaal in Troy en daarna moest ik wachten tot de gedichten gemaakt waren.' Enige nuancering is op zijn plaats: in de vijf maanden werken aan *In Verse*, werkten alle betrokken uiteraard ook aan ander werk en Olkowski berichtte op de radio herhaaldelijk over Troy.

Kunnen dichters over alle onderwerpen gedichten schrijven, ook als het móet? Niet alle dichters kunnen dat, althans niet wanneer het afhangt van een strakke deadline. De vroegere Dichter des Vaderlands Driek van Wissen had regelmatig grote moeite om snel op bepaalde onderwerpen te reageren. Als geen sprake is van een strakke deadline, ligt het voor de meeste dichters anders. Dan is het alleen de vraag of een dichter bereid is om over een vaststaand onderwerp te schrijven. Van

¹⁷⁵ Moll, M. (2013, 2 februari). 'Ik kan niet zeggen dat het gezond was'. Uit: *Algemeen Dagblad*

¹⁷⁶ Deckwitz, E. (2015, 6 augustus). Over ie-de-re komma is nagedacht. Uit: *nrc.next*

Adrichem zou alleen kunnen gedichten kunnen schrijven over onderwerpen die aansluiten bij zijn interesses. Bruinja vindt die gevallen lastig, maar 'Het onderwerp kan me dan niet liggen, in de taal gebeurt toch wat als ik iets lees over iemand of als iemand spreekt. Het is niet per se de betekenis maar wel de taal waardoor ik als dichter gepakt kan worden.'

Een korte helicopterronde boven het poëzielandschap bevestigt dat gedichten over álles (expliciet) kunnen gaan. In hoofdstuk drie werden enkele voorbeelden genoemd: geld en het bankwezen, de mentaliteit van een volk, het gevangeniswezen, vluchtelingenstromen, et cetera. De gedichten op Die Zeit Online verslaan politieke ontwikkelingen, de eerder genoemde Serge van Duijnhoven schreef in de jaren '90 over de Balkanoorlog, Xavier Roelens en Maartje Smits betrokken natuur en milieu in gedichten, Kwame Dawes schreef over (over)leven met HIV, enfin, geen onderwerp is een probleem.

5.6 Het nut van gedichten in de journalistiek

In hoofdstuk twee zijn veel functies van gedichten in de journalistiek blootgelegd: poëzie-educatie, genrediversificatie, de stimulering van publieksparticipatie, en inhoudelijk kunnen ze amuseren, portretteren, eren, mobiliseren, helpen verwerken, agenderen, een ander perspectief geven, laten invoelen, analyseren, opiniëren, samenvatten en vanuit andere blikken nog wel meer. De humor-, opinie-, invoel- en perspectiefverrijkingsfuncties werden door de geïnterviewden ook genoemd. Een paar van hen noemden daarnaast een functie die niet eerder werd vermeld. Poëzie werkt vertragend in een context van het snelle nieuws in bijvoorbeeld Dit is de Dag en het NRC Handelsblad. Die vertraging kan eveneens opgevat worden als een algemene functie van gedichten in de journalistiek.

Onder perspectiefverrijking is te scharen wat Van Adrichem noemt een "lyrische correctie" van of aanvulling op de representaties van de massamedia'. Dat komt onder meer tot uiting in documentaire poëzie, een terrein waar Van Adrichem bekend mee is als poëziekenner. In 2010 organiseerde de Amsterdamse poëziestichting Perdu een discussieavond over documentaire poëzie, de "poëzie van de werkelijkheid". 'Hoewel er vele vormen en gedaantes van documentaire poëzie bestaan, pakweg van reisreportagegedichten tot activistische working class-poëzie, bespeurden we een gedeelde politiek-maatschappelijke ambitie: documentaire poëzie wil de dominante representaties van de massamedia corrigeren', zegt Van Adrichem daarover. Blanken denkt er hetzelfde over als Van Adrichem: 'Poëzie kan de werkelijkheid, zoals die wordt aangeboden door de journalistiek, een stuk completer maken.'

Poëzie als 'tegenstem' (Blanken), een 'andere bril' (Heuvelman), 'herschikker' van materiaal (Bruinja) of hoe je de verdieping die het biedt ook wilt noemen; het is mogelijk dankzij de artistieke vrijheid die dichters hebben en door de afwijkende omgang met de taal. Taal die daardoor onder meer muzikaler is. 'Ik denk dat poëzie iets vermag dat andere taalregisters niet vermogen. Er is geen enkele reden om de poëzie uit te sluiten van de taalregisters die je journalistiek kunt inzetten', zegt Van den Berg. 'Je zit met een gedicht sneller op de duiding, maar niet per se. Ook een gedicht kan registrerend zijn, en juist door zijn taal toch iets toevoegen. Ik geloof ook dat het journalistieke genre op sommige momenten tekort schiet in hoe het nieuws aanvoelt. Hierin bestaat denk ik echt een functie voor een journalistiek medium.'

Onafhankelijk is hij natuurlijk niet wanneer Bruinja zegt dat het hem een goede zaak lijkt als journalistieke media vaker gedichten publiceren of uitzenden. 'Dan lezen meer mensen gedichten.' Zo houdt ook Monna het voor mogelijk dat de poëzie profiteert bij een inbedding in de journalistieke berichtgeving. 'Ik denk dat het publiek poëzie meer als een vanzelfsprekendheid zou kunnen gaan zien.' Het gaat echter tevens om een ideaal als het aan Bruinja ligt: 'ik geloof dat het lezen van gedichten goed voor je is, voor je algemene ontwikkeling, voor een andere kijk op taal en op de wereld.' 'Poëzie kan [...] het leven aangenaam maken', besluit Blanken.

Samensmelting

6 Conclusie: hoe kunnen gedichten de journalistiek verrijken?

- 6.1 Een samensmelting van poëzie en journalistiek 69
- 6.2 Gedichten als verhalende journalistiek 69
- 6.3 Gedichten als autonome artikelen en in andere vormen 70
- 6.4 De functies van gedichten in de journalistiek 71
- 6.5 'Geen enkele reden om poëzie uit te sluiten' 72
- 6.6 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek 72

Ze lagen naast elkaar en hielden elkaars hand vast. Het allerlaatste snippertje licht gaf op magische wijze reliëf aan de rest van de maan. Zoals een zaklamp onder iemands kin heel het gezicht beeldhouwt, zo kwam het hele maanoppervlak naar voren.

De voormalige hoogleraar journalistiek Bill Knight schreef: 'What distinguishes poetry from journalism, aside from obvious distinctions of form – uses of words, patterns of words, sequences of words – is not a difference in kind but a difference in focus. Journalism is concerned with the look of the world; poetry with the feel of the world. [...] Journalism is mainly explicit and plain; poetry mostly is implicit and suggestive.' Hij citeerde ook dichter-journalist Archibald MacLeish, die over het verschil in focus zei: 'The journalist has to get it right. That is what he works at. That is his trade. Not so – or not necessarily so – the poet.'¹⁷⁷

Het schetst de verschillen tussen journalistiek en poëzie, en het zijn grote verschillen, maar ze sluiten gedichten in de journalistiek niet uit. Sterker: Knight noemt journalistiek en poëzie twee methoden om over de waarheid te schrijven. De Amerikaanse journalist Ted Genoways vertrouwt dichters dan ook volledig: 'Lots of people think poets are mere interpreters of their own experience and, thus, are the ultimate unreliable narrators.' (Denk aan de woorden van Gerrit Komrij: 'Poëzie is je vriend niet, poëzie is de valse waakhond in je tuin.') Genoways vervolgt: 'They sing clearly but only for themselves. In my experience, though, poets are singularly determined to tell the truth – to find the moment that distills an entire experience, the exact word to convey a feeling – and to share that truth with anyone who will listen.'¹⁷⁸ Juist door de verschillen in focus en taalomgang kunnen gedichten de journalistieke berichtgeving verrijken.

6.1 Een samensmelting van poëzie en journalistiek

Twee ontwikkelingen, de ene in de journalistiek en de andere in de poëzie, maken een samensmelting van gedichten en journalistiek mogelijk, zelfs aannemelijk. In de poëzie in Nederland en Vlaanderen is sinds de jaren '90 sprake van toenemend expliciet politiek engagement en actualiteitsengagement; het nieuws en de actuele ontwikkelingen die de journalistiek dagelijks verslaat, worden steeds vaker ook verslagen door de poëzie.

De mooiste voorbeelden hiervan zijn de gedichten van instituutdichters – Dichters des Vaderlands, stads- en dorpsdichters, mediumdichters – die frequent door journalistieke media gepubliceerd worden. Maar het houdt niet op bij de instituutdichters; veel ongebonden dichters tonen zich in hun werk expliciet betrokken bij de actualiteiten. De poëzie zet stappen richting de journalistiek.

En de journalistiek zet stappen richting de poëzie. Die stappen zijn het gevolg van trends als creativiteit en betrokkenheid, die de journalistiek flink veranderen. Uit onder meer deze twee trends is dan ook de verhalende journalistiek ontstaan, waarin journalisten gebruik maken van literaire technieken om de lezer, luisteraar en kijker een aangenaam journalistiek verhaal te bieden dat focust op het kleine en daarmee een grote ontwikkeling inzichtelijk maakt.

6.2 Gedichten als verhalende journalistiek

Een creatieve, betrokken, verhalende journalistiek: waar leidt dat toe? Tot verhalende journalistiek verrijkt met gedichten. Gedichten die eveneens gepaard gaan met creativiteit, betrokkenheid en literaire (én poëtische) technieken. Verhalende journalistiek met gedichten kwam in Nederland en Vlaanderen tot nog toe nagenoeg niet voor, in de Verenigde Staten wel en voorbeelden als HOPE, Voices from Haiti en In Verse geven genoeg mogelijkheden tot bijzondere verrijking van de journalistiek in onze Lage Landen.

HOPE, Voices from Haiti en In Verse zijn bijzonder interessante, verhalend journalistieke projecten die om meer bekijks van journalisten roepen. Ze tonen duidelijk hoe gedichten de journalistieke berichtgeving kunnen verrijken. Niet voor niets heeft de Nieman Foundation van de Harvard-universiteit er uitvoerig over bericht. De projecten draaien voornamelijk op toegankelijkte,

¹⁷⁷ Knight, B. (z.d.). *MacLeish in McLuhan's World. Poetry and Journalism*. Verkregen: 12 april 2016

¹⁷⁸ Olkowski, L., e.a. (2009, 6 november). *In Verse: The Making of "Women of Troy"*. Verkregen: 21 april 2016

verslaggevende poëzie die gebaseerd is op de waarnemingen die de betrokken dichters – Kwame Dawes, Susan Somers-Willett en Natasha Tretheway – ter plekke deden, op interviews die zij en journalisten met hun onderwerpen hielden en op uiteenlopende achtergrondinformatie. De gedichten zijn aangevuld met foto's, audio, video, interviews en journalistieke achtergrondartikelen.

De projecten vormen behalve een mooie, veelzijdige manier van journalistieke berichtgeving, een krachtige manier van journalistieke berichtgeving, juist dankzij die veelzijdigheid, dankzij de multimediale (audiovisuele) uitvoering, en dankzij de betrokkenheid die ze vragen. Onder meer door de toegankelijke gedichten worden de onderwerpen begrijpelijk, tastbaar en invoelbaar voor het publiek. De multimediale vorm brengt het onderwerp dicht bij het publiek, maakt de beleving intens en vervolgens raakt het publiek betrokken bij de onderwerpen en wordt het verder aan het denken gezet.

Kwame Dawes zei het mooi: 'Wat belangrijk is in zowel de journalistiek als de poëzie is het vinden van begrip, van inlevingsvermogen. Om een situatie waarover je wilt schrijven recht te doen heb je empathie nodig, en die hangt weer samen met verbeeldingskracht.'¹⁷⁹ Of neem Andrea Pitzer die als journaliste voor de Nieman Foundation stelde dat HOPE en In Verse de onderwerpen genuanceerder en levendiger maken dan veel andere journalistiek dat doet.¹⁸⁰

Hoewel gedichten in de verhalende journalistiek een geweldige verrijking kunnen zijn, is het volgens Andrea Pitzer het gebied van maar een kleine groep dichters en journalisten. Zoals ze op 5 mei 2016 in een email aan mij schreef: 'I think narrative poetry in a journalistic reportage mode is the province of only a few people, and due to the speed of the news cycle and the challenges of writing quality poetry it's likely to remain a boutique approach to the news.' Poëzie als verhalende journalistiek is dus een optie voor een groep ingewijden. Desalniettemin lijkt niets initiatieven op eigen bodem met gedichten in verhalende journalistiek in de weg te staan.

Het is eerder onlogisch dat ze niet eerder van de grond kwamen. Media als De Correspondent, nrc.next, Hard//Hoofd, de VPRO, de Standaard, MO, Charliemag.be lijken geschikt, maar in principe kunnen alle journalistieke media met een website – van internationaal tot lokaal – een multimediaal, verhalend journalistiek project met gedichten publiceren en uitzenden. Laat staan: samenwerkingen van media. Betrokkenen uit de journalistiek en de poëzie in ons taalgebied zijn het erover eens dat gedichten als verhalende journalistiek mogelijk zijn en aantrekkelijke kansen bieden.

6.3 Gedichten als autonome artikelen en in andere vormen

Gedichten kunnen de journalistiek op meer manieren verrijken dan als verhalende journalistiek. Wat al gebeurt, en wat vaker kan gebeuren nu dichters toenemend expliciet geëngageerd zijn bij de actualiteit, is dat gedichten als autonoom artikel worden gepubliceerd of uitgezonden. Zo publiceren veel kranten de gedichten van de Dichters des Vaderlands, stadsdichters en dorpsdichters. Sommige media hebben een dichter in dienst, de mediumdichter, van wie ze de gedichten publiceren of uitzenden. In andere gevallen betreft de publicatie of uitzending van gedichten spontane inzendingen van dichters (of journalisten of publiek).

Tevens kunnen gedichten gepubliceerd of uitgezonden worden als onderdeel van een combirubriek met een foto – denk aan de rubriek Dichter op het Nieuws van het Nederlands Dagblad – een (min of meer) journalistiek artikel – zoals in Poetry Pairings van The New York Times, Groen Gedicht van Trouw en Woensdag Gedichtdag van nrc.next – of iets anders. Daarnaast zijn er voorbeelden van speciale projecten waarin gedichten de journalistieke berichtgeving verrijken, bijvoorbeeld de Serie Politik und Lyrik waarvoor dichters maandenlang de politiek in Duitsland becommentarieerden, of de

¹⁷⁹ Jaeger, T. (2013, 13 juni). Poëzie in een strak reggaeritme. Uit: NRC Handelsblad

¹⁸⁰ Pitzer, A. (2010, 21 januari). Poetry as narrative journalism? You'd be surprised. Verkregen: 21 april 2016

bijlage What fell apart, what came together van The New York Times waarin de val van de Berlijnse muur werd herdacht in een aantal gedichten.

Wat de geschreven pers betreft: gedichten hoeven natuurlijk niet slechts als leesbare tekst gepubliceerd te worden. Er zijn vele mogelijkheden met gedichten in audio en video en interactieve vormen. Hard//Hoofd loopt wat dat betreft vooraan, maar er mag meer bewustzijn komen van de grote mogelijkheden die websites bieden, zeker gezien de voordelen van audiogedichten en de aanvulling van fotografie of video.

6.4 De functies van gedichten in de journalistiek

Gedichten hebben enkele algemene functies in de journalistiek die niet inhoudsgebonden zijn. Allereerst zijn gedichten onderscheidbaar van andere tekstgenres zoals een verslag, een verhaal, een interview of een reportage, waardoor gedichten leiden tot genrediversificatie wanneer gepubliceerd of uitgezonden door journalistieke media.

Door hun opvallende karakter kunnen gedichten, te midden van journalistieke berichtgeving, de algemene functie van vertraging hebben, zoals verschillende geïnterviewden opmerkten. Het meest valt de vertragende functie op te midden van snelle berichtgeving, zoals in dagbladen en actualiteitenrubrieken op radio en televisie.

Een andere algemene functie is, gewild of ongewild: cultuureducatie. Poëzie is een kunstvorm en een cultuuruiting. Een kleine groep mensen heeft zich erin gespecialiseerd en ontwikkelt het genre. Wanneer journalistieke media gedichten publiceren of uitzenden, wordt daarmee onvermijdelijk het publiek geïnformeerd over poëzie. Het wordt geconfronteerd met de specialiteiten van een kunstzinnig genre, en met de stijl van de dichters.

Gedichten kunnen de algemene functie van publieksbinding hebben, want gedichten kunnen ingezet worden ten bate van publieksparticipatie. Publieksbinding ontstaat als een redactie het publiek de mogelijkheid geeft gedichten in te zenden, maar het hoeft niet per se op die manier. Een gedicht kan sowieso al tot publieksparticipatie leiden, omdat gedichten vragen om de invulling van de lezer/luisteraar. “Cool media” zou Marshall McLuhan gedichten noemen, want ze betrekken het publiek en zetten het publiek verder aan het denken.

Behalve algemene functies hebben gedichten specifieke functies. Dat zijn de inhoudsgebonden functies. Deze functies zijn bijzonder belangrijk om te doorgronden, want ze maken begrijpelijk hoe gedichten inzetbaar zijn in journalistieke context, ofwel hoe gedichten de journalistieke berichtgeving kunnen verrijken.

Sommige gedichten met een specifieke functie hebben alleen een logische, ondersteunende rol. Hier gaat het om gedichten gepubliceerd of uitgezonden als onderdeel van een groter item, bijvoorbeeld van een recensie of een nieuwsartikel. Deze gedichten kunnen dienen als ondersteuning van poëzierecensies, ter ondersteuning van cultuureducatie en als nieuwsfeit, dus als completering van een nieuwsbericht.

Andere, minder voor de hand liggende, specifieke functies kunnen voorkomen bij zowel gedichten die als autonoom artikel of item gepubliceerd of uitgezonden zijn als bij gedichten die onderdeel uitmaken van een groter artikel of item. Zo kunnen gedichten amuseren, portretteren, eerbewijzen, mobiliseren, helpen verwerken, agenderen, een ander perspectief bieden, situaties invoelbaar maken, een analyse presenteren, opiniëren en samenvatten. Onder het bieden van een ander perspectief kan ook worden verstaan een correctie op de representaties van de werkelijkheid door de media, zoals het duidelijkst het geval is bij documentaire poëzie.

6.5 'Geen enkele reden om poëzie uit te sluiten'

Doordat gedichten op een afwijkende manier omgaan met taal – ze bevatten strofen, witregels, enjambement, en nader bekeken: ritme, beeldspraak, rijm, afwijkende interpunctie en herhalingen – is het een kunstvorm en in kunst is meer mogelijk. Gedichten is, net als columns, inhoudelijk (én qua vorm) een grote vrijheid gepermitteerd. Bovendien brengt de andere omgang met taal de lezer of luisteraar op een ander, vaak emotioneel niveau. 'I stand as a witness to the silences – to what goes unspoken and ignored – to the things that float away as if insubstantial but that are filled with the simple breaths of people trying to make sense of their existence', schrijft dichter-journalist Kwame Dawes over zijn werk voor HOPE. 'This act of witnessing allows us to reach to other levels of meaning that can only be reached through the poem.'¹⁸¹ Niveaus die dus alleen gedichten kunnen bieden.

Cultuurredacteur van het Nederlands Dagblad, Rien van den Berg, denkt dat gedichten een journalistieke functie kunnen hebben, dat ze zelfs een journalistiek genre kunnen zijn. 'Ik denk dat poëzie iets vermag dat andere taalregisters niet vermogen. Er is geen enkele reden om de poëzie uit te sluiten van de taalregisters die je journalistiek kunt inzetten. Je zit met een gedicht sneller op de duiding, maar niet per se. Ook een gedicht kan registrerend zijn, en juist door zijn taal toch iets toevoegen. Ik geloof ook dat het journalistieke genre op sommige momenten tekort schiet in hoe het nieuws aanvoelt. Hierin bestaat denk ik echt een functie voor een journalistiek medium. [...] Poëzie kan een journalistiek genre zijn.'

(Meer) gedichten in de journalistiek, heeft het publiek daar zin in? De reacties op de verhalend journalistieke projecten HOPE en In Verse waren enthousiast, hetzelfde geldt voor de reacties op bijvoorbeeld de rubriek Dichter op het Nieuws van het ND. Betrokkenen uit de journalistiek denken dat een groot deel van het publiek van journalistieke media open staat voor gedichten en wanneer die stevast gepubliceerd of uitgezonden worden, went het publiek daar vanzelf aan. Gedichten in de journalistiek zijn liefst toegankelijk of hebben op zijn minst een context, want zoals de journalistiek helder tegemoetkomt aan de nieuwsgierigheid van de mens, zullen gedichten in de journalistiek onderscheidbare interpretaties moeten bieden van wat ze communiceren over de actualiteiten. Tenzij de gedichten puur als kunst gepubliceerd of uitgezonden worden.

6.6 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Verplichte kost voor elke verhalend journalist, voor elke redactie die gebruik wil maken van gedichten en voor elke dichter die zich aan een journalistiek project wil wagen, zijn het geweldige interview van Benjamin DeMott met journalist en dichter Archibald MacLeish in The Paris Review uit 1974, het project 'HOPE' van Kwame Dawes en de In Verse-producties. Het interview met MacLeish is een boeiende reflectie van een dichter die de actualiteit opzoekt en het is ook online te vinden.¹⁸² En lees eens Dawes' reflectie 'Bearing witness' op zijn verhouding tot poëzie en journalistiek.

Mogelijkheden tot vervolgonderzoek op het kruispunt van journalistiek en poëzie zijn er zat. Bijvoorbeeld: leveren gedichten journalistieke media extra bestaanszekerheid op of kosten ze dat? Daaraan gaat de vraag vooraf wanneer publiek van journalistieke media de gedichten waardeert.

Interessant om uit te pluizen is wat de gevolgen zijn voor de receptie van de berichtgeving wanneer deze is verrijkt met gedichten. Hetzelfde kan trouwens onderzocht worden waar het gaat om verhalende vormen in de journalistiek. Of verhalende vormen van journalistiek waar zelfs kunst aan te pas komt.¹⁸³ Worden journalistieke media niet té creatief? En zo nee, welke functies en vormen krijgt de journalistiek dan?

¹⁸¹ Dawes, K. (2010, 7 september). *Bearing Witness: The Poet as Journalist*. Verkregen: 29 april 2016

¹⁸² Zie: *The Paris Review*

¹⁸³ Blanding, M. (2016, 28 maart). *Journalism and Art: Complementary and Collaborative Storytelling*. Verkregen: 12 mei 2016

Mijn gedachten gaan in het bijzonder naar De Correspondent die, zoals ik in de inleiding al aanhaalde, op 1 januari 2016 pure fictie van David van Reybrouck online zette; fictie dat geen enkel verband met de actualiteit kent (behalve de actualiteit van de taboedoorbraak zelf, jazerker).¹⁸⁴ Ik vraag me af of het verstandig is om de relatie met de dagelijkse actualiteit en de feiten waaruit die bestaat te verkleinen en om als journalistiek medium deels op te schuiven naar een literair medium. Maar De Correspondent hoeft nu ook niet slechts als een journalistiek platform beschouwd te worden.

Mijn onderzoek is gelaagd geworden, zoals ook de citaten uit Van Reybroucks liefdesverhaal dat – nog meer – zijn geworden in de context van deze scriptie. Terwijl ik onderzoek hoe gedichten de journalistiek kunnen verrijken en die verrijkingsmogelijkheden bloot kwamen te liggen, begon dit onderzoek een andere vraag te reciteren: ‘Durven de twee eindelijk echt voor elkaar te kiezen?’ Van Reybrouck begint zijn fictieverhaal met de woorden: ‘Een mooi einde’. Nu mijn onderzoek geëindigd is, hoop ik van de werkelijkheid, voor de journalistiek, een mooi begin.

‘The most famous statements about poetry and journalism hide an equation inside an opposition: “It is difficult/ to get the news from poems/ yet men die miserably every day/ for lack// of what is found there” (William Carlos Williams). Or else they hide an opposition inside an equation: “Poetry is news that stays news” (Ezra Pound)’, signaleert de gerenommeerde, Amerikaanse literatuurcriticus Stephen Burt in een artikel over gedichten en het nieuws.¹⁸⁵ Hij concludeert uiteindelijk: ‘Maybe the poems that stay news (because of how they say a thing) can speak to the way that we learn from the news after all.’

¹⁸⁴ Reybrouck, D. van (2016, 1 januari). Een nieuw jaar, een nieuw begin. Tijd voor een liefdesverhaal. / De Meeuwen. Verkregen: 12 april 2016

¹⁸⁵ Burt, S. (2013, 13 juni). Poetry: the news that stays the news. Verkregen: 21 april 2016

Terugblik

7 Nawoord (met liefde gemaakt)

Leed, verdriet, stress en zweet kende dit afstudeerproject, uiteraard. In het kwadraat. Perioden van furie en euforie inclusief rusteloze benen en eureka-wanen volgden vloeiend perioden op van stress en miserie inclusief nachtmerrienachten en haaruitval. Ik overdrijf nauwelijks. Motivatie en discipline vergingen en herrezen. Meerdere vraagstukken ontpopten tot plannen die uiteindelijk voor mij niet spannend genoeg bleken of nagenoeg niet te beantwoorden.

Een ding wist ik zeker: ik wilde een onderwerp dat mij echt boeide, een onderwerp dat me voldoening zou geven. Als faalangstige perfectionist legde ik echter de lat steeds te hoog. Tot het vraagstuk zich aandiende waaruit deze scriptie geboren werd, waaraan ik met veel plezier en verwondering heb gewerkt. Achteraf bezien is het een onvermijdelijk onderwerp, voor mij als poëzieliefhebber. Ik kan alleen maar met een witregel uitdrukken hoe blij ik ben dat het afstudeerproject nu af is, ook na de laatste weken van tegenspoed – printer kaputt, interviews die niet doorgaan, defecte schoolpasjes en ziekte.

Eigenlijk heb ik, om die blijdschap uit te drukken, een witte pagina nodig, maar dat is dramatiek.

Dit onderzoek heeft me inzichten opgeleverd die ik niet had willen mislopen. Ik ben geconfronteerd met uitputtend onderzoek en de gevolgen daarvan, het maken van moeilijke keuzes, het strijden met het luie en angstige zelf van de mens, het omzetten van frustratie in motivatie, het nader kennismaken met de functies die de journalistiek met voorbedachte rade én min of meer onwetend inzet, en met poëzie, de verschillende soorten, de functies en ontwikkelingen.

Grappig genoeg herinnerde het onderzoek mij eraan dat ik eens met een gedicht het nieuws heb becommentarieerd, op radio Gelderland. Ik was op mijn middelbare school en werd vanuit het niets gebeld door de redactie – of ik een gedicht wilde voordragen uit een waarlijk jeugdzondig, in eigen beheer uitgegeven bundeltje, met teksten die iets weg hadden van gedichten. Dat ene gedicht betrof het geweld in onder meer Irak, waardoor het aansloot bij de actualiteit van dat moment, in 2009. Helaas en gelukkig kon ik de opname niet meer traceren.

Nu wil ik graag dankbaarheid uiten. Ik dank hartelijk de geïnterviewden voor het delen van jullie tijd en visie. Ik dank hartelijk Arnoud van Adrichem, Menno van der Beek, Rien van den Berg, Sarah Geis, Folkert Jensma, Frank Keizer, Mark Kramer, Sylvie Marie, Lu Olkowski, Andrea Pitzer, Verandah Porche, Merijn Schipper en Samuel Vriezen voor het behulpzame delen van noodzakelijke informatie. Ik dank hartelijk mijn begeleider Johan voor je essentiële steun bij mijn afstudeerstrijd. Ik dank hartelijk Bartho voor je motiverende feedback. Ik dank mijn ouders, broers, zussen en andere familie en vrienden, in het bijzonder Tijs, Tim, Huub, Roald, Klarinda, Annemijn, Carina, Bernhard, Soufian en Mohamed, hartelijk voor jullie steun.

Met ruim een jaar studievertraging achter de rug en het gevoel van wanhoop in mijn middenrif, creëerde ik een motivatiebron om de studie tot een gelukkig einde te brengen. Aan het einde van de regenboog wacht altijd een pot vol goud. Mijn pot vol goud is een parachutesprong. Één, twee, drie...

Wat vooraf ging

8 Bronnen en literatuur

Boeken, rapporten en scripties

- Adrichem, A. van (2015). Geld. Amsterdam: Atlas Contact
- Antonissen, Dimitri (2010). Schrap me. Nijmegen: Wintertuin
- Bardoel, J., Wijfjes, H., e.a. (2002). Journalistieke cultuur in Nederland. Amsterdam: Amsterdam University Press
- Belgers, J. (2012). Persoonlijke journalistiek: over een nieuwe stroming literaire journalistiek in Nederland (Scriptie). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Blanken, H. & Jong, W. de (2014). Handboek verhalende journalistiek. Amsterdam: Atlas Contact
- Bork, G.J. van en Laan N.T.J. (2010). Van romantiek tot postmodernisme. Opvattingen over Nederlandse literatuur. Bussum: Coutinho
- Boynton, R.S. (2005). The new new journalism. New York: Knopf Doubleday Publishing Group
- Bronzwaer, W. (1993). Lessen in lyriek. Nijmegen: Sun
- Bruin, A. de (2011). Verhalen die de wereld verklaren. Literaire journalistiek is de toekomst van de journalistiek (Scriptie). Ede: Christelijke Hogeschool Ede
- Buelens, G. (2008). Oneigenlijk gebruik. Over de betekenis van poëzie. Nijmegen: Vantilt
- Casteren, J. van (2005). Een vreselijk land. De mooiste journalistieke verhalen van Nederland. Amsterdam: Prometheus
- Ceelen, H. & Bergeijk, J. (2007). Meer dan de feiten. Amsterdam: Fosfor
- Coninck, H. de (1983). Over de troost van pessimisme. Essays. Antwerpen: Manteau
- Dale Nelson, W. (2007). Gin Before Breakfast. The Dilemma of the Poet in the Newsroom. New York: Syracuse University Press
- Deuze, M. & Blanken, H. (2007). PopUp. De botsing tussen oude en nieuwe media. Amsterdam: Atlas
- Drok, N., e.a. (2010). Bakens van betrouwbaarheid. Een onderzoek naar verschuivende journalistieke kwalificaties. Zwolle: Christelijke Hogeschool Windesheim
- Groenewegen, H. (2012). Met schrijven zin verzamelen. Over poëzie in de Lage Landen. Amsterdam: Wereldbibliotheek
- Gutkind, L. (2012). You Can't Make This Stuff Up. Boston: Da Capo Press
- Gyssels, B. (2009). Literaire journalistiek in Vlaanderen (Scriptie). Brussel: Erasmushogeschool Brussel/Universitaire Associatie Brussel
- Hanlo, J. (2009). Tjielp tjielp. Amsterdam: G.A. Van Oorschot
- Hart, K. 't (2016). De 100 beste gedichten voor de VSB Poëzieprijs 2016. Amsterdam: De Arbeiderspers
- Hirsch, L. (2012). Dolhuis. Amsterdam: De Arbeiderspers
- Hof, T. van 't (2007). Je komt er wel bovenop. Amsterdam: Stanza
- Hunter, M.L. & Sengers, L. (2013). The Story Tells the Facts. Structuring and composing investigative narratives. Londen: Centre for Investigative Journalism
- Joosten, J. (2003). Onttichting. Essays over eigentijdse poëzie en poëziekritiek. Nijmegen: Vantilt
- Keeble, R.L. & Tulloch, J. (2012). Global Literary Journalism: Exploring the Journalistic Imagination. New York: Peter Lang Publishing Group
- Komrij, G. (2000). Alle gedichten tot gisteren. Amsterdam: De Arbeiderspers
- Komrij, G. (2000). Poëzie is geluk. Amsterdam: Bert Bakker
- Kovach, B. & Rosenstiel, T. (2014). The elements of journalism. What newspeople should know and the public should expect. New York: Three Rivers Press
- Kramer, M. (2007). Telling True Stories. A Nonfiction Writers' Guide from the Nieman Foundation at Harvard University. New York: Plume Books
- Kussendrager, N., Van der Lugt, D. & Verschoor, B. (2014). Basisboek journalistiek. Achtergronden, genres, vaardigheden. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers

Lucebert (2011). Verzamelde gedichten. Amsterdam: De Bezige Bij

Maarse, G. (2009). De poëzie ligt op straat. Een onderzoek naar literaire journalistiek in dag- & weekblad (1960-2009) (Scriptie). Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam

Nauta, N. (2006). Dit is een regel. Haarlem: Uitgeverij Holland

Papenhove, F. (2011). Zweep je beste been voor. Prozagedichten. Amsterdam: Van Gennep

Perquin, Ester Naomi (2012). Celinspecties. Amsterdam: Van Oorschot

Pluijm, C. van der (2003). Schrijven van gedichten en verhalen. Amsterdam: LJ Veen

Prenger, M. (2014). Sterke verhalen. Een verkenning van de huidige ervaring van verhalende journalistiek in Nederland (Scriptie). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam

Riet, G. van & Baas, K. (samenstelling)(2009). Elke dag... dichter bij de dag. Barneveld: Brandaan

Roelens, X. (2012). Stormen, olieklekken, motetten. Antwerpen: Contact

Scholten, H. (1989). Lyriek is de moeder der politiek. Opstellen over literatuur. Baarn: De Prom

Schotanus, Y. (2010). Dichten doe je zo. Poëtische technieken en hoe ze te gebruiken. Amsterdam: Augustus

Spronsen-Monster, L. van (2013). Journalistiek en Fictie. Zijn wij beter? (Scriptie). Ede: Christelijke Hogeschool Ede

Tellegen, T. (1998). Gewone gedichten. Amsterdam: Querido

Theunynck, P. (2010). Naar een nieuw zeeland. Amsterdam: Wereldbibliotheek

Tonnard, E. (2011). Enduring Freedom. The Poetry of the President. Leerdam: The Conqueror Edition

Vaessens, T. (2006). Ongerijmd succes. Poëzie in een onpoëtische tijd. Nijmegen: Vantilt

Vos, M. (2015). Oorlogspaarden tot in de buitenwijken. Amsterdam: Leesmagazijn

Vriendt, M. de (2010). Literaire journalistiek in Vlaanderen: hoezeer (onder)ontwikkeld? (Scriptie). Gent: Universiteit Gent

Waal, H. van der & Lindner, E. (2009). De kunst van het dichten. Amsterdam: Querido

Werf, L. van der (2016). Heb lief. Amsterdam: Meulenhoff

Wijk, Kees van (2014). De media-explosie. Trends en issues in massacommunicatie. Amsterdam: Academic Service

Wouters, L. (2012). Is literair journalistiek schrijven aan te leren? (Scriptie). Ede: Christelijke Hogeschool Ede

Wright, C.D. (2007). One big self: an investigation. Port Townsend: Copper Canyon Press

Krant- en tijdschriftartikelen

Adrichem, A. van, Keizer, F. & Vriezen, S. (2010). De poëzie van de werkelijkheid. Over documentaire poëzie. Uit: Parmentier, jaargang 19, nr. 1

Beek, M. van der (2016, 21 mei). Dichter op het nieuws: In Arcadia. Uit: Nederlands Dagblad

Bosma, M. (2016). Meesterverteller worden? Uit: Villamedia, jaargang 8, nr. 2

Buiting, M. (2015, 29 januari). Aantal stadsdichters naar record. Uit: De Volkskrant

Bukhari, A. & Pous, I. de (2011, 10 juni). Poëzie is de motor achter de revolutie in Jemen. Uit: De Volkskrant

Deckwitz, E. (2015, 23 april). Poëzie is: baden, zwemmen in een weldaad van woorden. Dichten met Deckwitz. Uit: nrc.next

Deckwitz, E. (2015, 16 juli). Poëzie over 9/11, MH17 en de Grieken. Dichten met Deckwitz. Uit: nrc.next

Deckwitz, E. (2015, 6 augustus). Over ie-de-re komma is nagedacht. Uit: nrc.next

DeMott, B. (1974). Archibald MacLeish, The art of poetry No. 18. Uit: The Paris Review, jaargang 21, nr. 58

Dijk, Y. van (2013, 25 januari). De opkomst van de voxpop-poëzie. Uit: nrc.next

Fagel, E. (2002). 'Ik lig hier het bevlogene van zwaluwen te bestuderen.' Over poëzie en engagement. Uit: Voors, jaargang 20

Jaeger, T. (2013, 13 juni). Poëzie in een strak reggaeritme. Uit: NRC Handelsblad

Komrij, G. (2003, 25 februari). Oorlogssonnetje. Uit: NRC Handelsblad

Krog, A. (2013, 7 december). Klaagzang. Uit: nrc.next

Magi, J. (2014, 1 oktober). Poetry in light of documentary. Uit: Chicago Review

Metres, P., (2010). Van Reznikoff tot Public Enemy. De dichter als journalist, geschiedschrijver, agitator. Uit: Parmentier, jaargang 19, nr. 1

Moll, M. (2013, 2 februari). 'Ik kan niet zeggen dat het gezond was'. Uit: Algemeen Dagblad

Monna, J. (2011, 8 oktober). Een witregel hier en daar, en klaar! Uit: Trouw

Monna, J. (2010, 26 juni). Klein venster op de grote wereld. Uit: Trouw

Rijghard, R. (2004, 3 december). 'Ik zei: ik doe het wel'; Komrij neemt afscheid als Dichter des Vaderlands. Uit: NRC Handelsblad

Roodnat, J. (2013, 31 januari). Laat 't vaderland Dichter des Vaderlands kiezen; NRC gaat uit. Uit: NRC Handelsblad

Saarloos, S. van (2014, 19 juli). Gedicht. Uit: nrc.next
 Steinz, P. (2000, 27 januari). Ambassadeur voor de hele poëzie; Gerrit Komrij over het Dichterschap des Vaderlands. Uit: NRC Handelsblad
 Swanborn, P. (2014, 10 mei). De mysterieuze schoonheid van België's Dichter des Vaderlands. Uit: De Volkskrant
 Tonnard, E. (2010). Wilde dieren duiken op in steden. Uit: Parmentier, jaargang 19, nr. 1
 Vegter, A. (2014, 27 november). O Jules, o sik, o smoel; o king, o clown, o groove. Kutgedicht. Uit: NRC Handelsblad
 Vegter, A. (2015, 1 maart). Erken. Uit: NRC Handelsblad
 Vegter, A. (2015, 6 maart). Het geheim van de boekhandelaar. Uit: NRC Handelsblad
 Vegter, A. (2015, 2 juli). De Overkant. Uit: NRC Handelsblad
 Vegter, A. (2015, 14 november). Het monster van de angst. Uit: NRC Handelsblad
 Velzen, J. van (2014, 2 september). 'Eerste gedicht' Hugo Claus blijkt vertaling. Uit: Trouw
 Vink, J. (2015, 11 juli). De vakantie. Uit: Trouw
 Vriezen, S. (2010). Het werkelijkheidstekort. Uit: Parmentier, jaargang 19, nr. 1

Webartikelen

Adrichem, A. van (2009, onbekend). Gure verbeelding. Over *Ik ben een bijl* van Erik Jan Harmens. Verkregen op 10 april 2016 van <http://www.streventijdschrift.be/artikels/09/vanadrichemharmens.htm>
 Adrichem, A. van (2013, 2 februari). Chocola. Verkregen op 17 april 2016 van <http://ooteoote.nl/2013/02/chocola/>
 ANP (2015, 6 juni). Drs. P rijmt rouwadvertentie voor Drs. P. Verkregen op 31 maart 2016 van <http://www.hpdetijd.nl/nieuws/drs-p-rijmt-rouwadvertentie-voor-drs-p/>
 Arns, F. (2013, 31 december). Jaargedicht: Badeend. Verkregen op 3 april 2016 van <https://www.eo.nl/ditisdag/item/jaargedichten/>
 Bakker, N. (2005, 15 december). Mutatiepoëzie. Verkregen op 9 februari 2016 van <http://8weekly.nl/special/boeken-specials/tonnus-oosterhoff-de-dynamische-gedichten-van-tonnus-oosterhoff-mutatiepoa-zie/>
 Bastiaensen, M. (2015, 29 januari). Gedichtendag: Schrijf! Verkregen op 3 april 2016 van <http://www.stampmedia.be/2015/01/gedichtendag-schrijf/>
 Blanding, M. (2016, 28 maart). Journalism and Art: Complementary and Collaborative Storytelling. Verkregen op 12 mei 2016 van <http://niemanstoryboard.org/stories/journalism-and-art-complementary-and-collaborative-storytelling/>
 Blau, D. (2010, 8 juni). Women of Troy: a documentary poem. Verkregen op 21 april 2016 van <http://www.newyorker.com/books/page-turner/women-of-troy-a-documentary-poem>
 Bork, G.J., e.a. (va. 2012). Engagement. Verkregen op 12 april 2016 van http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_00800.php
 Bork, G.J., e.a. (va. 2012). Prozagedicht. Verkregen op 9 februari 2016 van http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_02524.php
 Bork, G.J., e.a. (va. 2012). Readymades. Verkregen op 9 februari 2016 van http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_02711.php
 Bork, G.J., e.a. (va. 2012). Rijm. Verkregen op 15 april 2016 van http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_02797.php
 Bossong, N. (2011, 3 november). Ach Europa. Verkregen op 29 april 2016 van <http://www.zeit.de/2011/45/lyrik-bossong>
 Buiting, M. (2015, 29 januari). Aantal stadsdichters naar record. Verkregen op 8 april 2016 van <http://www.volkskrant.nl/boeken/aantal-stadsdichters-naar-record~a3839687/>
 Burt, S. (2013, 13 juni). Poetry: the news that stays the news. Verkregen op 21 april 2016 van <http://niemanreports.org/articles/poetry-the-news-that-stays-news/>
 Cobra (2014, 15 januari). De eerste Belgische Dichter des Vaderlands. Verkregen op 9 april 2016 van <http://cobra.canvas.be/cm/cobra/boek/1.1832678>
 Dawes, K. (2010, 7 september). Bearing Witness: The Poet as Journalist. Verkregen op 29 april 2016 van <http://niemanreports.org/articles/bearing-witness-the-poet-as-journalist/>
 Dawes, K. (2014, 3 april). The Church and HIV/AIDS in Jamaica. Verkregen op 23 mei 2016 van <http://pulitzercenter.org/reporting/caribbean-jamaica-hiv-aids-homosexuality-homophobia-religion>

Dawes, K. & Lambertson, A. (2015, 15 juni). The Guard and the Shame: HIV and the Jamaican Church. Verkregen op 23 mei 2016 van <http://pulitzercenter.org/reporting/hiv-aids-jamaica-homophobia-shame-kwame-dawes-andre-lambertson-video-poems>

De Redactie (2016, 28 januari). Het is Gedichtendag, ook voor 80-plussers. Verkregen op 4 april 2016 van <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/videozone/programmas/journaal/2.42710?video=1.2557880>

De Redactie (2016, 29 januari). Karel Van Eetvelt leest zijn gedicht "De grote ontgoocheling". Verkregen op 5 april 2016 van <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/videozone/programmas/devrijemarkt/2.42740?video=1.2558803>

De Wereld Draait Door (z.d.). Nico Dijkshoorn. Verkregen op 8 april 2016 van <http://dewerelddraaitdoor.vara.nl/gasten/nico-dijkshoorn>

De Wereld Draait Door (2016, 22 maart). Griet Op de Beeck – Laten we durven. Verkregen op 17 april 2016 van <http://dewerelddraaitdoor.vara.nl/media/354971>

Deckwitz, E. (2016, 27 januari). De Wereld Draait Door, over 'Wakend over God'. Verkregen op 3 april 2016 van <http://dewerelddraaitdoor.vara.nl/media/352506>

Dichterdesvaderlands.be (z.d.). Dichter des Vaderlands. Verkregen op 8 april 2016 van <http://www.dichterdesvaderlands.be/dichterdesvaderlands/>

Dichterdesvaderlands.be (2016, 21 maart). "Veiligheid": het tweede Gedicht des Vaderlands van Laurence Vielle. Verkregen op 9 april 2016 van <http://www.dichterdesvaderlands.be/veiligheid-het-tweede-gedicht-des-vaderlands-van-laurence-vielle/>

Dichterdesvaderlands.nl (z.d.). Dichter des Vaderlands: historie. Verkregen op 8 april 2016 van <http://www.dichterdesvaderlands.nl/historie.html>

Dit is de Dag (z.d.). Rikkert Zuiderveld. Verkregen op 8 april 2016 van <https://www.eo.nl/ditisedag/tag/Rikkert%20Zuiderveld/>

Doorn, B. van (2014, 20 juli). 'Ideaten, idioten met idealen', Wim Daniëls schrijft gedicht over vliegkamp Oekraïne. Verkregen op 15 april 2016 van <http://www.omroepbrabant.nl/?news/214343662/Ideaten,+idioten+met+idealen,+Wim+Dani%C3%ABIs+schrijft+gedicht+over+vliegkamp+Oekra%C3%AFne.aspx>

Droog, B. FM. (2013, 22 april). [Geen titel: flarfgedichten] Verkregen op 9 februari 2016 van http://www.nederlandsepoezie.org/il/2009/zz_flarf.html

Ducal, C. (2014, 20 oktober). Charles Ducal: Koopkracht. Verkregen op 5 april 2016 van <http://www.dewereldmorgen.be/artikel/2014/10/20/charles-ducal-koopkracht>

Ducal, C. (2015, 15 juli). Wereldvluchtelingendag: gedicht 11 van de Dichter des Vaderlands, Charles Ducal. Verkregen op 5 april 2016 van <http://www.dewereldmorgen.be/artikel/2015/06/15/wereldvluchtelingendag-gedicht-11-van-de-dichter-des-vaderlands-charles-ducal>

Eindhovens Dagblad (2015, 16 november). Dichter roept vakbroeders op tot reactie op aanslagen Parijs. Verkregen op 15 april 2016 van <http://www.ed.nl/extra/mijn-ed/dichter-roept-vakbroeders-op-tot-reactie-op-aanslagen-parijs-1.5447776>

Eubals, W. (2016, 19 april). 'Jan böhmermann the great' by wederic eubals. Verkregen op 29 april 2016 van <http://www.rattle.com/jan-bohmermann-the-great-by-wederic-eubals/>

Featherston, D. (2011, 4 april). 'What kind of poem would you make out of that?'. A review of 'Coal Mountain Elementary'. Verkregen op 20 april 2016 van <http://jacket2.org/reviews/what-kind-poem-would-you-make-out>

Gasse, L. van (2012, 24 december). Wenteling. Verkregen op 22 mei 2016 van <http://hardhoofd.com/2012/12/24/wenteling/>

Genoways, T. (2011, 4 februari). Poetry as multimedia documentary. Verkregen op 22 mei 2016 van <http://www.vqronline.org/awp/poetry-multimedia-documentary>

Giles, B. (2004, 15 maart). Thinking About Storytelling and Narrative Journalism. Verkregen op 29 april 2016 van <http://niemanreports.org/articles/thinking-about-storytelling-and-narrative-journalism/>

Goodison, C. (2011, 15 december). The Harmonizer. Verkregen op 29 april 2016 van https://www.guernicamag.com/interviews/dawes_12_15_11/

Goris, G. (2005, 23 mei). Ramsey Nasr. Een nieuwe definitie voor engagement. Verkregen op 10 april 2016 van <http://www.mo.be/artikel/ramsey-nasr-een-nieuwe-definitie-voor-engagement>

Griswold, E. (2012, 3 januari). Everyone is an immigrant. Poetry and reportage in Lampedusa. Verkregen op 29 april 2016 van <https://www.poetryfoundation.org/poetrymagazine/articles/detail/69761>

Haans, A. (z.d.). Mystieke ervaringen in Nederlandse poëzie in de eerste helft van de 20^e eeuw. Verkregen op 5 februari 2016 van <http://www.cubra.nl/adhaansmystiek/mystiekboek4en5.htm>

Hard//Hoofd (z.d.). Stiftgedicht. Verkregen op 8 april 2016 van <http://hardhoofd.com/search/stiftgedicht>

Harrington, J. (2011, 27 oktober). Docupoetry and archive desire. Verkregen op 7 februari 2016 van <http://jacket2.org/article/docupoetry-and-archive-desire>

Heijmans, T. (2015, 23 januari). Literatuur is verzonnen, journalistiek niet. Verkregen op 13 april 2016 van <https://www.villamedia.nl/artikel/literatuur-is-verzonnen-journalistiek-niet.-punt-uit>

Heinen, F. (2012, 5 december). Een sinterklaasgedicht voor Frank de Boer. Verkregen op 29 maart 2016 van <http://www.hpdetijd.nl/2012-12-05/een-sinterklaasgedicht-voor-frank-de-boer/>

Het Parool (2012, 26 januari). Menno Wigman nieuwe stadsdichter voor Amsterdam. Verkregen op 15 april 2016 van <http://www.parool.nl/kunst-en-media/menno-wigman-nieuwe-stadsdichter-voor-amsterdam~a3139464/>

Heytze, I. (2014, 23 juli). Gedicht nationale rouwdag: Ingmar Heytze. Verkregen op 3 april 2016 van http://www.eenvandaag.nl/binnenland/52706/gedicht_nationale_rouwdag_ingmar_heyitze

Hofma, R. (2013, 25 februari). Spiegel van Spinoza. Verkregen op 17 april 2016 van <http://www.deoptimist.net/2013/02/spiegel-van-spinoza/>

Hofma, R. (2013, 7 mei). Taal is maar een model. Verkregen op 9 februari 2016 van <http://www.deoptimist.net/2013/05/taal-is-maar-een-model/>

Hofma, R. (2013, 10 september). Twintig jaar modern Nederlands stadsdichterschap 1993-2013. Verkregen op 7 februari 2016 van http://www.nederlandsepoezie.org/jl/2013/art_stadsdichters_1993_2013.html

Hofma, R. (2013, 19 september). Stadsdichter in Nederland: een erebaantje met veel vormen. Verkregen op 7 februari 2016 van http://www.nederlandsepoezie.org/jl/2013/art_stadsdichter_in_nederland.html

Horst, H. van der (2015, 25 december). Een klank die we opnieuw nodig hebben. Verkregen op 5 april 2016 van <http://www.joop.nl/opinies/een-klank-die-we-opnieuw-nodig-hebben>

JM (2009, 9 november). Humo's Gouden Aap is... Sylvie Marie! Verkregen op 8 april 2016 van <http://www.humo.be/humo-archief/26820/humos-gouden-aap-is-sylvie-marie>

Jonckheere, K. (2015, 28 december). "Keer het tij" verkozen tot VRT Nieuwsgezicht van 2015. Verkregen op 29 maart 2016 van <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/cultuur%2Ben%2Bmedia/1.2532997>

Joop (2014, 1 februari). Zuster, je kijkt wel naar me, maar zie je me ook? Verkregen op 5 april 2016 van <http://www.joop.nl/kijk-nou/zuster-je-kijkt-wel-naar-me-maar-zie-je-me-ook>

Kaki, K. (2015, 2 november). Iraaks dichter richt zich tot IS. Verkregen op 3 april 2016 van <http://www.mo.be/opinie/iraaks-dichter-richt-zich-tot>

Keizer, F. en Graaf, M. van der (2015, 1 februari). On the Making of a Crowded Photograph, Including Some People in the Background 2. Verkregen op 17 april 2016 van <http://www.babelsprek.org/niederlande-22/>

Kersten, A. (2009, 6 oktober). Mark Kramer's pleidooi voor narrative journalism. Verkregen op 12 april 2016 van <http://www.vvoj.nl/2009/10/06/mark-kramer/>

Kirkus Review (2013, 26 juni). Voices of Haiti. Verkregen op 23 mei 2016 van <https://www.kirkusreviews.com/book-reviews/lisa-armstrong/voices-haiti/>

Knight, B. (z.d.). MacLeish in McLuhan's World. Poetry and Journalism. Verkregen op 12 april 2016 van <https://www.iipc.org/uploads/files/Poetry%20and%20Journalism%20Bill%20Knight.pdf>

Koninklijke Bibliotheek (z.d.). Een mooie dag om stilte te verscheuren. Verkregen op 22 mei 2016 van <https://www.kb.nl/themas/nederlandse-poezie/dichter-des-vaderlands/ramsey-nasr/11-een-mooie-dag-om-stilte-te-verscheuren>

Koninklijke Bibliotheek (z.d.). Gedichten des Vaderlands. Verkregen op 8 april 2016 van <https://www.kb.nl/themas/nederlandse-poezie/dichter-des-vaderlands/gerrit-komrij-1944-2012/gedichten-des-vaderlands>

Lababidi, Y. (2012, 12 maart). Poetry, and journalism of the spirit. Verkregen op 21 april 2016 van <http://www.mantlethought.org/arts-and-culture/poetry-and-journalism-spirit>

Linda Nieuws (2014, 25 juli). 17x de mooiste gedichten voor MH17. Verkregen op 3 april 2016 van <http://www.lindanieuws.nl/dossiers/vluchtmh17/17x-de-mooiste-gedichten-voor-mh17/>

Lindner, E. (2011, 13 januari). Flarf. Verkregen op 21 april 2016 van <http://www.groene.nl/artikel/136438>

Marie, S. (2010, 25 september). Sylvie Marie over zelfdoding. Verkregen op 15 april 2016 van <http://www.humo.be/actua/29764/sylvie-marie-over-zelfdoding>

Marie, S. (2010, 8 oktober). Humo-dichter Sylvie Marie over Contador. Verkregen op 5 april 2016 van <http://www.humo.be/actua/29876/humo-dichter-sylvie-marie-over-contador>

McDonald, O. (2013, 15 april). Kopjes thee met opa Jorge. Verkregen op 17 april 2016 van http://troonswisseling.eenvandaag.nl/30april/45439/kopjes_thee_met_opa_jorge

Mediaredactie Trouw (1996, 10 januari). Brug bij Bommel bron van inspiratie. Verkregen op 21 mei 2016 van <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/article/detail/2560507/1996/01/10/Brug-bij-Bommel-bron-van-inspiratie.dhtml>

Muller, N. (2012, 13 december). Het gedicht van Fleur Bloemen. Verkregen op 5 april 2016 van <http://www.hpdetijd.nl/2012-12-13/het-gedicht-van-fleur-bloemen/>

Nauta, H. (2010, 14 april). Stiftgedicht is poëzie op een zee van inkt. Verkregen op 9 februari 2016 van <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1097555/2010/04/14/Stiftgedicht-is-poezie-op-een-zee-van-inkt.dhtml>

Nowak, M. (2010, 17 april). Documentary Poetics. Verkregen op 7 februari 2016 van <http://www.poetryfoundation.org/harriet/2010/04/documentary-poetics/>

NPR (2012, 27 januari). NewsPoet: Tracy K. Smith Writes The Day In Verse. Verkregen op 29 april 2016 van <http://www.npr.org/2012/01/27/145985904/newspet-tracy-k-smith-writes-the-day-in-verse>

Olkowski, L., e.a. (2009, 6 november). In Verse: The Making of "Women of Troy". Verkregen op 21 april 2016 van <http://transom.org/2009/making-of-women-of-troy/>

Pitzer, A. (2010, 21 januari). Interview: Studio 360's Lu Olkowski on multimedia, poetry and the working poor. Verkregen op 21 april 2016 van <http://niemanstoryboard.org/stories/interview-studio-360s-lu-olkowski-on-multimedia-poetry-and-the-working-poor/>

Pitzer, A. (2010, 21 januari). Interview: Ted Genoways on journalism and documentary poetry. Verkregen op 21 april 2016 van <http://niemanstoryboard.org/stories/interview-ted-genoways-on-journalism-and-documentary-poetry/>

Pitzer, A. (2010, 21 januari). Poetry as narrative journalism? You'd be surprised. Verkregen op 21 april 2016 van <http://niemanstoryboard.org/stories/poetry-and-narrative-journalism-you-d-be-surprised/>

Pleijter, A. (2013, 15 oktober). Wat is de beste verhalende journalistiek van 2013? Verkregen op 12 april 2016 van <http://www.denieuwereporter.nl/2013/10/wat-is-de-beste-verhalende-journalistiek-van-2013/>

Reybrouck, D. van (2015, 25 juni). Ode aan de grootste Afrikaanse dichter van de twintigste eeuw. Verkregen op 10 februari 2016 van <https://decorrespondent.nl/2990/Ode-aan-de-grootste-Afrikaanse-dichter-van-de-twintigste-eeuw/298871430-5cf41cd1>

Reybrouck, D. van (2015, 26 september). Ode aan een merkwaardig ritueel. Verkregen op 3 april 2016 van <https://decorrespondent.nl/3417/Ode-aan-een-merkwaardig-ritueel/341553069-8e1a0f23>

Reybrouck, D. van (2016, 1 januari). Een nieuw jaar, een nieuw begin. Tijd voor een liefdesverhaal. / De Meeuwen. Verkregen op 12 april 2016 van <https://decorrespondent.nl/3837/Een-nieuw-jaar-een-nieuw-begin-Tijd-voor-een-liefdesverhaal/383535009-9b47cb7a>

Schepers, A. (2013, 28 januari). Trooster van het volk. Verkregen op 12 april 2016 van <https://www.vn.nl/trooster-van-het-volk-2/>

Scholtens, R. (z.d.). Ontmoet onze huisdichter René Oskam. Verkregen op 8 april 2016 van <https://www.mindshakes.com/qa-met-rene/>

Schulten, K. (2010, 17 juni). New feature: Poetry Pairings. Verkregen op 29 april 2016 van <http://learning.blogs.nytimes.com/2010/06/17/new-feature-poetry-pairings/>

Simonis, G. (2015, 17 september). Stiftgedicht: Alles lijkt prima in het leger. Verkregen op 3 april 2016 van <http://hardhoofd.com/2015/09/17/stiftgedicht-alles-lijkt-prima-in-het-leger/>

Smit, G. (2013, 12 oktober). "Nederland ontbeert traditie van verhalende journalistiek". Verkregen op 7 februari 2016 van <http://www.journalismlab.nl/goudmijn-voor-journalisten-handboek-verhalende-journalistiek/>

Smits, M. (2013, 5 september). De polen dreven. Verkregen op 22 mei 2016 van <http://hardhoofd.com/2013/09/05/gedicht-de-polen-dreven/>

Somers-Willett, S. en Kenneally, B. (2009, 5 oktober). Women of Troy. Verkregen op 21 april 2016 van <http://www.vqronline.org/women-troy-0>

Stichting Verhalende Journalistiek (z.d.). Over ons. Verkregen op 12 april 2016 van <http://www.verhalendejournalistiek.nl/over-ons/>

Traa, M. (2011, 13 september). Stop de dorpsdichter. Verkregen op 8 april 2016 van <http://www.hpdetijd.nl/2011-09-13/stadsdichters/>

Hurwitt, R. (2014, 21 maart). 'Creative activism' a blast of reporting, poetry, theater. Verkregen op 29 april 2016 van <http://www.sfgate.com/performance/article/Creative-activism-a-blast-of-reporting-poetry-5339152.php>

Verhelst, P. (2015, 3 september). Gedicht: Er was eens water. Verkregen op 15 april 2016 van <http://www.tijd.be/dossier/Vluchtelingencrisis/Gedicht-Er-was-eens-water.9671894-8177.art?highlight=gedicht>

Verkade, T. (2014, 27 december). De Mozarts en Picasso's van 2015 zijn geen homo sapiens meer. Verkregen op 5 april 2016 van <https://decorrespondent.nl/2264/De-Mozarts-en-Picasso-s-van-2015-zijn-geen-homo-sapiens-meer/238052977800-9bcad8f7>

Vries, G.J. (1996, 26 april). Gedichten van het front. Onliteraire poëzie van Serge van Duijnhoven. Verkregen op 20 mei 2016 van <http://www.volkskrant.nl/archief/gedichten-van-het-front-onliteraire-poezie-van-serge-van-duijnhoven~a446290/>

Weijts, C. (2010, 8 september). Dichter bij de dag. Verkregen op 10 februari 2016 van <https://www.groene.nl/artikel/dichter-bij-de-dag>

Williams, C.K., e.a. (2009, 8 november). What fell apart, what came together. Verkregen op 21 april 2016 van http://www.nytimes.com/interactive/2009/11/08/opinion/08berlinpoems.html?_r=0

Windhorst, D. (2013, 5 december). Het laatste gedicht. Verkregen op 4 april 2016 van <https://decorrespondent.nl/448/Het-laatste-gedicht/27557376-a4e8bcdc>

Windhorst, D. (2014, 25 juli). Fuck Poetin. Een hekeldicht. Verkregen op 29 maart 2016 van <https://decorrespondent.nl/1509/Fuck-Poetin-Een-hekeldicht/92821608-62e92d13>

Wyers, O. (2012, 26 oktober & 21 december). Inmigrante en sonido #1 & Inmigrante en sonido #2. Verkregen op 22 mei 2016 van <http://hardhoofd.com/2012/10/26/inmigrante-en-sonido-1/> en <http://hardhoofd.com/2012/12/21/inmigrante-en-sonido-2-wennen/>

Zuiderveld, R. (2016, 1 april). Stuurfout. Verkregen op 15 april 2016 van <https://www.eo.nl/ditisdedag/radio/item/dichter-op-de-week-stuurfout/>

Websites

HOPE: Living and loving with HIV in Jamaica - <http://www.livehopelove.com/>

In Verse: Congregation - <http://www.wnyc.org/story/108293-in-verse-congregation/>

In Verse: Women of Troy - <http://www.wnyc.org/story/108284-in-verse-women-of-troy/>

Literatuur op het scherm - <http://www.literatuurophetscherm.nl/>

Nieman Reports - <http://niemanreports.org/>

Nieman Storyboard - <http://niemanstoryboard.org/>

NPR Newspoet - <http://www.npr.org/series/156006378/newspoet>

Poetry Foundation media programs - <http://www.poetryfoundation.org/programs/media>

Poetry International (Rotterdam) - <http://www.poetryinternationalweb.net/>

Poetry Pairings - <http://learning.blogs.nytimes.com/category/poetry-pairings/>

Pulitzer Center on Crisis Reporting - <http://pulitzercenter.org/>

Rattle poets respond - <http://www.rattle.com/respond/>

Stichting Verhalende Journalistiek - <http://www.verhalendejournalistiek.nl/>

The New Verse News - <http://newversenews.blogspot.nl/>

Voices from Haiti - <http://pulitzercenter.org/features/voices-haiti>

Zeit Online - <http://www.zeit.de/serie/politik-und-lyrik>

Waarmee het gepaard ging

9 Bijlagen

- 1 Overzicht: gedichten in de media 83
- 2 Redacteur en dichter Arnoud van Adrichem: 'Zo voeg je dus iets toe aan de werkelijkheid' 91
- 3 Journalist Bert Heuvelman: 'Gedichten zijn momenten van reflectie' 93
- 4 Journalist Henk Blanken: 'Het lijkt me geweldig om zo'n productie te maken' 94
- 5 Poëzierecensent Janita Monna: 'Mensen hoeven niet "bang" te zijn voor gedichten' 95
- 6 Journalist Joyce Roodnat: 'De artistieke vrijheid van poëzie brengt veel met zich mee' 97
- 7 Journalist en dichter Rien van den Berg: 'Poëzie kan een journalistiek genre zijn' 98
- 8 Tsead Bruinja: 'Je moet toegankelijker schrijven' 99

Bijlage 1

Overzicht: gedichten in de media

Hier volgt het overzicht met gedichtpublicaties door zestien journalistieke media in de periode 1 januari 2010 tot 1 maart 2016 (“heden” in de tabel). Titels waaronder de gedichten gepubliceerd zijn, zijn niet vermeld omdat ze soms simpelweg de titel ‘Gedicht’ hadden en omdat dat bijvoorbeeld in geval van de reeksen een lange lijst zou opleveren. Een * betekent dat het gedicht in het Engels gepubliceerd is.

Printmedia

Medium	Datum/periode	Auteur gedicht(en)	Rubriek / positie
NRC Handelsblad	2009, 8 mei – 2013, 31 januari (20+ gedichten)	Ramsey Nasr	Cultuur/Cultureel Supplement/Het Grote Verhaal
NRC Handelsblad	2013, 31 januari – heden (25+ gedichten)	Anne Vegter	Cultuur; vaderlandgedichten
NRC Handelsblad	2013, 13 juni	Kwame Dawes	Cultuur; bij achtergrondartikel
NRC Handelsblad	2015, 11 maart	Martinus Nijhoff	Achterpagina
NRC Handelsblad	2016, 1 februari	Marije Langelaar	Cultuur; bij achtergrondartikel
nrc.next	2012, 27 januari	Ramsey Nasr	Kunst; bij achtergrondartikel
nrc.next	2012, 27 april	Auke de Leeuw	De wereld over; bij interview
nrc.next	2013, 7 december	Antjie Krog	In memoriam
nrc.next	2014, 19 juli	Simone van Saarloos	Denken; in plaats van column
nrc.next	2014, 5 september	Gerrit Kouwenaar	Denken; bij nieuwsartikel
nrc.next	2015, 29 januari – 2015, 4 februari (4 totaal)	Joost van den Vondel, M. Vasalis, Bob Dylan en Martinus Nijhoff	Denken; bij achtergrondartikelen
nrc.next	2015, 16 juli	Nachoem Wijnberg	Denken; bij reportage
nrc.next	2015, 16 april – 2015, 24 september (elke donderdag)	Diverse auteurs (keuze Ellen Deckwitz)	Inzicht en inspiratie; bij column
nrc.next	2015, 28 april	Jannah Loontjens	Denken; bij interview
nrc.next	2015, 14 oktober – heden (elke woensdag)	Diverse auteurs (keuze Ellen Deckwitz)	Inzicht en inspiratie
nrc.next	2016, 27 januari	Anne Vegter	Bij achtergrondartikel
Trouw	2010, 28 januari – heden (1 tot 4 keer per maand)	Diverse auteurs (keuze Janita Monna)	De verdieping / Boeken / Letter en Geest; bij poëzierecensies
Trouw	2011, 4 april – heden (circa maandelijks, onbekend aantal)	Diverse auteurs (keuze Janita Monna)	Duurzaamheid en natuur; Groen Gedicht
Trouw	2014, 8 maart	F.C. Terborgh	Letter en Geest; bij artikel

Trouw	2014, 19 juni	Gerrit Achterberg	Religie en Filosofie; bij interview
Trouw	2014, 2 september	Hugo Claus	Binnenland; bij nieuwsartikel
Trouw	2014, 20 september	Ernst Herbeck	Letter en Geest; bij reportage
Trouw	2014, 23 september	Remco Campert	Vandaag; bij verslag
Trouw	2014, 5 november	John McCrae	De Verdieping; bij achtergrondartikel
Trouw	2015, 31 januari	Michel van der Plas	Religie en Filosofie; bij achtergrondartikel
Trouw	2015, 11 juli	Theo Timmer	Tijd; bij achtergrondartikel
Trouw	2015, 14 november	Gert Peelen	Letter en Geest; bij achtergrondartikel
Trouw	2015, 28 november	Joost Zwagerman	Letter en Geest; bij interview

Online media: Nederland

Medium	Datum/periode	Auteur	Rubriek / positie
De Correspondent	2013, 5 december	Daan Windhorst	Satire; gedicht
De Correspondent	2014, 4 april	Daan Windhorst	Satire; bij portret
De Correspondent	2014, 25 juli	Daan Windhorst	Satire; gedicht
De Correspondent	2014, 27 december	Ray Kurzweil's Cybernetic Poet & onbekend	Vindingrijkheid & vernieuwers; bij reportage
De Correspondent	2015, 26 januari	Hester Knibbe	Goede gesprekken; bij interview
De Correspondent	2015, 25 juni	Sony Labou Tansi	Lof; bij achtergrondartikel
De Correspondent	2015, 26 september	Philip Larkin*	Lof; bij achtergrondartikel
De Correspondent	2016, 28 januari	Maud Vanhauwaert	Goede gesprekken; bij interview
Hard//Hoofd	2009, 9 december & 2010, 9 januari & 2010, 6 februari	Jacob Lochem	Gesproken gedichten
Hard//Hoofd	2010, 27 mei	Hans Andreus	Tip; bij portret
Hard//Hoofd	2011, 14 november	Laura van der Haar	Gedicht
Hard//Hoofd	2012, 2 mei	Paul Celan & Yge Foppema	Bij achtergrondartikel
Hard//Hoofd	2012, 11 mei	Ellen Deckwitz	Gedicht
Hard//Hoofd	2012, 18 oktober – heden (circa maandelijks)	Maartje Smits, Hannah van Wieringen, Laura van der Haar, Pieter Boskma, e.a.	Gedichten
Hard//Hoofd	2012, 26 oktober & 21 december	Oscar Wyers	Audiogedicht

Hard//Hoofd	2012, 24 december	Lies van Gasse	Interactief gedicht
Hard//Hoofd	2013, 26 maart – 2014, 31 oktober	Maartje Smits, Tonnus Oosterhoff, Johan de Boose en Runa Svetlikova	Videogedichten
Hard//Hoofd	2013, 22 oktober – 2015, 17 september (circa maandelijks)	Geert Simonis	Kunst; Stiftgedichten
Hard//Hoofd	2014, 30 september	Maartje Smits	Audiogedicht
HP/De Tijd	2011, 2 augustus	Ellen Warmond	Cultuur; bij achtergrondartikel
HP/De Tijd	2012, 26 april	Auke de Leeuw	Cultuur; bij nieuwsbericht
HP/De Tijd	2012, 2 mei	K. Schippers en [zonder naam]	Cultuur; bij achtergrondartikel
HP/De Tijd	2012, 13 juli	Gerrit Komrij	Cultuur; bij achtergrondartikel
HP/De Tijd	2012, 18 juli	Rutger Kopland	Cultuur; bij interview
HP/De Tijd	2012, 13 oktober	J.F.M. van Deyssel	Cultuur; gedicht
HP/De Tijd	2012, 5 december	Frank Heinen	Cultuur; gedicht
HP/De Tijd	2012, 13 december	Fleur Bloemen	Leven; bij nieuwsbericht
HP/De Tijd	2012, 3 januari	L. Th. Lehmann	Cultuur; bij achtergrondartikel
HP/De Tijd	2012, 31 januari	Olga Kortz	Cultuur; bij nieuws
HP/De Tijd	2012, 27 februari	Shane Koyczan*	Video; bij achtergrondartikel
HP/De Tijd	2013, 16 oktober	[zonder naam]	Leven; bij opinieartikel
HP/De Tijd	2013, 5 december	Frank Heinen, Louis van Gaal	Sport; gedicht (en gedicht op video)
HP/De Tijd	2014, 28 februari	Thijs Poelhekke	Cultuur; video bij interview
HP/De Tijd	2014, 7 juni	Barbara Trienen	Expo; bij profielschets
HP/De Tijd	2014, 24 juli	Juan Ramón Jiménez	Sport; bij achtergrondartikel
HP/De Tijd	2014, 9 november	Johanna Geels	Cultuur; bij achtergrondartikel
HP/De Tijd	2014, 10 november	Goaitsen van der Vliet	Leven; bij achtergrondartikel
HP/De Tijd	2015, 22 mei – 2015, 3 juli	O.a. Hans Faverey, Leo Vroman en Marjolijn van Heemstra	Cultuur; bij achtergrondartikel
HP/De Tijd	2015, 13 april	Nick Muller	Cultuur; bij nieuwsartikel
HP/De Tijd	2015, 16 juni	Drs. P	Nieuws; bij nieuwsbericht
HP/De Tijd	2015, 24 juni	Marco Roelofs	Cultuur; bij achtergrondartikel
HP/De Tijd	2015, 31 augustus	Mark Thomas	Leven; bij achtergrondartikel
HP/De Tijd	2015, 5 december	Toon Hermans, Louis	Sport; bij

		van Gaal, Peter Winnen	achtergrondartikel
HP/De Tijd	2015, 24 december	Safa'a	Leven; bij achtergrondartikel
Joop	2012, 8 juni	Piet Paaltjens	Nieuws; bij nieuws
Joop	2012, 6 juli	Ramsey Nasr	Opinie; gedicht (tekst en video)
Joop	2012, 2 december	Floor Basten	Opinie; bij opinieartikel
Joop	2012, 13 december	[zonder naam]	Nieuws; bij nieuws
Joop	2012, 16 december	Rabin Baldewsingh	Nieuws; video en tekst bij nieuws
Joop	2013, 20 februari	Shane Koyczan*	Kijk nou; video bij nieuws
Joop	2014, 1 februari	[zonder naam]	Kijk nou; gedicht en video bij nieuws
Joop	2014, 5 mei	Frans Timmermans	Kijk nou; bij nieuws
Joop	2015, 25 februari	Pierre Lauffer*	Nieuws; video bij nieuws
Joop	2015, 2 juli	Anne Vegter	Nieuws; audio bij nieuws
Joop	2015, 25 december	Anton van Duinkerken	Opinie; bij opinieartikel
Linda Nieuws	2012, 22 augustus	Walt Whitman*	Gehele video
Linda Nieuws	2014, 14 maart	Nienke Woltmeijer	Nieuws; bij nieuwsartikel
Linda Nieuws	2014, 25 juli	Inzenders uit publiek	Dossier Vlucht MH17
Linda Nieuws	2014, 29 augustus	Beyoncé & Forrest Gander*	Nieuws; Koffiepraat; bij nieuwsartikel
Linda Nieuws	2014, 16 oktober	Bob Lowe*	Videos; audio bij nieuwsartikel
Linda Nieuws	2015, 14 februari	Hans Lodeizen	Videos; video bij nieuwsartikel
Linda Nieuws	2015, 27 juli	Chanie Gorkin*	Nieuws; bij nieuwsartikel

Online media: Vlaanderen

Medium	Datum/periode	Auteur	Rubriek / positie
De Wereld Morgen	2010, 24 november	Gust Gils	Gedicht in foto bij nieuws
De Wereld Morgen	2011, 17 januari	Lieve VdB	Community; Blog; bij blog
De Wereld Morgen	2011, 16 maart	Ramsey Nasr	Community; Blog; bij blog
De Wereld Morgen	2011, 30 maart	Joke van Leeuwen	Gedicht
De Wereld Morgen	2011, 7 april	Bert Deben	Bij achtergrondartikel
De Wereld Morgen	2011, 3 mei	Rik Dereeper	Bij achtergrondartikel
De Wereld Morgen	2011, 11 juli	Maarten Inghels	Bij achtergrondartikel

De Wereld Morgen	2011, 4 september	Faten Fradi	Community; Blog; bij blog
De Wereld Morgen	2011, 14 december	Bertold Brecht	Bij achtergrondartikel
De Wereld Morgen	2011, 28 december	Vincent Brutus*	Bij in memoriam
De Wereld Morgen	2012, 21 februari	Muriel Rukeyser	Bij achtergrondartikel
De Wereld Morgen	2012, 18 april	Zainab al-Khawaja	Interview; bij interview
De Wereld Morgen	2012, 4 mei	Charles Ducal	Bij opinieartikel
De Wereld Morgen	2012, 5 mei	Kujtim Pacaku	Bij achtergrondartikel
De Wereld Morgen	2012, 16 oktober	Lies Van Gasse	Bij achtergrondartikel
De Wereld Morgen	2012, 27 november	Herman J.Claeys	Bij achtergrondartikel
De Wereld Morgen	2012, 23 december	Charles Ducal	Gedicht
De Wereld Morgen	2013, 14 februari	Abu Ala al Ma'ari	Bij achtergrondartikel
De Wereld Morgen	2013, 27 oktober	Paul Bogaert	Gedicht
De Wereld Morgen	Heden – 2015 (14 totaal)	Charles Ducal	Gedichten
De Wereld Morgen	2014, 4 april	Erich Fried	Bij achtergrondartikel
De Wereld Morgen	2014, 18 mei	Kirill Medvedev	Gedicht
De Wereld Morgen	2014, 16 augustus	Charles Ducal	Opinie; bij opinieartikel
De Wereld Morgen	2014, 31 augustus	Charles Ducal	Bij in memoriam
De Wereld Morgen	2014, 29 september	Lucebert	Bij blog
De Wereld Morgen	2014, 17 december	Charles Ducal	Bij achtergrondartikel
De Wereld Morgen	2015, 9 mei	Rafeef Ziadah*	Interview; gedicht in video bij interview
De Wereld Morgen	2015, 26 november	Captain Beefheart*	Bij achtergrondartikel
De Wereld Morgen	2015, 28 november	Ashraf Fayadh	Bij achtergrondartikel
Humo	2009, 6 november – 2011, 26 april (circa twee keer per maand)	Sylvie Marie	Gedichten
Humo	2013, 31 januari	Maarten Inghels	Gedicht in video
Humo	2013, 13 augustus	Neil Hilborn*	Gedicht in video
Humo	2013, 18 november	[zonder naam]	Gedicht in video
Humo	2014, 1 december	Herman Brusselmans	Gedicht
Humo	2014, 16 december	Gucci Mane*	Gedicht in video
Humo	2014, 6 mei	[zonder naam]	Gedicht in video
Humo	2015, 7 april	Maarten Inghels	Gedicht
Humo	2015, 9 augustus	[zonder naam]	Gedicht
MO	2014, 17 oktober	Charles Ducal	Opinie; gedicht
MO	2015, 21 mei	Rafeef Ziadah*	Video; gedicht in video
MO	2015, 20 oktober	Rafeef Ziadah*	Interview; gedicht in video
MO	2015, 2 november	Khalid Kaki	Opinie; gedicht
MO	2015, 14 november	Adnan Adil	Interview; bij interview
De Redactie	2010, 18 januari – 2010, 22 januari (5 totaal)	De genomineerden voor de Herman De Coninck-prijs	Gedichten
De Redactie	2010, 28 januari	Herman Bastiaens	Cultuur & Media; gedicht
De Redactie	2010, 28 januari	Martin Niemöller	Gedicht in video
De Redactie	2010, 18 maart	Carol Anne Duffy*	Ook dat nog; bij

			nieuwsartikel
De Redactie	2012, 31 maart	Jennifer	Binnenland
De Redactie	2013, 31 januari	Rik Dereeper	Cultuur & Media; bij nieuwsartikel
De Redactie	2013, 31 januari	David Troch	Gedicht in video
De Redactie	2013, 1 mei	Andy Fierens	Gedicht in video
De Redactie	2013, 11 augustus	Jules Deelder	Gedicht in video
De Redactie	2013, 15 november	Liu Xiaobo	Nieuws; gedicht in video
De Redactie	2014, 10 januari	Stijn Vranken	Nieuws; gedicht in video
De Redactie	2014, 24 januari	Herman Van Rompuy	Nieuws; gedicht in video
De Redactie	2014, 19 maart	Brigitte Grouwels	Nieuws; gedicht in video
De Redactie	2014, 26 maart	Moina Michael & John McCrae*	Buitenland; bij nieuws
De Redactie	2014, 2 mei	Gary Turk*	Ook dat nog; bij interview
De Redactie	2014, 1 september	Elisabeth Emundts-Draeger	Cultuur & Media; bij nieuwsartikel
De Redactie	2014, 31 oktober	Leonard Nolens	Nieuws; gedicht in video
De Redactie	2014, 17 december	[zonder naam]	Gedicht in video
De Redactie	2014, december	Bart Van Nieuwenhove	Gedicht
De Redactie	2015, 28 december	Katrijn Jonckheere	Gedicht
De Redactie	2015, 25 mei	Stijn Vranken	Gedicht op foto bij nieuws
De Redactie	2015, 28 januari	Maud Vanhauwaert	Gedicht in video
De Redactie	2015, 28 januari	Maud Vanhauwaert	Cultuur & Media; bij nieuwsartikel
De Redactie	2015, 29 januari	Rhodan Al Khalidi	Nieuws; gedicht in video
De Redactie	2015, 29 januari	Dirk Van Bastelaere	Nieuws; gedicht in video
De Redactie	2015, 29 januari	Linda De Win	Gedicht in video
De Redactie	2016, 26 januari	Ruth Lasters	Nieuws; gedicht in video
De Redactie	2016, 28 januari	[zonder namen]	Nieuws; gedichten in video
De Redactie	2016, 29 januari	Karel Van Eetvelt	Gedicht in video
De Redactie	2016, 29 januari	Louis Van Dievel	Opinie; Gedicht
Stampmedia	2014, 30 januari	Miek Thieren	Cultuur; bij reportage
Stampmedia	2014, 31 december	Maarten Bastiaensen	Vrije Tribune; gedicht
Stampmedia	2015, 29 januari	Maarten Bastiaensen	Vrije Tribune; gedicht
Stampmedia	2015, 14 februari	Stijn Vranken	Cultuur; bij reportage
Stampmedia	2015, 22 mei	Rafeef Ziadah*	Buitenland / Video; gedicht in video bij interview
Stampmedia	2016, 1 januari	Maarten Bastiaensen	Vrije Tribune; gedicht

Radio- en televisiemedia

Medium	Datum/periode	Auteur	Rubriek / positie
AVRO/TROS EenVandaag	2010, 12 juli	Ingmar Heytze	Televisie; bij nieuwsitem
AVRO/TROS EenVandaag	2010, 18 november	Ivo de Wijs	Televisie; bij nieuwsitem
AVRO/TROS EenVandaag	2012, 13 december	Fleur Bloemen	Website; bij begeleidend artikel uitzending
AVRO/TROS EenVandaag	2013, 9 april	Angus Postma	Website; gedicht
AVRO/TROS EenVandaag	2013, 30 april	Tjitske Schokker e.a.	Website; gedichten
AVRO/TROS EenVandaag	2014, 23 juli	Ingmar Heytze	Televisie; bij nieuwsitem
AVRO/TROS EenVandaag	2014, 19 september	Menno Wigman	Radio; bij interview
AVRO/TROS EenVandaag	2014, 21 november	Jan Arends	Radio; bij interview
AVRO/TROS EenVandaag	2014, 22 november	Jules Deelder	Televisie, bij nieuwsitem
AVRO/TROS EenVandaag	2014, 27 december	Ingmar Heytze	Televisie; bij achtergronditem
AVRO/TROS EenVandaag	2015, 6 oktober	Bette Westera	Radio; bij interview
EO Dit is de Dag	2008 – (circa vijf dagen per week) 2013, 30 december	Tsead Bruinja, Rien van den Berg, Rikkert Zuiderveld, e.a.	Dichter bij de Dag
EO Dit is de Dag	2014, 5 januari – 2015, 25 januari (circa wekelijks)	Sylvia Hubers, Erik Jan Harmens, Piet Gerbrandy, e.a.	Dichter bij boven
EO Dit is de Dag / EO Dit is de Zondag	2014, 18 januari – heden (circa wekelijks)	Voornamelijk Rikkert Zuiderveld	Dichter bij de week
EO Dit is de Dag	2014, 26 juli	Ingmar Heytze	Bij interview
EO Dit is de Dag	2014, 31 december	Froukje van der Ploeg, Frank van Pamelen, Menno van der Beek	Verspreid door de uitzending; Jaargedichten
EO Dit is de Dag	2015, 17 juli	Wim Daniëls	Bij interview
VARA De Wereld Draait Door	2008 – heden (circa wekelijks)	Nico Dijkshoorn	Eind van de uitzending
VARA De Wereld Draait Door	2011, 9 november	Neeltje Maria Min	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2012, 26 januari	Wim Brands, Ellen Deckwitz, Ingmar Heytze e.a.	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2012, 11 april	Delphine Lecompte	De Jakhalzen
VARA De Wereld Draait Door	2012, 17 september	Jean Pierre Rawie	Nieuwsitem

VARA De Wereld Draait Door	2013, 29 januari	Ramsey Nasr	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2013, 30 januari	Ramsey Nasr	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2013, 26 september	Aleidis Dierick, Ingrid Jonker, Ida Gerhardt e.a.	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2014, 30 januari	Hendrik Marsman, J.C. Bloem, Remco Campert e.a.	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2014, 2 april	J. Slauerhoff	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2014, 15 april	Willem Wilmink, J. Slauerhoff, Eddy van Vliet e.a.	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2014, 2 oktober	Annie M.G. Schmidt	Achtergronditem
VARA De Wereld Draait Door	2014, 10 november	Anne Vegter	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2014, 12 november	Johnny van Doorn	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2014, 20 november	Lucebert	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2015, 2 februari	Ellen Deckwitz	Achtergronditem
VARA De Wereld Draait Door	2015, 2 november	Delphine Lecompte, Neeltje Maria Min, Lut de Block e.a.	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2016, 27 januari	Joost Zwagerman	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2016, 2 februari	Bette Westera, Gerrit Achterberg, Martinus Nijhoff	Nieuwsitem
VARA De Wereld Draait Door	2016, 18 februari	K. Schippers, Jules Deelder, Gerard Reve e.a.	Nieuwsitem

Redacteur en dichter Arnoud van Adrichem: 'Zo voeg je dus iets toe aan de werkelijkheid'

(*1978). Arnoud van Adrichem is/was (hoofd)redacteur van diverse literaire tijdschriften, waaronder literair tijdschrift *Parmentier*, dat een themanummer wijdde aan documentaire poëzie. Hij schrijft politiek geëngageerde gedichten.

Wat denk je; kan publiek van journalistieke media in Nederland en Vlaanderen poëzie waarderen?

Mogelijk dat de sterke bewustwording bij veel hedendaagse dichters van de mediatisering van onze samenleving, bijvoorbeeld die van het politieke debat, juist nieuwsconsumenten aanspreekt. Neem het thema van Poetry International 2016. Onder de vlag 'Newspeak' gaan dichters tijdens het festival op zoek naar antwoorden op de vraag wat poëzie kan betekenen in onze mediacratie, waarin taal meer dan ooit en in een oplokkend tempo geframed wordt.

Wat biedt poëzie dat journalistiek niet biedt?

Waar journalistiek zich begeeft in het domein van de waarheid, of wat daar het dichtst bij in de buurt komt, en strikt gehouden is aan allerlei conventies en codes die de neutraliteit en objectiviteit moeten borgen, bevindt poëzie zich in de vrijplaats van verzinsels, fictie en gedachte-experimenten. Dichters gebruiken de taal als middel om nieuwe betekenissen te genereren, die vaak ambigue of zelfs tegenstrijdig zijn. Niet alleen om de slijtage van veelgebruikte woorden en beelden tegen te gaan, maar vaak ook als "lyrische correctie" van of aanvulling op de representaties van de massamedia.

De Verenigde Staten kennen een stevige traditie van narrative journalism en in de Lage Landen veroverd de verhalende journalistiek duidelijk terrein. In de VS zijn in verhalend journalistieke projecten als 'In Verse: Women of Troy' en 'HOPE: Living and loving with HIV in Jamaica' gedichten gebruikt in combinatie met onder meer foto's en opnames van interviews. In de Lage Landen niet. Zijn dichters uit ons taalgebied in staat tot bijdragen aan zulke projecten?

Allicht. Dat gebeurt al, zij het in andere vormen. Ik denk aan een journalistiek radioprogramma als *Dit is de Dag*, waarvoor dichters wordt gevraagd in dichtvorm te reageren op het nieuws van de week. Ook de Dichter des Vaderlands reflecteert met poëzie op actuele gebeurtenissen. Zij wil haar functie gebruiken om, zoals ze zegt, 'vrijheid van denken te heroveren en poëzie inzetten als radicaal middel tegen de dominantie van politiek-economisch taalgebruik ten faveure van de verbeelding'¹⁸⁶. Een mooi streven: poëzie moet voortdurend opnieuw worden uitgevonden, onttrokken aan het proza van de wereld, en tegenover al die bestaande verhalen, mediarepresentaties en discoursen een eigen poëtische narratief plaatsen. Een beetje terrein terugwinnen, kortom.

De journalistiek moet juist een betrouwbare waakhond zijn. Hoezeer moeten wat jou betreft dichters die gedichten schrijven als op zichzelf en losstaande artikelen of items – in print- en online media, op radio en televisie – of als onderdeel van verhalend journalistiek producties, zich gedragen naar journalistieke normen en waarden?

Poëzie hoeft zich niet te gedragen. Rebelle, tegendraadsheid en eigenzinnigheid kunnen gedichten juist vleugels geven. Dichters zouden zich hooguit moeten bekommeren om de waarachtigheid of geloofwaardigheid van hun gedichten. Zij moeten lezers proberen te verleiden om hun scepsis even te laten varen en mee te gaan in de literaire verbeelding.

Wanneer poëzie ingezet wordt als een journalistieke bijdrage, levert meerduidigheid, een kerneigenschap van poëzie, ongetwijfeld risico's op voor de journalistiek, waarin het juist draait om juiste interpretatie, om waarheid. Hoe kan dit worden voorkomen?

Meerduidigheid maakt poëzie juist interessant. Net als haar unieke vermogen tot een meervoudig vertelperspectief om zo inzicht te bieden in iemands denken en handelen. Daarbij gaat het niet zozeer om het vinden van de enige juiste interpretatie, maar bijvoorbeeld om wat de lezer van een gedicht ervaart, zowel in esthetisch als ethisch opzicht.

Op 2 april 2010 organiseerde Stichting Perdu een discussieavond over documentaire poëzie, 'de poëzie van de werkelijkheid'. Wat was de strekking van die avond en jouw bijdrage daaraan?

Tijdens deze avond werd het *Parmentier*-dossier over hedendaagse documentaire poëzie in Amerika gepresenteerd dat was samengesteld en ingeleid door Frank Keizer, Samuel Vriezen en mij. Samen met gastsprekers als Bart De Block, Geert

¹⁸⁶ Dit is afkomstig van de website van de [Dichter des Vaderlands](#).

Buelens en Joris Luyendijk probeerden we een antwoord te formuleren op de vraag wat er gebeurt wanneer verschillende disciplines als geschiedschrijving, politiek en journalistiek in de poëzie door elkaar lopen en zij zich nadrukkelijk presenteert als een vorm van documentatie door zich te plaatsen te midden van nieuwsfeiten, historische gebeurtenissen en situaties. Hoewel er vele vormen en gedaantes van documentaire poëzie bestaan, pakweg van reisreportagegedichten tot activistische working class-poëzie, bespeurden we een gedeelde politiek-maatschappelijke ambitie: documentaire poëzie wil de dominante representaties van de massamedia corrigeren.

In de verhalend journalistieke projecten uit de VS wordt voornamelijk documentaire poëzie gebruikt, die behalve op vastgelegde informatie, audio-opnames, foto's, schriftelijke verslagen, et cetera, ook gebaseerd is op wat dichters met eigen zintuigen waarnemen. In de Lage Landen wordt documentaire poëzie nog bescheiden beoefend, klopt dat? Wat zijn de ontwikkelingen?

Inderdaad kent de documentaire poëzie in ons taalgebied een minder grote traditie dan in de Verenigde Staten, met sterkhouders als Charles Reznikoff, Muriel Rukeyser, Peter Dale Scott en, recenter, Martha Collins, Jorie Graham en Carolyn D. Wright. Toch zijn er Nederlandstalige voorbeelden te noemen. Neem de dichtbundel *Stormen, olielekken, motetten* (2012) van Xavier Roelens. Roelens verwerkte in daarin allerhande bronnen, zoals geschiedenisboeken, ecologische studies en filosofische werken. Daarnaast tekende hij bijvoorbeeld natuuranekdotes op van vrienden en kennissen; een werkwijze die je documentair of journalistiek kan noemen.

Je schrijft zelf politiek geëngageerde gedichten, waarin uiteenlopende personages figureren – en het is regelmatig vaag wie het zijn, afgezien van bijvoorbeeld Rijkman Groenink in je dichtbundel Geld. Kun je verklaren waarom je in poëzie bezighoudt met de werkelijkheid van het moment?

Het klopt dat ik bij het creëren van het personage Rijkman elementen heb gebruikt uit het leven van de bankier Rijkman Groenink, maar die heb ik tijdens het schrijven sterk overdreven en vervormd, soms uitvergroot tot karikaturale proporties. Zoals ik in een interview met Tzum zei¹⁸⁷, fungeert Rijkman in mijn bundel als een eigentijdse Elckerlijc, samengesteld uit de levens van verschillende bankemployees, die allen een brandende voorliefde voor het grote, snelle geld koesteren. Het gaat dus om een fictief karakter, waarvan ik hoop dat die tot leven komt in de verbeelding van de lezer. Zo voeg je dus iets toe aan de werkelijkheid. Het gaat dan om de werkelijkheid van nu, in de nasleep van een financiële crisis, maar ook om die van morgen en overmorgen, omdat de menselijke natuur constant is en er altijd crises zullen optreden en ongemakkelijke waarheden aan het licht komen, recent bijvoorbeeld de Panama Papers.

Doe je research voor je gedichten? Hoe verloopt dat?

Soms. Wanneer ik op een onderwerp stuit dat mij boeit of raakt, ben ik geneigd om daar veel over te gaan lezen. Ik wil mij erin onderdompelen. Uiteraard is niet alles bruikbaar, het meeste niet zelfs, maar de opgedane kennis kan in sommige gevallen leiden tot verdieping of een grotere zeggingskracht van het gedicht. Research lijkt me eerst en vooral een middel om je een bepaald onderwerp zó eigen te maken dat je met de verzamelde informatie kunt spelen, het naar je hand kunt zetten en het een literaire vorm kunt geven.

Kun je gedichten schrijven over alle actuele onderwerpen?

Het onderwerp moet wel enigszins aansluiten bij mijn interesses. Maar omdat mijn interessegebied nogal breed is, vermoed ik dat de meeste onderwerpen het dichterlijk vermogen wel een prikje zullen geven.

Hoe zou je reageren op de vraag van een journalistieke redactie of je gedichten – als autonome artikelen of als onderdeel van verhalende journalistiek – wilt schrijven over een of meerdere actuele onderwerpen?

In beginsel ben ik bereid om elke schrijfpdracht te overwegen.

Zou je kwalitatief goede gedichten kunnen schrijven onder grote tijdsdruk en gebonden aan een vastgesteld actueel onderwerp?

Ja, mits de dichterlijke interpretatie van zo'n onderwerp alle ruimte krijgt. Ik wil niet in een of ander journalistiek format worden gedrongen, maar volop kunnen associëren. Belangrijk is verder dat je beseft dat nieuwsberichten voorgeselecteerd zijn op basis van publiciteitswaarde; engagement kan gemakkelijk verworden tot koopwaar. Engagement gaat voor mij eerder over het opkomen van waarden die je in het gedrang ziet komen, los van de vraag of daar een publiek voor is.

¹⁸⁷ Weerheijm, R. Interview met Arnoud van Adrichem over Geld. Geplaatst op Tzum.info, 26 december 2015

Journalist Bert Heuvelman: 'Gedichten zijn momenten van reflectie'

(*1979). Bert Heuvelman is eindredacteur van onder meer het radioprogramma *EO Dit is de Dag*, waarvoor jarenlang dagelijks dichters gedichten schreven over de actualiteiten en gasten in de uitzending. Inmiddels kent *Dit is de Dag* Rikkert Zuiderveld als Dichter bij de Week.

Waarom betreft Dit is de Dag gedichten in de uitzendingen?

Dat is een idee van Arie Boomsma, voormalig presentator van *Dit is de Dag*. De gedichten zijn momenten van reflectie, momenten waarop het publiek met een andere bril naar het nieuws kan kijken of op het verkeerde been kan worden gezet. Het klinkt misschien gek, maar een dichter heeft eigenlijk de functie van de nar, die tegels licht en de mensen vermaakt. Een van de kernwaarden van *Dit is de Dag* is trouwens dat het een eigenzinnig programma moet zijn en daar sluiten de gedichten goed bij aan.

Het programma is na ruim vijf jaar gewijzigd van Dichter bij de Dag naar het wekelijkse Dichter bij Boven en inmiddels naar Dichter bij de Week, Rikkert Zuiderveld. Vanwaar die veranderingen?

Dit is de Dag werd in het begin 's middags uitgezonden. In die tijd schreef inderdaad dagelijks een dichter een gedicht tijdens de uitzending. Op een bepaald moment ging de programmering op de schop en werd het programma omgegooid. We besloten de dichter erin te houden omdat het iets moois is, maar we wilden ook ontwikkelen en mooie dingen overboord durven te gooien om ruimte te maken voor wat anders. De blik op de dag werd toen een blik op de week, wat iets anders is. Rikkert kan gedurende de week de lijnen van het nieuws zien ontwikkelen.

Een andere reden om het niet meer dagelijks te houden, was dat we de kwaliteit hoog wilden houden. Rikkert levert nu een dag van tevoren zijn gedicht aan als Dichter bij de Week.¹⁸⁸ Hij heeft daar wel een paar dagen de tijd voor. De Dichters bij de Dag schreven hun gedicht tijdens de uitzending. Dat is een klus hoor! Dichters die normaalgesproken heel goed zijn, kwamen dan ook soms met minder sterk werk.

Het tempo van gedichten, dat merk je ook als je Rikkert hoort op de vrijdagen, is volkomen anders dan het tempo, de ziel, van het programma. De meningen in het programma kennen een behoorlijke vaart, waardoor je een grote knik maakt als je afsluit met een gedicht. Dat voelt raar. Tegelijkertijd ben je een minuut kwijt, terwijl het steeds erg goochelen met de tijd is voor de redactie.

Rikkert Zuiderveld is de vaste Dichter bij de Week. Zijn de andere dichters niet geschikt?

De andere dichters waren wel geschikt, maar Rikkert vinden we het meest geschikt. Hij is de juiste dichter voor *Dit is de Dag*. De toon, metriek en het ritme van zijn gedichten zijn altijd goed. Hij is fenomenaal in woordspelingen. De snelheid van zijn denken is hoog, net als de kwaliteit van zijn gedichten.

Hoe verloopt de samenwerking tussen de redactie en de dichter(s) waar Dit is de Dag mee werkt(e)?

Hans Lambrechts, die voor *Dit is de Dag* werkte, hield contact met de dichters omdat hij daar de beste kijk op had. Hij is zelf dichter en was stadsdichter van Elburg. Wat lastig is, is dat je niet tien minuten na de uitzending belt met een dichter om te zeggen dat het 'm vandaag niet was, terwijl je dat eigenlijk wel moet doen. Sommige dichters waren beter dan andere. De deadlines werden gehaald, maar wat er vervolgens ligt, had soms beter gekund wanneer de dichter een dag extra had gekregen. Veel dichters leggen in elk woord of zelfs elke lettergreep betekenis en dat gaat niet makkelijk als je tijdens de uitzending moet schrijven.

Wat denk je ervan wanneer gedichten frequenter gebruikt worden door journalistieke media in print, online of op radio of televisie?

In de journalistiek bestaan twee lijnen; de nieuwsberichtgeving, en de nieuwsverwerking, waarin gereflecteerd wordt op de actualiteit. Dat gebeurt in interviews, achtergrondartikelen, enzovoorts. Wat de nieuwsverwerking betreft, ben ik een voorstander van verrassingen met de vorm en een gedicht past daar heel goed bij.

¹⁸⁸ De actualiteitengedichten van Rikkert Zuiderveld vind je op de [website van Dit is de Dag](#).

Wat denk je van gedichten als onderdeel van verhalende journalistiek in Nederland en Vlaanderen? Ik noem als voorbeeld het project 'HOPE' van Kwame Dawes.

Ik ken het project niet, maar waarom niet? Die vorm van journalistiek die dieper graaft en breder kijkt, kom je een beetje tegen bij De Correspondent. Er is absoluut plek voor. Gedichten als verhalende journalistiek zijn misschien niet altijd geschikt voor het brede publiek, maar wel voor publiek dat de actualiteit van een andere kant wil bekijken of zich verder wil verdiepen.

Je ziet dat het nieuws een ontwikkeling doormaakt gedurende de dag. Het begint met de korte berichtgeving zoals Nos.nl en Nu.nl dat bijvoorbeeld doen. De korte berichtgeving is beperkt tot de grote feiten, de antwoorden op wie, wat, waar, wanneer, waarom en hoe. In die fase heb je niets aan gedichten. In de volgende fase maakt de journalistiek duidelijk wat het nieuws betekent voor het publiek. Identificatie dus. Hier tref je de verhalende journalistiek aan. In de derde fase, waar niet elke lezer of nieuwsvolger aan toe komt, volgt het zoeken naar de betekenis van het nieuws in een breder perspectief. Ik denk dat in de tweede en derde fase gedichten zoals die van Rikkert bruikbaar zijn.

Bijlage 4

Henk Blanken: 'Het lijkt me geweldig om zo'n productie te maken'

(*1959). Henk Blanken was adjunct-hoofdredacteur (2003 – 2011) van Dagblad van het Noorden, schreef verhalend journalistieke artikelen en literaire non-fictieboeken en schreef ook het handboek *Verhalende Journalistiek* (2014).

In de Verenigde Staten bestaan verschillende crossmediale, verhalend journalistieke projecten – ik denk aan 'HOPE' en 'In Verse: Women of Troy' – waaraan poëzie te pas kwam. Wat denk je van gedichten als onderdeel van verhalende journalistiek in Nederland en Vlaanderen?

Ik kan me het heel goed voorstellen en het lijkt me echt geweldig om zo'n journalistieke productie te maken. Het gebeurt inderdaad nog niet planmatig, maar het is zó logisch om dat wel te doen. De Dichter des Vaderlands of een stadsdichter hoeft niet alleen maar in de krant te publiceren; die kan ook meewerken aan een crossmediale journalistieke reportage. Als we dan toch cross- of multimediale reportages kunnen maken en daarin naast fotografie een episch gedicht kunnen opnemen, waarom niet? En dan liefst de gedichten als audiofragment, dat maakt het nog veel krachtiger.

Een journalistieke reportage over de oorlog in Irak of over vluchtelingen die de Middellandse Zee oversteken en in Zweden terecht komen, zou je kunnen laten vergezellen door gedichten van een Iraakse-Nederlandse dichter als Rodaan al Galidi. Zo zijn er meer dichters in Nederland met andere roots die wellicht goed in staat zijn tot gedichten die een reportage aanvullen. Die dichters zijn, geloof ik, ook vaker duidelijk geëngageerd dan Nederlandse dichters. Maar een dichter als Ilja Leonard Pfeijffer zou, bijvoorbeeld in kwatrijnen, evengoed kunnen reageren op de scènes van een reportage. Waanzinnig als je dat voor mekaar krijgt! Of een reportage met bijvoorbeeld Anne Vegter, Menno Wigman, Tsead Bruinja, Ingmar Heytze of Mustafa Stitou.

Poëzie die de verhalende journalistiek benadert bestaat misschien al wel, maar vooral in dichtbundels. Het is nog geen journalistiek, maar het zit er dicht tegenaan. Het lijkt precies aan te sluiten bij de sluipende trends van verhalende journalistiek en geëngageerde poëzie.

Dat is ook wat mijn onderzoek blootlegt, maar leg eens uit hoe jij het ziet?

In *PopUp* (2007) heb ik met Mark Deuze betoogd dat de journalistiek minder afstandelijk, meer betrokken mag zijn. Daar hoort wel transparantie bij wat betreft manier van aanpak en je positie ten opzichte van je onderwerp. De verhalende journalistiek sluit precies op dat betoog aan. De laatste jaren doet de verhalende journalistiek het steeds beter; kranten en tijdschriften staan opener voor verhalen die anders van opzet zijn dan traditioneel journalistieke artikelen. Dat komt deels doordat het publiek daar belangstelling voor heeft, met name sinds 2000, en doordat betrokken journalistiek normaal gevonden wordt door het publiek.

Wat de poëzie betreft, lijken sommige dichters al enige tijd reportagegedichten te schrijven, zonder dat ze zich er bewust van zijn dat ze als verslaggevers aan het werk gaan. Voor hun gedichten doen ze research en nemen ze de buitenwereld in zich op, in tegenstelling tot de dichters van gedichten als taalspellen. Ik kan me goed voorstellen dat dichters als Al Galidi zich inlezen en gesprekken voeren met mensen die ze in hun gedichten willen hebben.

Ik moet ook denken aan het Poetry International Festival dat ik van 1978 tot een aantal jaren geleden bezocht. Daar was altijd weer een discussie over de vraag hoe we moesten omgaan met de geëngageerde poëzie van vooral dichters uit het Midden-Oosten en Afrikaanse landen, die in tegenstelling tot de Nederlandse poëzie minder op taal gericht was en meer op gebeurtenissen of dagelijkse problemen als armoede en honger. Veel mensen, onder wie ikzelf, vonden het moeilijk die poëzie op waarde te schatten omdat het relatief weinig taalkunst te bieden had. Maar het ging wel over echte gebeurtenissen. Ik merk dat dit langzaam maar zeker vaker in de Nederlandstalige poëzie aan de orde is. Dan denk ik aan, terwijl ze ook taalkundig interessant zijn, de gedichten van Ilja Leonard Pfeijffer in zijn bundel *Idyllen* (2015) waarin straatrumoer belangrijk is. Ik denk verder aan de Dichter des Vaderlands, de stadsdichters en de dichters die meewerken aan *Eenzame Uitvaart*.¹⁸⁹

Wat mogen journalistieke redacties van dichters eisen als dichters meewerken aan journalistieke producties, al dan niet in verhalend journalistieke vorm?

Niets misschien; laat de dichter doen waar die goed in is. Bij de selectie zullen toegankelijke, verhalende dichters eerder gekozen worden dan ontoegankelijke, talige dichters. Het maakt nogal wat uit of je Tom Lanoye een gedicht laat maken over de verrechtsing van België, of dat je hetzelfde vraagt aan een hermetische dichter. Humor kan ook belangrijk zijn; een lichte toets van humor kan ontzettend helpen gedichten gelezen te krijgen.

Dichters hoeven zich, ook in journalistieke context, niet aan de feiten te houden. Columnisten wordt een grote vrijheid toegestaan als het gaat om de keuze en de verbeelding van het onderwerp en om partijdigheid en selectiviteit. Pas als het om evidente onzin gaat, valt een columnist door de mand en dat zal voor dichters niet anders zijn.

Als het gaat om gedichten in verhalende journalistiek, zie ik het nog altijd meer als commentaar op het verhaal dan als onderdeel van het verhaal. Zoals een koor scènes tijdens een toneelvoorstelling afwisselt en op de scènes commentaar geeft, denk aan het toneelstuk *Gijsbrecht van Aemstel* van Vondel.

Hoe nuttig en zinvol is het om gedichten te gebruiken in de – verhalende – journalistiek?

Het praktische nut van poëzie is niet zo groot, maar poëzie kan erg mooi zijn en het leven aangenaam maken. Daarnaast denk ik dat de commentaarstem van een goede dichter, of dat nou Menno Wigman is of Tom Lanoye, een journalistiek verhaal verdieping kan geven, een andere kijk op de zaak, een kritische toon of tegenstem. Stadsdichters zorgen vaak voor zo'n tegenstem. Als je even doordenkt: het kan echt zinvol zijn als kranten, radio- of televisieprogramma's en websites een eigen dichter hebben. Poëzie kan de werkelijkheid, zoals die wordt aangeboden door de journalistiek, een stuk completer maken.

Kan het publiek van journalistieke media die gedichten waarderen?

Ik ben ervan overtuigd dat een groot deel van het publiek van de journalistiek wel raad weet met verstaanbare gedichten, de parlandopoëzie, en dat ook kan waarderen. De hermetische taaldichters lijken me niet geschikt.

Bijlage 5

Poëzierecensent Janita Monna: 'Mensen hoeven niet "bang" te zijn voor gedichten'

(*1971). Janita Monna is sinds 2009 poëzierecensent voor dagblad *Trouw* en verzorgde onder meer de rubriek *Groen Gedicht* (2011 – 2016) waarin ze gedichten koppelde aan natuur- of duurzaamheidsthema's.

Wat kan poëzie bieden dat journalistiek niet biedt?

Poëzie en journalistiek zijn twee heel gescheiden genres, met een eigen functie. Journalistiek is nodig als brenger en duider van nieuws, als waakhond van de macht in de breedste zin van het woord. Poëzie is op de eerste plaats kunst, een product van taal en verbeelding, en hoeft zich niet aan feiten te houden.

¹⁸⁹ Voor *Eenzame Uitvaart* schrijven verschillende dichters gedichten voor bij de uitvaarten van overleden personen waar anders niemand bij zou komen opdagen.

In de VS zijn in verhalend journalistieke projecten als 'In Verse: Women of Troy' en 'HOPE: Living and loving with HIV in Jamaica' gedichten gebruikt in combinatie met onder meer foto's en opnames van interviews. In Nederland en Vlaanderen bestaan zulke projecten niet. Wat denk jij van gedichten als onderdeel van verhalende journalistiek?

Ik ken de voorbeelden die je noemt niet. Ik herinner me wel een indrukwekkend verhaal dat Dick Wittenberg maakte voor NRC Magazine.¹⁹⁰ Daarin probeerde hij de armoede in een dorp in Malawi van binnen uit te belichten. In zijn reportage waren citaten verweven van de Poolse Nobelprijswinnares Wisława Szymborska. Die steeds terugkerende citaten hadden het effect van een soort mantra, wat maakte dat de boodschap des te indringender over het voetlicht werd gebracht.

Wat denk je van het gedicht als vast genre in de journalistiek zoals het fotobericht, de cartoon, de column en het opinieartikel dat ook zijn?

Ik denk dat het dat voor een deel al is; zie de Dichter des Vaderlands die gedichten bij actuele gebeurtenissen voorleest bij Pauw, zie dichters die in radioprogramma's nieuws becommentariëren via een gedicht, kijk naar stadsdichters in lokale kranten.

De journalistiek moet een betrouwbare waakhond zijn. Hoezeer moeten wat jou betreft dichters die gedichten schrijven als op zichzelf en losstaande artikelen of items – in print- en online media, op radio en televisie – of als onderdeel van verhalend journalistiek producties, zich gedragen naar journalistieke normen, zoals hoor wederhoor en feitelijkeheid?

Niet. Een gedicht is kunst, op welke manier zou je daar wederhoor in willen toepassen? Blijft staan dat de werkelijkheid binnen het gedicht moet kloppen. En als het gedicht aan een buiten tekstuele werkelijkheid refereert, stel dat de jaartallen van de Tweede Wereldoorlog worden genoemd, dan moeten die natuurlijk juist zijn. Het gedicht is als de column, of de strip, met een eigen zienswijze.

Kunnen dichters over alle actuele onderwerpen een goed gedicht schrijven?

Ja. Komrij zei ooit: 'alle poëzie is gelegenheidspoëzie'. Een onderwerp moet een dichter misschien liggen, maar kijk naar wat Anne Vegter over vluchtelingen heeft geschreven. Zie de bundel *Idyllen* van Ilja Leonard Pfeijffer, zie *Geld* van Arnoud van Adrichem. De lijst is eindeloos.

Je bent poëzierecensent. Waaraan is volgens jou "slechte" poëzie te herkennen?

Daar is geen lijstje voor te geven, maar enkele signalen kunnen zijn: te veel beschrijven en te weinig tonen. Dus bijvoorbeeld zeggen dat je "verdrietig" bent, in plaats van dat verdriet via taal en beeld op te roepen; gebruik van clichés; klungelig rijm. Al deze dingen kunnen tegelijk juist uitgebuit worden in een gedicht, zie hoe Toon Tellegen "grote woorden" naar zijn hand zet, hoe dichters soms Sinterklaasrijm inzetten om aandacht op iets te vestigen. Het zou fijn zijn als er een definitie was van wat goed is en wat slecht maar die is er helaas niet.

Hoe nuttig en zinvol is het wanneer journalistieke media vaker actueel geëngageerde gedichten publiceren, dat poëzie een volwaardig genre wordt in publicaties en uitzendingen van journalistieke media?

Ik zelf zie het gedicht meer als een soort adempauze bij het nieuws dat vaak maar doordendert. Een gedicht kan even je blik kantelen, waardoor wat je al wel weet toch in een ander licht komt te staan.

Je verzorgde voor Trouw behalve de poëzierecensies ook de rubriek Groen Gedicht waarvoor je gedichten koppelde aan natuur- en duurzaamheidsthema's. Waarom is de rubriek gestopt? En wat beoogde je met deze rubriek te doen?

De rubriek is toevallig deze maand [mei, RH] gestopt, na vijf jaar, omdat de nieuwe chef voor het katern Duurzaamheid en Natuur een andere opzet van de pagina's wilde en ook ikzelf moest constateren dat het na vijf jaar een beetje op is. Ik had er niet zo'n programma bij, maar als je er naar vraagt, dan probeerde ik misschien te doen wat ik op de vorige vraag antwoordde. Soms kan een gedicht ook commentaar leveren op het nieuws. Misschien wilde ik er ook mee laten zien dat veel poëzie minder ver van een reële werkelijkheid afstaat dan veel mensen denken, veel meer is ingebed in het dagelijks leven en daardoor voor veel mensen toegankelijk kan zijn. Mensen hoeven niet "bang" te zijn voor gedichten. Ik denk dat ik meer vanuit de poëzie dan vanuit de journalistiek schreef.

Groen Gedicht vormde een inventieve manier om gedichten voor journalistieke doeleinden te gebruiken. Hoe zouden gedichten de journalistieke berichtgeving nog meer kunnen aanvullen?

¹⁹⁰ De reportage van Dick Wittenberg verscheen in 2004 in maandblad M van het NRC, volgens vakblad PF.

Ik denk dat vooral de poëzie als genre zou kunnen profiteren als ze – nog meer dan nu al het geval is – wordt ingebed in journalistieke berichtgeving. Dat het publiek poëzie meer als een vanzelfsprekendheid zou kunnen gaan zien. Zo heb ik bijvoorbeeld tijdens de Poëzieweek in 2014 de hele week gedichten bij het nieuws gezocht en van een kort commentaar voorzien. Maar er is geen moeten. Soms komen de twee samen en werkt het.

Bijlage 6

Journalist Joyce Roodnat: ‘De artistieke vrijheid van poëzie brengt veel met zich mee’

(*1955). Joyce Roodnat is sinds 1980 werkzaam voor het NRC Handelsblad en gaf als chef van de kunstredactie van de krant de aanzet tot de Nederlandse Dichter des Vaderlands. Tot aan de opvolging van Ramsey Nasr in 2013 bleef ze direct betrokken bij het vaderlanddichterschap.

Jij bent de bedenker van de Nederlandse Dichter des Vaderlands. Vanwaar dit initiatief?

In 1999 was ik chef van de kunstredactie van het NRC Handelsblad en Poetry International wilde Gedichtendag invoeren. Gedichtendag vond ik een goed idee, maar ik dacht dat het niet veel aandacht zou trekken, omdat maar weinig mensen leven met poëzie. Op het moment dat we vergaderden over Gedichtendag werd in Engeland een nieuwe poet laureate aangesteld en ik dacht: laten wij dat ook doen, dat spreekt mensen meer aan en als je het koppelt aan Gedichtendag krijg je daar meteen meer aandacht voor. De Dichter des Vaderlands leek mij een instituut dat mensen spannend vinden en welke mensen betreft bij de poëzie.

We hadden al met Poetry samengewerkt bij verkiezingen om het mooiste gedicht en het liefste gedicht, enzovoorts. Het NRC was voor Poetry een mooi podium en voor het NRC was het leuk om gedichten in de krant te krijgen. Dat vond ik belangrijk als chef kunst, omdat ik het in kranten een veronachtzaamde vorm vind. Literatuurredacteur Pieter Steinz vond dat ook, die verzorgde prachtige prijsvragen of quizen over poëzie.

Welke eisen stelt het NRC Handelsblad aan de gedichten?

De deal met Poetry International is dat de Dichter des Vaderlands kan doen wat hij of zij wil. De Dichter des Vaderlands wordt democratisch verkozen en degene die gekozen wordt, krijgt alle vrijheid. Als een gedicht te lang was voor op de voorpagina, wat soms het geval was bij de gedichten van Ramsey Nasr, dan publiceerden we het op de opiniepagina, waar het ook prachtig stond.

Hoe verliep de samenwerking met de vaderlanddichters?

Die verliep heel goed. Als chef Kunst rekende ik het tot mijn taak om de dichter te bellen als zich iets voordeed waarvan ik vond dat het een nationale gebeurtenis was. Hoe het nu gaat, weet ik niet. Gerrit Komrij dichtte heel graag over het koningshuis. Ramsey Nasr bestreek het helemaal. Hij schrijft geen makkelijke gedichten, maar wel gevoelige en mensen reageerden daar heel goed op. Driek van Wissen had regelmatig niets met het onderwerp en dan lukte het hem niet een gedicht te schrijven. Driek had wel een mooi gedicht geschreven over de eerste gesneuvelde Nederlandse soldaat in Uruzgan, dat bij sommige militairen in de portemonnee terechtkwam.

Als krant wilden we natuurlijk liefst direct met een gedicht kunnen reageren op een nationale gebeurtenis, want als je te lang wacht verdampt de actualiteit. Meestal lukte dat wel en zo niet, dan maar een dag later. Je wilt graag dat de dichter het beste gedicht maakt dat hij of zij op dat moment kan. Het is wel een reden waarom poëzie zich moeilijk verhoudt tot een dagblad. Niet alle dichters kunnen het, maar er zijn er die op commando een goed gedicht kunnen schrijven. Ivo de Wijs bijvoorbeeld kan dat geweldig goed, die hebben we wel eens gedichten laten schrijven voor in de krant.

Wat denk je van het gedicht als een genre in journalistieke media?

Het is geen journalistiek, het is een kunstvorm. Het kan bijdragen aan een krant en het kan mooi zijn, maar aan de journalistiek kleven wetten waaraan poëzie niet kan en niet wil voldoen, bijvoorbeeld onafhankelijk zijn, zonder mening, niet te persoonlijk. Poëzie journalistiek noemen, werkt heel vertoebelend en dat lijkt me niet goed.

Een krant is een heel ander product dan een literair werk. Daardoor ligt het moeilijk. Poëzie staat niet volop in de aandacht en het publiek van een krant verwacht geen gedichten. Dat ligt anders bij de gedichten van de Dichter des Vaderlands over nationale gebeurtenissen, dat verwacht het publiek nu wel. Ilja Leonard Pfeijffer publiceert ook wel

eens een gedicht in de krant bij wijze van opinieartikel, maar dan staat het op de opiniepagina. In de tijd dat ik nog chef Kunst was, probeerde ik poëzie in het Cultureel Supplement te krijgen en dat lukte soms wel. Dat was een omgeving voor kunst en dat maakte het simpeler.

In de Verenigde Staten zijn in verhalend journalistieke projecten als 'In Verse: Women of Troy' en 'HOPE: Living and loving with HIV in Jamaica' gedichten gebruikt in combinatie met onder meer foto's en opnames van interviews. In Nederland en Vlaanderen bestaan zulke projecten nog niet. Wat denk je van gedichten als onderdeel van verhalende journalistiek?

Ik kan me dat voorstellen en het kan mooi zijn. In het geval van een dagblad is het moeilijk, want een krant richt zich op het laatste nieuws en er is weinig ruimte. We hebben vroeger wel tien dichters ieder een gedicht laten maken voor de opening van een nieuwe brug bij Zaltbommel, denk aan de regel 'Ik ging naar bommel om de brug te zien' van Martinus Nijhoff. Die gedichten hebben we destijds groot in de krant gezet.¹⁹¹ Dat kan natuurlijk opnieuw, zeker in de rustige zomerperiode, maar het hangt van het onderwerp af en niet iedere dichter is ertoe in staat. Bovendien werkt poëzie in de krant enorm verdragend. Misschien kan het beter digitaal.

Hoe nuttig en zinvol zou het zijn wanneer journalistieke media vaker actueel geëngageerde gedichten publiceren?

Dat zou ik nuttig vinden. Ik heb dan ook het initiatief geopperd van de Dichter des Vaderlands. Gedichten in de journalistiek dragen emotie bij en brengen door hun niet-journalistieke aard een ander niveau van denken met zich mee. Een persoonlijk niveau vooral. Gedichten kunnen bijvoorbeeld heel fel zijn. Toen net bekend was dat Máxima en prins Willem-Alexander verloofd waren, schreef Gerrit Komrij een fantastisch, fel gedicht waarin hij koningin Beatrix aansprak en haar wees op het bestaan van de Dwaze Moeders in Argentinië, de moeders die elke dag protesteerden tegen de vermissing van hun kinderen.¹⁹² Dat zou je anders nooit zo in de krant kunnen schrijven. De artistieke vrijheid van poëzie brengt veel met zich mee.

Bijlage 7

Journalist en dichter Rien van den Berg: 'Poëzie kan een journalistiek genre zijn'

(*1970). Rien van den Berg is cultuurredacteur van het Nederlands Dagblad en in die functie verantwoordelijk voor de rubriek Dichter op het Nieuws in zaterdagbijlage Zeven. Hij schrijft zelf ook gedichten, waarvan een deel voor de rubriek in het ND.

Wanneer is het Nederlands Dagblad begonnen met de rubriek Dichter op het Nieuws?

Ik ben er zeker van dat we al sinds mijn indiensttreden in 1998 structureel aandacht besteden aan het flankeren van de grote nieuwsfeiten met poëzie. In 2008 bijvoorbeeld heb ik bij het aantreden van generaal Van Uhm en het overlijden van zijn zoon een gedicht gemaakt. We publiceerden gedichten eerst incidenteel. De rubriek Dichter op het Nieuws is in 2004 ontstaan uit de positieve reacties op de losse gedichten op het nieuws.

De rubriek bestaat dus al lang. Hoe kan dat?

Hij heeft zichzelf bewezen. Eigenlijk alle rubrieken sneuvelen binnen een paar jaar. We hebben in ieder geval jaarlijks overleg over een bijlage als Zeven en deze rubriek wordt nog altijd positief ontvangen. Dat merken we aan de reacties die we krijgen en aan de spontane gedichtinzendingen van lezers, die vaak wel van ondermatige kwaliteit waren. Het blijkt dat de lezers getriggerd worden. We peilen regelmatig de populariteit van de rubrieken, daaruit blijkt elke keer weer dat Dichter op het Nieuws een zeer populaire rubriek is. Misschien ligt dat wel aan het soort lezer dat onze krant leest, de leesdichtheid van onze krant is heel hoog. Onze lezers zijn misschien traditioneel goede lezers, die krijgen elke zondag in de kerk heel veel taal over zich uitgestort.

We publiceerden de gedichten eerder in de cultuurbijlage, maar dan pikken alleen de gedichtenliefhebbers het op en dan zou het gaan om de gedichten, maar daar gaat het niet alleen om. Het publiek voor Dichter op het Nieuws blijkt veel en veel groter dan alleen gedichtenliefhebbers. De foto's bij de gedichten bieden een makkelijke instap; de lezer weet over welk nieuwsfeit het zal gaan.

¹⁹¹ De "Bommel-bijlage" werd gepubliceerd in het Cultureel Supplement in januari 1996, Trouw berichtte er daarna over.

¹⁹² Het gaat om het gedicht 'Het aanstaande huwelijk', te vinden op de [site van de Koninklijke Bibliotheek](#).

Hoe is het om te werken met de betrokken dichters; halen ze de deadlines en zijn de gedichten goed en toegankelijk genoeg?

Elke dichter heeft zijn eigen klankkleur en methodiek, maar allemaal slagen ze erin de deadlines te halen en het werk toegankelijk te houden. Wat helpt is dat de gedichten aan nieuwsfeiten en foto's gekoppeld zijn, zodat de lezer weet waar het ongeveer over gaat.

Menno van der Beek, dicht met groot, ogenschijnlijk speels gemak. Henk Knol worstelt altijd. Maar allebei hebben ze voor Dichter op het Nieuws gedichten geschreven die later in bundels terechtgekomen zijn. Kwalitatief waren ook zij dus achteraf gelukkig met het resultaat.

De omgang van de dichters met de feiten wisselt. Het hangt altijd aan een foto. Soms is die foto slechts een illustratie bij een nieuwsfeit, waarbij het gedicht volledig over het nieuwsfeit gaat. Meestal is de foto poëtisch invulbaar, ontstaat er een effect van "ik zie ik zie wat jij niet ziet". De dichter opent je de ogen voor een gezichtsuitdrukking of een ander detail op een foto, dat hij een bijzondere betekenis toekent. Dat verrijkt en verdiept de journalistieke feiten. Regelmatig verdiepen de dichters zich in het nieuwsfeit en verwerken ze informatie die niet in de krant heeft gestaan. Heel soms – ik herinner me maar twee gevallen – komt het voor dat een foto zo fraai is, dat die foto het nieuwsfeit wordt, en de dichter in volledige vrijheid los gaat op de foto. De band met het achterliggende nieuwsfeit is dan nauwelijks nog aanwezig. In het gros van de gevallen pakt de dichter eigenlijk heel natuurlijk een deels journalistieke verantwoordelijkheid.

Op een of andere manier snappen de dichters allemaal wat van hen gevraagd wordt. Het is een soort code: je zoekt je publiek. Ik vermoed dat er een link ligt met de opkomst van de slam-dichters, denk aan het Wintertuinfestival, in 1999 voor het eerst georganiseerd:¹⁹³ literaire dichters realiseerden zich dat ze wel heel erg opgesloten zaten in een subcultuurtje. Je kreeg voor een bundel wel subsidie, maar geen publiek. Ik vermoed dat alle dichters onbewust beseften dat de gemiddelde dichter op dat moment wel erg ver van de lezer af stond, en er speelt nog iets anders: christelijke dichters hebben traditioneel altijd een rol in de gemeenschap gespeeld. Ook die verantwoordelijkheid pakten ze weer op.

Dichter op het Nieuws doet het goed, maar een gedicht lijkt een genre te zijn dat je niet gauw verwacht in een krant. Waarom publiceert het ND toch gedichten en hoe verhouden gedichten zich tot de nieuwsfeiten waar kranten op focussen?

Ik denk dat poëzie iets vermag dat andere taalregisters niet vermogen. Er is geen enkele reden om de poëzie uit te sluiten van de taalregisters die je journalistiek kunt inzetten. Je zit met een gedicht sneller op de duiding, maar niet per se. Ook een gedicht kan registrerend zijn, en juist door zijn taal toch iets toevoegen. Ik geloof ook dat het journalistieke genre op sommige momenten tekort schiet in hoe het nieuws aanvoelt. Hierin bestaat denk ik echt een functie voor een journalistiek medium.

Wat denk je van gedichten als onderdeel van reportages of soortgelijke journalistieke genres, al dan niet crossmediaal – in tekst, audio en/of video en fotografie en via één of meerdere kanalen – in Nederlandse en Vlaamse media? Of het gedicht als op zichzelf staand genre?

Ja, ik zou voor meer experiment zijn op dit gebied. Alleen al het feit dat Dichter op het Nieuws al sinds 2004 bestaat, maakt duidelijk dat er meer aan de hand is dan een geinig ideeetje van een poëziegek: het is een van de langstlopende rubrieken van onze krant, en onverminderd populair. Poëzie kan een journalistiek genre zijn. Het gedicht is in onze krant een journalistiek genre geworden.

Bijlage 8

Dichter Tsead Bruinja: 'Je moet toegankelijker schrijven'

(*1974). Tsead Bruinja schrijft regelmatig gedichten waarin de politieke actualiteit een rol speelt, waaronder in het verleden voor EO Dit is de Dag. Hij is ook bereid gedichten te schrijven als onderdeel van verhalende journalistiek.

Wat biedt poëzie dat de journalistiek niet biedt?

Onder andere muzikaliteit en een grotere creatieve vrijheid, en als dichter hoef ik me niet aan de feiten te houden.

¹⁹³ Het Wintertuinfestival vindt jaarlijks plaats.

In hoeverre is spontaniteit, of het moment van inspiratie, voor jou als dichter van belang?

Spontane ingeving is voor mij wel van belang, maar als ik wil en ik moet schrijven, dan kan ik zo aan het werk gaan. Ik ben niet totaal afhankelijk van spontane ingevingen. Ingevingen kan ik wel stimuleren.

Je hebt in het verleden gedichten geschreven voor onder meer EO Dit is de Dag. Daarvoor moest je werken met journalistieke eisen, waaronder harde deadlines en beperking tot de feiten. Hoe is het om je als dichter aan deze journalistieke eisen te houden?

In het begin was de uitzending 's ochtends, dan kreeg ik de avond ervoor informatie over de gasten die in het programma kwamen en kon ik me een beetje voorbereiden. Later kreeg ik pas een uurtje van tevoren te horen wie er zou zitten. Dan kon ik googelen wie het was, wat diegene gezegd had. Bijna altijd begon ik met schrijven op het moment dat de uitzending begon. Binnen zulke korte tijd een gedicht schrijven over een vaststaand onderwerp, is soms vreselijk. Ik dacht wel eens dat ik het helemaal niet kon. Als ik na twintig minuten niets op papier had, had ik nog vijftientig minuten om een gedicht te maken. Toch lukte het elke keer weer.

Voor Dit is de Zondag heb ik ook gedichten geschreven. Daarvoor kreeg ik op dinsdag te horen wie te gast zou zijn en het gedicht werd vaak van tevoren opgenomen en gemonteerd. Dat vond ik echt te gek. Veel van die gedichten zijn goed gelukt, ook omdat het steeds op één gast gericht was.

Kun je kwalitatief goede gedichten schrijven onder grote tijdsdruk?

Ja hoor, gelegenheidsgedichten, maar bijna alle gedichten uit mijn bundels zijn binnen een uur geschreven. Het móet gewoon niet langer duren. Alle dichters schrijven verschillend. Ik sta onder stroom als ik een gedicht schrijf, dan zit ik in de sfeer, in de adem en in de boog van het gedicht, die muzikale eenheid is voor mij heel belangrijk. Het kan zijn dat ik daarna kleine dingen verander. Maar zo gaat het niet als ik naar de uitzending luister, op het moment dat mensen spreken, dat maakt het dan ingewikkelder.

Aan de andere kant krijg je, als je schrijft voor de radio, zoals voor Dit is de Dag, de hele tijd materiaal. Een aantal van mijn gedichten zijn misschien voor vijftig procent ready mades. In de uitzendingen hoor ik een mooie regel uitgesproken worden door een gast en die gebruik ik vaak. Ik krijg als dichter het materiaal aangeboden, waardoor ik een soort herschikker ben. Ik voeg wat toe, al dan niet dankzij Google, en kan grappen uithalen met de vorm.

Voor schrijven voor journalistieke media gelden andere eisen, maar ik schrijf met dezelfde inzet. Ik hoop dat ik de goddelijke inspiratie vind voor een briljant gedicht. Maar bij een deadline moet ik mezelf tevreden stellen met iets minder. Het heeft me vast ook wat opgeleverd. Je moet bijvoorbeeld toegankelijker schrijven, wat je toe kunt passen op je andere, autonome gedichten, dat zegt Anne Vegter, Dichter des Vaderlands, ook.

Voor Dit is de Dag schreef je misschien over zaken die je niet lagen. Hoe is het om te schrijven over een actueel onderwerp wanneer het onderwerp je niet ligt?

Dat is moeilijk, maar dan googel ik door, bijvoorbeeld op zoek naar een grappige uitspraak. Het onderwerp kan me dan niet liggen, in de taal gebeurt toch wat als ik iets lees over iemand of als iemand spreekt. Het is niet per se de betekenis maar wel de taal waardoor ik als dichter gepakt kan worden.

Welke bronnen gebruik je als je googelt?

Dat kan van alles zijn, van hoge tot lage cultuur. Als ik iets zie wat me aanspreekt, pak ik het op. Ook Wikipedia, daar worden teksten vaak grappig geschreven. Daar kan ik uit knippen en de tekst vervormen. Als ik een grappig gedicht wil schrijven, maakt het niet uit welke bron ik gebruik. Als ik een serieus gedicht wil schrijven en me wil baseren op feiten en argumenten, dan is mijn research anders en gebruik ik bronnen die geautoriseerd zijn.

Je schrijft regelmatig actueel geëngageerde gedichten. Kun je verklaren waarom je deze gedichten schrijft, wat je intenties zijn met actualiteitsgebonden gedichten?

Veel actualiteiten, van politieke zaken tot buitenlandse gebeurtenissen, raken me. Ze zijn onderdeel van mijn wereld, buitenwereld en binnenwereld hebben met elkaar te maken. En het is interessant materiaal. Of ik de wereld wil veranderen met mijn gedichten? Nee. Dat zou naïef zijn. Het zou mooi zijn als het gebeurde, maar het doel van geëngageerde poëzie is niet het veranderen van de wereld. Ik doe verslag van wat gebeurt en ik probeer de waarde uit te drukken die dat voor mij heeft. In de uitzendingen van Dit is de Dag probeerde ik ook wel eens een andere kant van het verhaal te laten zien.

Wat mogen journalistieke redacties van dichters eisen wanneer dichters in opdracht van hen gedichten schrijven?

Eigenlijk wil ik zeggen: helemaal niks, want ik wil totale vrijheid! Maar zo werkt het niet. Als ik schrijf voor een journalistiek medium, dus voor een bepaald publiek, of dat nou het NRC Handelsblad of de Telegraaf is, dan is dat een commerciële opdracht. De redactie betaalt voor mijn werk. Dan weet ik: ik ben niet helemaal vrij. De redactie mag volgens mij een zekere toegankelijkheid eisen van de gedichten, afhankelijk van welk medium en welk publiek het is. De EO eiste van de dichters van Dit is de Dag dat ze niet zouden vloeken. Dat vind ik een normale eis. En als je oproept tot moord op bijvoorbeeld Geert Wilders, dan overschrijd je de grens. Protesteren mag wel vind ik. Het zijn eisen die je niet uitspreekt, beide partijen kennen ze wel. Natuurlijk mogen redacties eisen stellen aan de lengte van een gedicht.

De Verenigde Staten kennen een stevige traditie van narrative journalism en in de Lage Landen veroverd de verhalende journalistiek duidelijk terrein. In de VS zijn in verhalend journalistieke projecten als 'In Verse: Women of Troy' en 'HOPE: Living and loving with HIV in Jamaica' gedichten gebruikt in combinatie met onder meer foto's en opnames van interviews. In de Lage Landen niet. Wat denk jij van gedichten als onderdeel van verhalende journalistiek? Zou jij zulke gedichten kunnen schrijven?

Ik geloof wel dat dichters zulke poëzie kunnen schrijven mede gebaseerd op eigen interviews. Ik heb vaak nagedacht over of ik het zou kunnen, ik heb er bijvoorbeeld over nagedacht om de hele straat te interviewen en over elk persoon een gedicht te schrijven en zo een hele bundel vol. Ik zou het kunnen, maar ik vind het heel lekker om op mezelf te zijn. Ik weet niet of ik sociaal genoeg ben voor zo'n reeks interviews. Misschien doe ik het nog.

Ik heb meegewerkt aan een festivalproject van dichteres Saskia de Jong voor het Amsterdam Poëziefestival, waarvoor vijf dichters op bezoek gingen bij mensen die daar in de buurt woonden en die met die mensen een gesprek voerden en op basis van dat gesprek thuis een gedicht maakten.¹⁹⁴ Dat ging harstikke goed.

Stel dat een redactie je vraagt of je mee wilt werken aan een verhalend journalistieke productie, wat is dan je reactie?

Dat doe ik meteen, dat doe ik meteen.

Denk je dat ook andere dichters in Nederland en Vlaanderen in staat zijn tot gedichten als onderdeel van verhalende journalistiek?

Dat kunnen ze absoluut, kijk maar naar hoeveel dichters meededen aan Dit is de Dag. Veel dichters zijn nieuwsgierige mensen, die zouden dat moeten kunnen.

Hoe nuttig en zinvol zou het zijn wanneer journalistieke media – online, offline, radio, televisie en crossmediaal – vaker actueel geëngageerde gedichten publiceren, dat poëzie geadopteerd wordt als een genre in publicaties en uitzendingen van journalistieke media?

Dat lijkt mij een goede zaak. Dan lezen meer mensen gedichten en ik geloof dat het lezen van gedichten goed voor je is, voor je algemene ontwikkeling, voor een andere kijk op taal en op de wereld. Een dichter werkt anders met de ingrediënten van taal dan iemand die proza schrijft of een journalistiek artikel. Dichters zijn vrijer, gooien de dingen door elkaar en zijn muzikaler, terwijl ze toch in en over dezelfde tijd schrijven. Dat is een extra. Het levert een rijker leven op; bredere inzichten en een bredere ervaring van je eigen tijd.

¹⁹⁴ Bruinja stuurde later deze link naar een filmpje van het festivalproject: [Dichter & Buur](#).